

ดังนั้น YAOI อาจจะเป็นความพยายามในการต่อสู้กับการจำกัดรูปแบบ และแสดงออกเกี่ยวกับความพึงพอใจทางเพศของผู้คนในสังคมที่ถูกจำกัดทั้งรูปแบบและปริมาณ รวมทั้งเพศวิถี ที่มีเพียงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ชายและผู้หญิงเท่านั้น เพื่อปลดปล่อยจินตนาการของมนุษย์ให้อิสระเสรีจากกฎเกณฑ์ต่างๆ ในชีวิตจริง⁷²

ความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงและ YAOI จึงไม่ได้เป็นเพียงการลุกขึ้นมาต่อสู้ของผู้หญิงทางด้านปริมาณของผู้ผลิตการ์ตูนญี่ปุ่นเท่านั้น หากแต่รวมถึงอำนาจในการสร้างอุดมการณ์ (Ideology)⁷³ และการเปลี่ยนสถานะจาก “ผู้ถูกจ้องมอง” มาเป็น “ผู้จ้องมอง” ในการบริโภคนิยม (Signs) ที่ปรากฏใน YAOI ตามแนวคิดของลอรา มัลวีย์ (Laura Mulvey) ถึงแม้ว่ากระบวนการดังกล่าวจะเป็นการสร้างและผลิตซ้ำการจ้องมองแบบผู้ชาย (Male Gazing) ที่ผู้หญิงถูกกำหนดให้เชื่อมโยงตนเอง (Identify) เข้ากับการมองของตัวละครชายที่ถูกสร้างขึ้น โดยดักล่อง ผู้กำกับ และคนเขียนบทที่เป็นผู้ชาย สถานะของตัวละครหญิงจึงเป็นเพียงวัตถุในการจ้องมองที่เต็มไปด้วยอารมณ์และความต้องการ (Desire)⁷⁴

ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ชมกับภาพยนตร์นั้นเปรียบเทียบการแอบมองที่ผู้ถูกมองนั้นไม่รู้ตัวถูกจ้องมองอยู่ การไปชมภาพยนตร์นั้นเป็นการไปมองและมีสำนึกว่ากำลังเป็นผู้มองมากกว่า จะถูกมอง ผู้ชมจึงรับรู้ว่าเป็นผู้กระทำมากกว่าการเป็นผู้ถูกกระทำ จึงก่อให้เกิดความรุกรานจากการเห็นผู้อื่นเป็นผู้ถูกกระทำ (Scopophilia) โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวละครที่เป็นผู้หญิง กระบวนการดังกล่าวนี้ถือได้ว่าเป็นการสร้างให้สิ่งที่ถูกดูได้กลายเป็นวัตถุ (Objectification)⁷⁵

ขณะเดียวกัน การชมภาพยนตร์ก่อให้เกิดความขัดแย้งในตัวผู้ชมด้วย เมื่อมีการเชื่อมโยงผู้ชม (Identification) กับตัวละคร ทำให้ผู้ชมกลายมาเป็นผู้แสดง และเปลี่ยนสถานะจากผู้กระทำมาเป็นผู้ถูกกระทำ จึงก่อให้เกิดความรุกรานจากการชื่นชมตนเองและหลงใหลในตนเอง (Narcissism) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างตัวตน (Self Formation)⁷⁶ ในการชอนทับตนเองเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของตัวละครหรือเนื้อเรื่อง⁷⁷

ถึงแม้ว่าการจ้องมองจะเป็นการรับเอาแนวความคิดแบบขั้วคู่ความขัดแย้ง (Binary Opposition) ว่าฝ่ายหนึ่งเป็นผู้กระทำหรือผู้กดขี่ อีกฝ่ายต้องเป็นผู้ถูกกระทำหรือเหยื่อ เป็นการให้ความสำคัญกับแนวคิดที่ใช้สิ่งใดเป็นศูนย์กลาง (Phallogocentrism)⁷⁸ ที่มองไม่เห็นเพศสภาพและเพศวิถีอื่น นอกจากความสัมพันธ์ทางเพศภาคบังคับ (Compulsive Heterosexuality) ในการรักษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ผู้ชายเป็นใหญ่ในระบบปิตาธิปไตย⁷⁹ ที่ผู้ชายอยู่ในฐานะผู้กระทำและผู้หญิงในฐานะผู้ถูกกดขี่ หากแต่ในการศึกษาเรื่อง YAOI นั้น แนวคิดในการจ้องมองก็ยังคงเป็นสิ่งที่ช่วยให้กำเนิดเสียง (Voice) ของผู้หญิงในการอธิบายตัวผู้หญิงเอง เพื่อผู้หญิงจะได้มีพื้นที่ (Space) ทางความคิดความเข้าใจของผู้หญิงโดยผู้หญิงเพื่อผู้หญิงเองในระบบปิตาธิปไตย⁸⁰ ดังคำกล่าว

⁷² ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์, 2544 หน้า 188; ชุตินา ธนธรรมทัศน์, 2546 หน้า 95

⁷³ คาร์ล มาร์กซ (Karl Marx) เรียก วิถีความรู้กระแสหลักอันเป็นวิถีความรู้ของชนชั้นที่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตว่า “อุดมการณ์” (Ideology) (ไชยันต์ ไชยพร, 2546 หน้า 89)

⁷⁴ ธนศ วงศ์ยานนาวา, 2542 หน้า 154

⁷⁵ ธนศ วงศ์ยานนาวา, 2542 หน้า 155

⁷⁶ ธนศ วงศ์ยานนาวา, 2542 หน้า 155-156

⁷⁷ Schodt, 2002 p.122-123

⁷⁸ ธนศ วงศ์ยานนาวา, 2542 หน้า 159-160

⁷⁹ ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์, 2546 หน้า 15

⁸⁰ ไชยันต์ ไชยพร, 2546 หน้า 145

ความสัมพันธ์ระหว่าง YAOI และสตรีนิยมนั้น จึงเป็นการแสดงออกของผู้หญิงในการต่อสู้กับวาทกรรมเรื่องเพศ (Sexual Discourse) และจินตนาการในโลกแห่ง ความเพ้อฝัน (Imagining in a Fantasy World) โดยใช้ร่างกายของผู้ชายเป็นเครื่องมือ

ในระบบปิตาธิปไตย (Patriarchy) ผู้หญิงมักจะเป็นวัตถุทางเพศ (Sexual Objects) ของผู้ชาย แต่ในโลกของ YAOI นั้นผู้ชายคือวัตถุทางเพศของผู้หญิง และความโน้มเอียงของความสัมพันธ์แบบรักต่างเพศในระบบปิตาธิปไตยถูกปฏิเสธและแทนที่ด้วยความสัมพันธ์แบบรักเพศเดียวกัน ทำให้คุณค่าของระบบปิตาธิปไตยสั่นสะเทือน

แมคเลลล์แลนด์ (McLelland, 2005: E-mail)⁸¹

หากแต่เราจะสามารถมั่นใจได้อย่างไรว่า YAOI คือ “สื่อทางเลือกของผู้หญิง” ใน การทำตามความฝัน และจินตนาการ มีอิสรภาพ ไม่มีการกดขี่ เจกเช่นเดียวกับการดูญี่ปุ่น ประเภทอื่น “เรามีทางเลือก” หรือว่าสิ่งนี้เป็นเพียง “สิ่งที่หล่อเลี้ยงให้เราเข้าใจว่าเรากำลังมีทางเลือก”⁸² ภายใต้ระบบปิตาธิปไตย นอกจากนั้นคำถามว่า “YAOI จะเป็นการหลีกเลี่ยงการกดขี่จากผู้ชายด้วยการทำให้ผู้ชายเป็นวัตถุทางเพศของผู้หญิง แต่กลับไปกดขี่ความสัมพันธ์ระหว่างคนรักเพศเดียวกันหรือไม่”⁸³ นั้น สิ่งเหล่านี้ทำให้การช่วงชิงอำนาจและพื้นที่ในการนิยามให้ความหมาย ความรู้ความเข้าใจ ตลอดจนการสะท้อนเสียงที่หลากหลาย จึงยังคงเป็นประเด็นในการศึกษา YAOI ต่อไป โดยการแยกแยะความรู้ความหมายจากรูปแบบการครอบงำต่างๆ ตรวจสอบความคิดความเชื่อพื้นฐาน และเสนอการตีความที่แตกต่างออกไปจากระบบความหมายเดิม ซึ่งมีได้หมายถึงการปฏิเสธสิ่งต่างๆ เหล่านั้น แต่เป็นการทำลายความหมายที่ถูกใช้ในการครอบงำ⁸⁴ มากกว่าเรื่องเพศวิถีที่แตกต่างจากบรรทัดฐานของสังคมจะต้องถูกควบคุมและจำกัดให้หมดสิ้นไปเฉกเช่นหนังสือต้องห้าม⁸⁵ เพียงอย่างเดียว

⁸¹ E-mail กับ Dr. Mark McLelland, University of Queensland ออสเตรเลีย เมื่อวันที่ 15-17 กรกฎาคม 2548

⁸² นฤพนธ์ ตัวงวิเศษ, 2549 หน้า 51

⁸³ คำถามที่ผู้ศึกษาได้รับจากการนำเสนอบทความเรื่อง “YAOI: วัฒนธรรมและการเมืองเรื่องเพศ” ในการประชุมวิชาการสังคมวิทยา เวทีภาคกลาง เรื่อง “ลักษณะข้ามชาติและความหลากหลายทางวัฒนธรรม” ในวันศุกร์ที่ 22 กันยายน พ.ศ. 2549 ณ อาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่องสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ จัดโดยคณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติสาขาสังคมวิทยา

⁸⁴ ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์, 2546 หน้า 20

⁸⁵ การออกประกาศหนังสือต้องห้ามได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของการประกอบกิจคุณงามความดีของผู้ที่มีความจงรักภักดีในแผ่นดินและบ้านเมือง เนื่องด้วยผู้คนในบ้านเมืองมีความแตกต่างกัน (มิได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันหรือเสมอภาคกัน) ทั้งในแง่ของความรู้ สติปัญญา สถานภาพ อาชีพ และการมีระดับจิตใจที่พึงประสงค์กระทำความดีต่อรัฐ และสถาบันการเมืองที่ดำรงอยู่ภายในรัฐ ดังนั้น เพื่อการสกลตมิให้คนสกลกลายเป็นคนเลว เพื่อมิให้คนเลวกลายเป็นคนเลวมากกว่าที่เป็นอยู่ รวมทั้งเพื่อมิให้ “ความรู้ที่ไม่ถูกต้อง” คือมิจอณาภิรัฐดำรงอยู่และแพร่กระจายออกไป อันจะกลายเป็นชนวนของการเปลี่ยนแปลงไปสู่ทางดกดำในอนาคต การออกประกาศมิให้เอกสารดังกล่าวเป็นที่เผยแพร่ในหมู่สาธารณชนจึงจำเ็นไป และเป็นเรื่องที่สมเหตุสมผล (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ และบุศรินทร์ ไตรสุขุมวงศ์, 2539 หน้า 126-127)

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ. 2545. เพ่งพินิจและครุ่นคิดตามความบันเทิงในสื่อ. ใน สื่อบันเทิง: อำนาจแห่งความไร้สาระ. หน้า 7-82. ออล อเม้าท์ พรินท์.
- กิตติมา สุรสนธิ. 2540. ความเหมาะสมของเนื้อหาในนิตยสารการ์ตูนไทยยอดนิยมที่มีต่อเด็ก (ศึกษาเฉพาะกรณี นิตยสารการ์ตูนรายสัปดาห์ชายหัวเราะ). คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- จินดา เกียรติภณ. 2547. การสร้างบทเรียนสำเร็จรูปประกอบภาพการ์ตูน สำหรับนักเรียนที่มีความบกพร่องทางการได้ยินเรื่องกฎหมายน่ารู้ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยบูรพา.
- จุติมา เพชรรัตน์. 2541. การเปิดรับหนังสือการ์ตูนญี่ปุ่นที่มีเนื้อหาทางเพศของวัยรุ่นในเขตกรุงเทพมหานครกับทัศนคติต่อเพศสัมพันธ์. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการหนังสือพิมพ์ ภาควิชาวารสารสนเทศ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์. 2539. ช่มชืด: ความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมในสังคมไทย. รัฐศาสตร์สาร. 19, 3: 161-183.
- ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์. 2544. โลกานุวัตรกับเซ็กส์ที่ขอบธรรม: พันธนาการที่ไร้พรมแดน. เซ็กส์ข้ามชาติ เซ็กส์อินเตอร์เน็ต. โครงการวิทยุทรรศน์. หน้า 177 - 190. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์. 2546. ผู้หญิงกับความรู้ในจักรวาลของผู้ชาย: ความหมาย การมองเห็นโลก และระบอบอำนาจความจริง. ใน ผู้หญิงกับความรู้อื่น (ภาค2). หน้า 1-22. โครงการสตรีและเยาวชนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. 2539. ย่างศพทาร์ก: บทวิพากษ์ความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมในสังคมไทย. รัฐศาสตร์สาร. 19, 3: 184-216.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. 2542. รัฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์และการเมืองไทยในยุคสมัยแห่งเสียงของเสื้อผ้า. รัฐศาสตร์สาร. 21, 1: 1-22.
- ชุดิมา ธนธรรมทัศน์. 2546. วัฒนธรรมญี่ปุ่นในการ์ตูน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาญี่ปุ่นศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ไชยันต์ ไชยพร. 2546. ผู้หญิงกับความรู้อื่นในประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมืองตะวันตก: ว่าด้วยวาทกรรมแห่งอุปสรรคของความรักระหว่างโซเฟียและโซเฟีย? ใน ผู้หญิงกับความรู้อื่น (ภาค2). หน้า 48-150. โครงการสตรีและเยาวชนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ณัชชา ถาวร. 2545. การเปรียบเทียบการเรียนรู้เรื่องเพศของเด็กผ่านการสร้างสัญลักษณ์ทางเพศในหนังสือการ์ตูนญี่ปุ่นกับแบบเรียนเพศศึกษา. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิจัยและสถิติการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- ณัฐจิ สุวรรณภัก. 2549. การ์ตูนญี่ปุ่น: การใช้เวลาว่างของวัยรุ่นในยุคสมัยวัฒนธรรมบริโภค. ใน เอกสารประกอบการประชุมวิชาการระดับชาติสาขาสังคมวิทยา ครั้งที่ 3 เวทีภาคกลาง "ลักษณะข้ามชาติและความหลากหลายทางวัฒนธรรม" จัดโดย คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) วันศุกร์ที่ 22 กันยายน 2549 ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- ชเนต วงศ์ยานนาวา. 2529-2530. บทส่งท้ายตระกะของการกตมั่งคั่ง: ฟูโก้และเฟมินิสต์. รัฐศาสตร์สาร ฉบับพิเศษ: ปรัชญาและความคิด. 12-13: 166-178.
- ชเนต วงศ์ยานนาวา. 2542. การมอง (แบบ) ผู้หญิง: จากการเล่าของผู้ชาย. ใน เท่าหลังย่างก้าว, หน้า 145-185. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

- นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ และบุศรินทร์ โตสุขมงคล. 2539. พิศาวเคราะห์หนังสือต้องห้ามของไทย. รัฐศาสตร์สาร. 19, 3: 110-138.
- นันทยา พงศ์ผกาศ. 2544. การสื่อสารเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างเพศในการ์ตูนญี่ปุ่น. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสื่อสารมวลชน ภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- นฤพนธ์ ตัวงวิเศษ. 2547. เปลี่ยนนายแบบ: หนังสือโป๊และกามารมณ์ในชีวิตเกย์ไทย. รัฐศาสตร์สาร. 25, 2: 165-203
- นฤพนธ์ ตัวงวิเศษ. 2549. "ความต่าง" ของ "วิธีคิด" ต่อวัฒนธรรมกระแสนิยม. ใน เหลียวหน้าแลหลัง วัฒนธรรมป๊อป. หน้า 23 – 80. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2548. ลามกอนาจาร. มติชนรายสัปดาห์. 25, 1285: 30.
- ปาริชาติ สิริวรพันธ์. 2549. ทัศนคติและพฤติกรรมของวัยรุ่นตอนกลางที่มีต่อหนังสือการ์ตูนญี่ปุ่นที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเพศและความรุนแรง. รายงานโครงการเฉพาะบุคคลวารสารศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารสื่อสารมวลชน) คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- พัฒนา กิตติอาษา. 2546. คนพันธุ์ป๊อป. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- มาริส พงษ์รัตนกิจ. 2540. คนญี่ปุ่นกับปัญหาด้านเพศสัมพันธ์. ญี่ปุ่นศึกษา. 2, 2: 44-50.
- ลลิตา ยวนากร. 2533. การวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือการ์ตูนสำหรับวัยรุ่นที่แปลมาจากภาษาญี่ปุ่น. วิทยานิพนธ์ศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาวิจัยการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- วรัชญ์ วานิชวัฒนากุล. 2549. การสื่อสารความหมายใน "การ์ตูนไทยพันธุ์ใหม่". ใน เหลียวหน้าแลหลัง วัฒนธรรมป๊อป. หน้า 157 – 201. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- วิภาวรัตน์ พันธุ์ฤทธิ์จำ. 2544. อิทธิพลของวัฒนธรรมต่างประเทศที่มีต่ออัตลักษณ์ของวัยรุ่นไทย: ศึกษาเฉพาะกรณีดนตรีญี่ปุ่น. วิทยานิพนธ์สังคมวิทยา มหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยา ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- วิลาสินี พิพิธกุล และกิตติ กันภัย. 2549. ร่างรายงานวิจัยโครงการวิจัยเพศและการสื่อสารในสังคมไทย ระยะที่2. สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- Cowie, Elizabeth. 1993. Pornography and Fantasy: Psychoanalytic Perspective. In Sex Exposed: Sexuality and the Pornography Debate. Pp.132-152. Rutgers University Press.
- Kinsella, Aron. 2000. Adult Manga: Culture & Power in Contemporary Japanese Society. Curzon Press.
- Lent, John A, Ed. 1999. Themes and Issues in Asian Cartooning: Cute, Cheap, Mad and Sexy. Bowling Green State University Popular Press.
- Leupp, Gary P. 1996. Male Colors: The Construction of Homosexuality in Tokugawa Japan. University of California Press.
- MacKinnon, Catharine. 1992. Pornography, Civil Rights, and Speech. Feminist Philosophies: Problems, Theories, and Applications. pp.295-308. New York: Prentice Hall.
- McElroy, Wendy. 2006. Michel Foucault and Pornography [Online]. Available from: <http://www.zetetics.com/mac/eris.html> [2006, Apr 20]
- McLelland, Mark. 2004. Male Homosexuality in Modern Japan: Cultural Myth and Social Realities. Reprint. RoutledgeCurzon.
- McLelland, Mark. 2005. A Short History of 'Hentai' [Online]. เอกสารประกอบในการประชุมนานาชาติ "เพศวิถี เพศภาวะ และสิทธิในเอเชีย: การประชุมนานาชาติครั้งแรกว่าด้วยเรื่องเคียวบีรศึกษา" (Sexualities,

- Genders, and Rights in Asia, 1st International Conference of Asian Queer Studies) จัดโดยโครงการจัดตั้งสำนักงานสิทธิมนุษยชนศึกษาและพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล และเครือข่ายเควียร์แห่งประเทศไทย เอเชียแปซิฟิก 7-9 กรกฎาคม 2548 ณ โรงแรมแอมบาสเดอร์ กรุงเทพมหานคร. Available from: <http://bangkok2005.anu.edu.au/papers/McLelland.pdf> [2005, Nov 10]
- Mizoguchi, Akiko. 2005. YAOI Fans As 'Queer' Women in Japan. บทคัดย่อในงานการประชุมวิชาการ Queering of Our Own: Queer Practices of Japanese Women ในการประชุมนานาชาติ "เพศวิถี เพศภาวะ และสิทธิในเอเชีย: การประชุมนานาชาติครั้งแรกด้วยเรื่องเควียร์ศึกษา" (Sexualities, Genders, and Rights in Asia, 1st International Conference of Asian Queer Studies) จัดโดยโครงการจัดตั้งสำนักงานสิทธิมนุษยชนศึกษาและพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล และเครือข่ายเควียร์แห่งประเทศไทย เอเชียแปซิฟิก 7-9 กรกฎาคม 2548 ณ โรงแรมแอมบาสเดอร์ กรุงเทพมหานคร.
- PRIDEAUX, Eric. 2003. Dojinshi: by the people for the people [Online]. Japan Time. March 23. Available from: <http://www.japantimes.com/cgi-bin/getarticle.pl5?fl20030323a2.html> [2005, Nov 10]
- Schodt, Frederik L. 2002. Dreamland Japan: Writings On Modern Manga Japanese Comics For Otaku. 3rd printing. Stone Bridge Press
- Valenti, Kristy L. 2004. "Stop, My Butt Hurts!" The Yaoi Invasion [Online]. The Comics Journal. No. 269. Available from: http://www.tcj.com/269/e_yaoi.html [2006, May 1]
- Welker, James. 2006. Beautiful, Borrowed, and Bent: "Boys' Love" as Girls' Love in Shojo Manga. Signs: Journal of Women in Culture and Society. 31, 3: 841-870.
- Wong, Wendy Siuyi and Lisa M. Cuklanz. 2001. Humor and Gender Politics: A Textual Analysis of the First Feminist Comic in Hong Kong. In Comics & Ideology. p.69-97. New York: Peter Lang Publishing, Inc.

ภาพเปลี่ยนในนิตยสาร *Playboy* สหรัฐอเมริกา ทศวรรษ 1950

ความหลากหลายที่มีมาก่อนหน้า Sexual Revolution:

บทวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์¹อาวุธ อีระเอก²Sexual Revolution สหรัฐอเมริกา: การยอมรับความหลากหลายของค่านิยมและพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศ

การปฏิวัติวัฒนธรรมและความคิดต่อเรื่องเพศในสหรัฐอเมริกา (Sexual Revolution) คือบรรดาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในยุค Sixties¹ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างขนานใหญ่ของค่านิยมและพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศของคนอเมริกัน ประเด็นที่เกี่ยวกับเพศกลายเป็นสิ่งที่ถกเถียงกันในที่สาธารณะจนทำให้หลายๆ เรื่องกลายสภาพจากเรื่องต้องห้ามทางศีลธรรมหรือกระทั่งเป็นเรื่องผิดกฎหมายกลายเป็นสิ่งที่ยอมรับในสังคมได้ หรืออย่างน้อยที่สุดก็เกิดขึ้นวัฒนธรรมในการอดกลั้นแม้จะไม่เห็นด้วยก็ตาม (tolerance) ตัวอย่างของสิ่งเหล่านี้ได้แก่ การจัดให้มีการเรียนการสอนเรื่องเพศในสถานศึกษา, การแก้ไขกฎหมายที่ยอมรับพฤติกรรมรักร่วมเพศโดยเฉพาะรักร่วมเพศชายซึ่งเป็นเรื่องต้องห้ามมาช้านานในสังคมที่นับถือศาสนาคริสต์, การยอมรับความสัมพันธ์และการแต่งงานข้ามสีผิว (miscegenation), การคุมกำเนิด, การทำแท้ง, การยอมรับว่าสตรีก็มีความรู้สึทางเพศและเห็นว่าเป็นเรื่องเท่าเทียมกันระหว่างหญิงชาย, การหาสุขสำราญจากเรื่องเพศและการบริโภคสินค้าที่ใช้ประโยชน์จากเรื่องนี้ ฯลฯ²

ความสำคัญของปรากฏการณ์ Sexual Revolution ก็คือ สิ่งที่เคยเป็นเรื่องต้องห้าม ผิดแปลก หรือเป็นความเบี่ยงเบนจากปกติ (deviant) กลายเป็นเรื่องความแตกต่างหลากหลาย (diversity) ของแต่ละสรรพสิ่งซึ่งต่างก็มีคุณค่า

ผู้เขียนอยู่ในระหว่างการทำวิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตเรื่อง “นิตยสาร *Playboy* สหรัฐอเมริกาช่วงยี่สิบปีแรกกับการยอมรับทางสังคม ค.ศ. 1953-1974” (ชื่ออย่างไม่เป็นทางการ) บทความนี้พัฒนามาจากส่วนหนึ่งของงานชิ้นดังกล่าวซึ่งได้ทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และขอขอบคุณเพื่อนของผู้เขียนคือคุณณัฐพรเดชะบรรณะปัญญา ที่ช่วยอ่านเค้าโครงบทความและให้ความเห็นที่เป็นประโยชน์ และขอขอบคุณ ผศ.ดร.สมสุข หินวิมาน คุณพูลสุข ปรีวัตรวรวิทย์ บรรณารักษ์สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และคุณบุตรีนทร์ เลิศสวัสดิ์สกุลเพื่อนของผู้เขียน ทั้งสามท่านกรุณาเป็นธุระช่วยให้ได้มาซึ่งเอกสารที่ใช้ในงานนี้ และคุณนิวัติ กองเพียรที่ให้ความช่วยเหลือผู้เขียนอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ครั้งทำเรื่องนี้เป็นรายงานประจำวิชาและกรุณาให้ผู้เขียนสัมภาษณ์เพื่อขยายความเข้าใจ

นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาศาสาประวัติศาสตร์(ภูมิภาคตะวันตก)คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

¹ การเรียกขานว่าเป็นยุค “Sixties” เป็นการแบ่งยุคสมัยและให้ความหมายในทางสังคม นักวิชาการจึงไม่ได้กำหนดยุคแบบตรงตามทศวรรษถ้วนๆ แต่จะเริ่มต้นในปีค.ศ. 1964-1974 (John H. Arnold, *History: A Very Short Introduction* (New York: Oxford University Press, 2000), p. 101.) แม้ว่า Arthur Marwick ผู้เขียนหนังสือ *The Sixties* จะเห็นว่าที่จริงแล้วยุค “Sixties” มีความเป็น “The Long Sixties” มากกว่า คือมีช่วงก่อกำเนิด (first stirring) ตั้งแต่ค.ศ. 1958-1963 อย่างไรก็ตามช่วงเข้มข้นสำคัญของทศวรรษ 1960 Marwick ก็เห็นพ้องว่าอยู่ในช่วง ค.ศ. 1964-1974. ดู Arthur Marwick, *The Sixties: Cultural Revolution in Britain, France, Italy, and the United States, c.1958-c.1974* (Oxford and New York: Oxford University Press, 1998).

² ตัวอย่างงานประวัติศาสตร์ที่ศึกษาเรื่องนี้อย่างรอบด้านได้แก่ David Allen, *Make Love, Not War: the Sexual Revolution, an Unfettered History* (Boston: Little, Brown and Company, 2000).

ในตัวเองคู่ควรแก่การยอมรับ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและความคิดต่อเรื่องเพศของชาวอเมริกันอย่างพลิกฟ้าคว่ำแผ่นดินนี้เป็นเรื่องสำคัญยิ่งที่ควรศึกษา โดยเฉพาะการวางเส้นแบ่งใหม่ระหว่าง ถูก/ผิด (กฎหมาย), ดี/ชั่ว (ศีลธรรม) ซึ่งหลายต่อหลายเรื่องเส้นนั้นยังพร่าเลือนยากที่จะถกเถียงหาข้อสรุปได้ อย่างไรก็ตามนั้นไม่ใช่จุดประสงค์ของงานชิ้นนี้ สิ่งที่ต้องการนำเสนอก็คือ ในบรรดาเรื่องต่างๆ ที่เปลี่ยนผ่านจากการเป็นสิ่งต้องห้ามสู่การยอมรับในความหลากหลายนั้น มีอยู่ประการหนึ่งซึ่งปรากฏอยู่ก่อน Sexual Revolution แล้วก็คือการยอมรับที่มีต่อนิตยสาร *Playboy* ซึ่งเป็นนิตยสารที่ลงภาพเปลือยหญิงสาวตั้งแต่ออกขายฉบับแรกในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1953 สิ่งนี้มีนัยถึงการยอมรับได้ในระดับหนึ่งของการหาความสำราญเรื่องเพศของชาวอเมริกันจากภาพเร้ากามารมณ์และปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้สามารถทำความเข้าใจได้ด้วยวิธีอธิบายเชิงประวัติศาสตร์

ปรากฏการณ์นิตยสาร *Playboy* ทศวรรษ 1950: การเกิดขึ้นและมาก่อน Sexual Revolution

Playboy เล่มที่หนึ่งออกวางจำหน่ายในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1953³ นิตยสารฉบับนี้สร้างความฮือฮาอย่างมากด้วยการลงรูปเปลือยของ Marilyn Monroe คาราสาวที่กำลังมีชื่อเสียงในฮอลลีวูด⁴ และรูปเปลือยสาวงามที่ปรากฏในทุกฉบับต่อมาก็กลายเป็นจุดขายสำคัญของนิตยสารให้ประสบความสำเร็จทางธุรกิจด้วยดี แม้สิ่งนี้จะสร้างความหวาดหวั่นให้แก่ผู้คนในวงการสิ่งพิมพ์ด้วยกันว่า Hugh Hefner บรรณาธิการและเจ้าของนิตยสารจะต้องติดคุกติดตะรางจากเรื่องนี้ เพราะในขณะนั้นนิตยสารฉบับเดียวที่ลงรูปเปลือยแล้วพอจะยอมรับกันได้ (publicly acceptable) มีแต่ *National Geographic* ที่ลงรูปสะท้อนชีวิตผู้คนชนเผ่าตามแต่ละถิ่นต่างๆ ทั่วโลกเท่านั้น⁵ อย่างไรก็ตาม Hefner และนิตยสารของเขาก็อยู่รอดปลอดภัยด้วยดีมาตลอด อุปสรรคครั้งใหญ่ที่สุดของ *Playboy* ในช่วงทศวรรษ 1950 ก็คือ

³การกำหนดว่า *Playboy* ฉบับแรกออกวางจำหน่ายเมื่อไหร่เป็นเรื่องที่ยังเป็นคำถามอยู่ เพราะในฉบับแรกนั้นไม่ได้ระบุเดือนปีที่จำหน่ายเนื่องจาก Hugh Hefner บรรณาธิการและเจ้าของนิตยสารเกิดไม่แน่ใจขึ้นมา การไม่ลงเดือนปีที่ผลิตสามารถทอดระยะเวลาจำหน่ายออกไปได้กรณีขายได้น้อยหรือขายได้ไม่หมด Hefner ลังเลถึงขนาดตัดสินใจในนาทีสุดท้ายว่าไม่ใส่ชื่อตนเองว่าเป็นเจ้าของและบรรณาธิการ เนื่องจากถ้า *Playboy* ล้มเหลวชื่อเสียงเขาก็ยังไม่เสียและอาจมีโอกาสดำรงงานอื่นในธุรกิจนี้ได้ การที่ *Playboy* ออกฉบับที่สองในเดือนมกราคม ค.ศ. 1954 น่าจะเป็นการสร้างความสำเร็จว่าฉบับแรกก็ควรจะเป็นเดือนธันวาคม ค.ศ. 1953 แต่หนังสือ *ฮิวจ์ เฮฟเนอร์ ราชานแห่งเพลย์บอย* และ *The Playboy Book: Forty Years* ซึ่งเป็นหนังสืออนุสรณ์เนื่องในวาระครบสี่สิบปีของนิตยสารต่างบอกว่า *Playboy* ฉบับแรกออกวางจำหน่ายในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1953 ส่วนบทความวิชาการของ Gail Dines เรื่อง "I Buy It for the Article" กล่าวว่า *Playboy* ฉบับแรกออกขายในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1953 อย่างไรก็ตามโดยทั่วไปมักจะเชื่อกันว่า *Playboy* ฉบับแรกออกในเดือนธันวาคม เห็นได้จากคำให้สัมภาษณ์หรืองานเขียนของ Hefner เองในเวลาต่อมาก็แสดงว่าตัวเขาเองก็เข้าใจว่าเป็นอย่างนั้น เว็บไซต์อย่างเป็นทางการของนิตยสารก็ให้ข้อมูลว่า *Playboy* ฉบับแรกออกในเดือนธันวาคม ในที่นี้จึงขอกล่าวอ้างตามความเข้าใจนี้ไปก่อน ดู ฮิวจ์ เฮฟเนอร์ ราชานแห่งเพลย์บอย, แปลและเรียบเรียงโดย มันทยา ธนะภูมิ, (กรุงเทพมหานคร: ประพันธ์สาส์น, 2521), 46. Gretchen Edgren, *The Playboy Book: Forty Years*. With an introduction by Hugh M. Hefner. (Santa Monica: General Publishing Group, 1994) p. 14.

Gail Dines, "I Buy It for the Articles": *Playboy* Magazine and the Sexualization of Consumerism." In *Gender, Race, and Class in Media: A Text Reader*, Edited by Gail Dines and Jean M. Humez (Thousand Oaks, Calif.: Sage, 1995) p 255. และ www.playboy.com/worldofplayboy/faq/firstissue.html

⁴ ปีที่ *เพลย์บอย* ออกวางจำหน่าย (ค.ศ. 1953) เป็นปีที่ Marilyn Monroe ขึ้นอันดับดาราภาพยนตร์หญิงที่ทำเงินสูงสุด Richard Dyer, *Heavenly Bodies: Film Stars and Society* (London and New York: Routledge, 2004), p. 25.

⁵ Thomas Weyr, *Reaching for Paradise: The Playboy Vision of America* (New York: TIMES BOOKS, 1978), p. 8.

⁶ Tammy Lee Greer, "Playboy and the Culture of Sexuality: Patriarchy, Capitalism, and Ideological Representations of the Erotic." (M. Thesis, The University of New Brunswick (Canada), 1995), p. 47.

การที่องค์กรไปรษณีย์แห่งสหรัฐอเมริกาปฏิเสธนิตยสาร *Playboy* ในการขอสิทธิคิดค่าธรรมเนียมการส่งแบบชั้นสอง (second-class mailing) ซึ่งองค์กรไปรษณีย์มีไว้ช่วยเหลือสิ่งพิมพ์และนิตยสารทั่วไปเพื่อให้ค่าส่งถูกมากจนสามารถขายแบบสมาชิก (subscription) จัดส่งถึงบ้านได้ โดยองค์กรไปรษณีย์กำหนดให้ *Playboy* เสียค่าธรรมเนียมการส่งในแบบชั้นหนึ่ง (first-class mailing) ซึ่งจัดไว้สำหรับสิ่งพิมพ์ที่มีเนื้อหาหล่อหลอมต่อศีลธรรม เมื่อทางนิตยสารยื่นฟ้องต่อศาลปรากฏว่า *Playboy* เป็นฝ่ายชนะคดีได้รับสิทธิคิดค่าธรรมเนียมในแบบเดียวกับนิตยสารธรรมดาทั่วไป⁹ นอกจากอุปสรรคสำคัญข้างต้นแล้ว *Playboy* ผ่านทศวรรษ 1950 มาได้อย่างราบรื่น จากการเป็นนิตยสารหัวใหม่ที่มียอดขายฉบับเปิดตัวสูงถึง 53,991 เล่ม¹⁰ ภายในขวบปีแรก *Playboy* มียอดขายเพิ่มขึ้นเป็น 175,000 เล่ม เมื่อเข้าสู่ปีที่สามคือในค.ศ. 1956 ยอดขายอยู่ที่ 688,000 เล่ม และเพิ่มเป็นมากกว่า 1,000,000 เล่มตั้งแต่ฉบับเดือนตุลาคม ค.ศ. 1959¹¹ เมื่อได้รับแรงผลักดันจากปรากฏการณ์การยอมรับการหาความสำราญจากเรื่องเพศได้มากขึ้นในยุค Sexual Revolution *Playboy* ทำสถิติยอดขายสูงสุดเป็นประวัติศาสตร์ของนิตยสารที่ 7,161,561 เล่มในคอนต้นทศวรรษ 1970¹² พร้อมกับตัวเลขที่ว่าหนึ่งในห้าของผู้ชายชาวอเมริกันอ่านนิตยสาร *Playboy*¹³ การประสบความสำเร็จอย่างมากในฐานะนิตยสารที่ส่งเสริมการหาความสำราญจากเรื่องเพศ¹³ และล่วงหน้าก่อนใคร ๆ ตั้งแต่ทศวรรษ 1950 ทำให้ *Playboy* และนิตยสารของเขา *Playboy* ได้รับการยกย่องว่าเป็นหนึ่งในสองผู้จุดชนวนสำคัญให้เกิดการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงทาง

⁹กฎหมายว่าด้วยการไปรษณีย์ ค.ศ. 1879 ได้ให้สิทธิการเก็บค่าธรรมเนียมการส่งแบบชั้นสองแก่สิ่งพิมพ์ที่ "เผยแพร่ข่าวสารของบุคคลสาธารณะ หรือมีเนื้อหาทางวรรณกรรม วิทยาศาสตร์ มนุษยศาสตร์ หรืออุตสาหกรรมเฉพาะอื่นๆ" สิทธิดังกล่าวมีผลทำให้อุตสาหกรรมสิ่งพิมพ์นิตยสารขยายตัวสู่ระดับประเทศได้ แต่ต่อมาองค์กรไปรษณีย์ได้ใช้สิทธิการเก็บค่าธรรมเนียมชั้นสองเป็นเครื่องมือควบคุมสิ่งพิมพ์โดยจะตัดสิทธิการส่งถ้าสิ่งพิมพ์นั้นมีเนื้อหาหล่อหลอม ข้อความในเครื่องหมายคำพูดอ้างจาก David L. Jamison "Magazines" *Encyclopedia of The United States in the Nineteenth Century V.3* Paul Finkelman ed. (New York: Charles Scribner's Sons, 2001), p. 243. pp. 241-245.

⁸ *Playboy* จัดขายในแบบสมาชิกตั้งแต่เล่มสอง (ฉบับเดือนมกราคม ค.ศ.1954) สำหรับสิทธิการเสียค่าธรรมเนียมการส่งในแบบชั้นสองนิตยสารเริ่มใช้ในฉบับเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1956 Gretchen Edgren, *The Playboy Book: Forty Years*, p. 35.

⁹ Gail Dines, "Dirty Business: *Playboy* Magazine and the Mainstreaming of Pornography." In *Pornography: The Production and Consumption on Inequality*, Edited by Gail Dines, Robert Jensen and Ann Russo. (New York and London: Routledge, 1998) p. 38.

สำหรับ Hugh Hefner ถ้าฉบับแรกขายได้สัก 30,000 เล่ม เขาก็พึงพอใจมากแล้ว จำนวนมากกว่า 50,000 เล่ม สำหรับนิตยสารหน้าใหม่เล่มบางเพียง 44 หน้า และราคาขายจำหน่ายสูงถึงเล่มละ 50 เซนต์จึงเป็นยอดขายที่ทะลุเกินเป้าหมาย Justin Gustainis, "*Playboy*." In *St. James Encyclopedia of Popular Culture vol. 2*, Edited by Tom Pendergast and Sara Pendergast. (Detroit: St. James, 2000), p. 71.

¹⁰ Gail Dines, "Dirty Business" p.38.

"Sassy Newcomer." *Time* September 24, 1956; 71. Gretchen Edgren *The Playboy Book: Forty Years*. P. 356

¹¹ คือฉบับเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1972 Gretchen Edgren, *The Playboy Book: Forty Years*. P. 356

¹² James T. Patterson *Grand Expectations: the United States, 1945-1974*. (New York: Oxford University, 1996), p. 448.

¹³ ชื่อรองของนิตยสารที่พาดหัวเป็นประจำทุกวันในทุกฉบับคือ Entertainment for Men ซึ่งแม้ว่าผู้ชายที่เป็นกลุ่มผู้อ่านหลักจะหาความบันเทิงได้จากหลากหลายเรื่องเช่น อาหารการกิน การพักผ่อนในบ้านที่หรูหราสะดวกสบาย การออกไปสังสรรค์นอกบ้าน หรือความสนุกในที่ทำงานซึ่ง *Playboy* นำเสนอข้อมูลในเรื่องเหล่านี้เป็นประจำ แต่ความบันเทิงเรื่องเพศเป็นทั้งเรื่องหลัก สำคัญของนิตยสารและแทรกพร้อมไปกับความบันเทิงอื่นในทุกกิจกรรมข้างต้นด้วย การวิเคราะห์ในแง่มุมนี้ดู Elizabeth Fraterigo, " 'Entertainment for Men': *Playboy*, Masculinity, and Post War American Culture," (Ph.D. diss, Loyola University of Chicago, 2004)

วัฒนธรรมและความคิดเรื่องเพศในเวลาต่อมา¹⁴ อย่างไรก็ตามสมมุติฐานของงานชิ้นนี้อยู่ในทางตรงกันข้าม *Playboy* ไม่ได้มีลักษณะคล้ายขบถผู้มาก่อนยุคสมัย (proto-revolutionist) มากอย่างที่คิดกัน เพราะสิ่งที่ *Playboy* นำเสนอแม้จะเรียกได้ว่าเป็นความกล้าท้าทาย (daring)¹⁵ แต่ก็ไม่ได้ล้ำเส้นถึงขนาดที่สังคมขณะนั้นจะรับไม่ได้ งานชิ้นนี้จะชี้ให้เห็นว่าสิ่งที่ *Playboy* นำเสนอ แม้จะก่อให้เกิดกระแสคัดค้าน มีคนหลายกลุ่มไม่พอใจแต่ก็ยังอยู่ในกรอบธรรมเนียมที่สังคมยอมรับอยู่ได้ (tolerance) ในระดับของความแตกต่างหลากหลาย (diversity) ทางสังคมวัฒนธรรมซึ่งประเด็นเหล่านี้สามารถเข้าใจได้ด้วยวิธีการไล่เลียงตามความเป็นมาทางประวัติศาสตร์

สิ่งพิมพ์เรื่องเพศกับสถานะต้องห้ามในสหรัฐอเมริกา ก่อนทศวรรษ 1890

สิ่งพิมพ์เร้ากามารมณ์ (erotic prints) ถือเป็นสิ่งใหม่สำหรับดินแดนใหม่และกำลังพัฒนาอย่างสหรัฐอเมริกา ก่อนทศวรรษ 1840 ตลาดสินค้าประเภทนี้ยังมีขนาดเล็กและเพิ่งการนำเข้าเกือบทั้งหมด¹⁶ กฎหมายฉบับแรกที่ออกโดยรัฐบาลกลาง (ค.ศ. 1842) จึงอยู่ในหมวดการค้าระหว่างประเทศ (Tariff Act) ที่ห้ามการนำเข้าสินค้าที่ไม่ถูกต้องดีงาม และลามก (indecent and obscene) และมีเพียงสามมลรัฐที่มีกฎหมายปราบปรามสิ่งลามกในรัฐของตน¹⁷ ปัญหาในเรื่องนี้จะเป็นที่ประจักษ์ชัดในสังคมอเมริกันยุคสงครามกลางเมือง (Civil War 1861- 1865) เมื่อชายฉกรรจ์ที่ต้องมาดกระทำการในสงครามต่างนิยมรูปจำพวกนี้ เพราะแม้จะไม่ใช่วรรณกรรมของแต่สิ่งนี้ก็เตือนให้พวกเขา รู้สึกว่ายังเป็นผู้เป็นคนอยู่บ้าง¹⁸ ผู้อำนวยการโรงพิมพ์ไปรษณีย์แห่งสหรัฐอเมริกายืนยันว่าหนังสือและภาพโป๊จำนวนมากหาศาลจำหน่ายของถึงคนในกองทัพ¹⁹ ปี ค.ศ. 1865 ที่สงครามกลางเมืองสิ้นสุดลงได้มีการออกกฎหมายห้ามการขนส่งสิ่งพิมพ์ลามกภายในประเทศเป็นครั้งแรก และมีถึงยี่สิบมลรัฐที่มีกฎหมายปราบปรามสิ่งลามกในรัฐของตน กระนั้นก็ตามในทาง

¹⁴ Justin Gustainis, "Hefner, Hugh(1926-)." In *St. James Encyclopedia of Popular Culture* vol. 2, p. 383. และ Justin Gustainis, "Playboy." In *St. James Encyclopedia of Popular Culture* vol. 4, p.70 คนสำคัญอีกคนหนึ่งก็คือ Dr. Alfred Kinsey นักวิทยาศาสตร์ชั้นแนวหน้าในวงการจิตวิทยาที่หันมาสนใจด้านพฤติกรรมทางเพศของมนุษย์และทำการเก็บข้อมูลด้วยวิทยาศาสตร์เป็นคนแรก รายงานวิจัยของ Kinsey สร้างความตื่นตะลึงพร้อมกับทำให้คนอเมริกันตาสว่างไปพร้อมกันว่าพฤติกรรมทางเพศทั้งหลายที่เป็นเรื่องผิดศีลธรรมหรือผิดกฎหมาย เช่นการมีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงาน พฤติกรรมรักร่วมเพศ ทั้งหญิงและชาย การสำเร็จความใคร่ด้วยตนเอง การเที่ยวโสเภณี การมีชู้ ฯลฯ ล้วนเป็นสิ่งที่คนอเมริกันจำนวนไม่น้อยกระทำกันเป็นปกติ ผลการวิจัยที่สะเทือนขวัญ (shock) คนอเมริกันนี้จึงเป็นทั้งหนังสือวิชาการที่มียอดขายถล่มทลายกว่า 250,000 เล่ม พร้อมกับการตีพิมพ์จากหลายสารคดีจนทำให้มูลนิธิร็อกกีเฟลเลอร์ต้องถอนการสนับสนุนทุนวิจัยที่ให้แก่ Kinsey ทั้งหมด สำหรับประวัติโดยย่อของ Kinsey ดู June Machover Reinisch and Margaret H. Harter, "Kinsey, Alfred C.," In *Human Sexuality: an encyclopedia*, Edited by Vern L. Bullough and Bonnie Bullough (New York and London: Garland Publishing, 1994), pp. 333-338. และ Corey K. Creekmur, "Kinsey, Dr. Alfred C. (1894-1956)," In *St. James Encyclopedia of Popular Culture* vol. 3, Edited by Tom Pendergast and Sara Pendergast. (Detroit: St. James, 2000), pp. 40-41.

¹⁵ Gail Dines, "Dirty Business", p. 46.

¹⁶ Walter Kendrick "Pornography" *Encyclopedia of the United States in the Nineteenth Century* Vol. 2 Paul Finkelman ed. (New York: Charles Scribner's Sons, 2001), p. 542. pp. 541-542. ในขณะที่หนังสือมีราคาแพงชาวอเมริกันแต่ดั้งเดิมก็มีวิธีการหาความสำราญในทางอื่นเช่นการเล่าเรื่องสองแง่สองงาม มุขตลกและเพลงทะเล่สิ่งสัปดนต่างๆ ซึ่งผู้ศึกษาเรื่องคำศัพท์และนักคติชนวิทยาในปัจจุบันพบว่าสังคมอเมริกันร่ำรวยภูมิปัญญาภาษาปากเช่นนี้ (oral pornographic heritage) อย่างมาก Joseph W. Slade "Pornography" in *Handbook of American Popular Culture* Vol. 2, ed. M. Thomas Inge 2th edition (New York: Greenwood Press, 1989), p. 962. pp. 957-1010.

¹⁷ คือ รัฐ Vermont (ออกกฎหมายในปี ค.ศ. 1821), รัฐ Connecticut (ค.ศ. 1834) และรัฐ Massachusetts (ค.ศ. 1835)

¹⁸ Joseph W. Slade "Pornography", p. 946.

¹⁹ H. Montgomery Hyde *A History of Pornography* (London: Heinemann, 1964), p. 191.

ปฏิบัติแล้วเจ้าพนักงานมักจะย่อหย่อนและเห็นเป็นคดีเล็กน้อยรับสินจ้างกินสินบนได้ เช่นเมื่อมีการแจ้งให้ไปตรวจค้นร้านค้า ด้านหลังร้านก็จะมีตำรวจเข้าไปบอกให้เจ้าของร้านทราบ²⁰ เพื่อแก้ปัญหาในข้อนี้กลุ่มองค์กรทางสังคม โดยเฉพาะกลุ่มศีลธรรมที่ตื่นตัวและวิตกกังวลกับความเสื่อมถอยในสังคมได้ริเริ่มให้รัฐสภาอเมริกันผ่านกฎหมายห้ามการส่งสิ่งลามกทางไปรษณีย์ในปี ค.ศ. 1873²¹ กฎหมายนั้นนอกจากเพิ่มโทษผู้กระทำความผิดและนิยามคำว่า "อนาจาร" อย่างดีขลุ่ย²²แล้วยังนำไปสู่การแต่งตั้ง Anthony Comstock (ค.ศ. 1844-1915) ตัวแทนกลุ่มศีลธรรมให้ดำรงตำแหน่งเจ้าหน้าที่พิเศษประจำองค์กรไปรษณีย์ (special agent) มีอำนาจตรวจสอบสิ่งของที่ส่งทางไปรษณีย์ตามบัญญัติในกฎหมายใหม่นี้²³ การปราบปรามสิ่งอนาจารในยุคของ Comstock นี้เป็นไปอย่างจริงจังและมีประสิทธิภาพ²⁴ และ

²⁰ Frederick S. Lane III *Obscene Profits: the Entrepreneurs of Pornography in the Cyber Age* (New York and London: Routledge, 2000), p. 14.

²¹ องค์กรที่มีบทบาทและอิทธิพลสำคัญมากที่สุดได้แก่ YMCA หรือ Young Men's Christian Association สมาคม YMCA ก่อตั้งขึ้นครั้งแรกในปี ค.ศ. 1844 ที่ประเทศอังกฤษเพื่อแก้ปัญหาที่มากพร้อมกับเมืองขนาดใหญ่ นั่นคือภาวะที่คนหนุ่มเข้ามาทำงานในเมืองมีเงินเดือน มีเวลาหลังเลิกงาน และอยู่ไกลหูไกลตาจากครอบครัวญาติพี่น้องทำให้พวกเขาใช้เวลาว่างไปแหล่งอบายมุขที่มีอยู่อย่างสาหัสในเมือง เช่น ร้านสุรา ซ่องโสเภณี ฯลฯ YMCA จึงเสนอทางเลือกอื่นของการพักผ่อนใช้เวลาว่างเพื่อความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย (การเล่นกีฬา) จิตใจ และจิตวิญญาณ (การศึกษาพระคัมภีร์) แนวคิดดังกล่าวเป็นที่ชื่นชมและแพร่หลายไปสู่เมืองใหญ่อื่นๆ ทั่วโลกที่เริ่มประสบปัญหาเดียวกัน ในสหรัฐอเมริกา YMCA New York ก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1851 และได้รับการสนับสนุนทางการเงินจากมหาเศรษฐีชื่อดังอย่าง J. P. Morgan และ Samuel Colgate YMCA เริ่มต้นด้วยการเคลื่อนไหวรณรงค์ช่วยเหลือคนหนุ่มในเมืองให้พ้นจากอบายมุขชั่วร้าย เมื่อคนหนุ่มถูกเกณฑ์เป็นทหารในช่วงสงครามกลางเมือง สุรา นารี และสิ่งพิมพ์ลามกกลายเป็นเครื่องหย่อนใจที่นิยมแพร่หลายตามฐานทัพ (สุราถือเป็นหนึ่งในเสบียงที่แจกจ่ายให้กับเหล่าทหาร) ทาง YMCA ได้แก้ปัญหาด้วยการตั้งหน่วย Christian Commission จัดส่งคัมภีร์ไบเบิล แผ่นพับเผยแพรศาสนา รวมถึงนักเทศน์ไปบำรุงขวัญและฟื้นฟูศีลธรรม องค์กรยังจัดตั้งห้องสมุดเคลื่อนที่ให้เหล่าทหารได้มีหนังสือและนิตยสารที่ตีพิมพ์ (respectable) อ่าน ช่วงนี้เอง YMCA ได้เคลื่อนไหวเรียกร้องให้ออกกฎหมายจัดการกับสิ่งลามกจนเป็นผลสำเร็จหลายครั้งเช่น กฎหมายฉบับแรกที่ห้ามการส่งสิ่งพิมพ์ลามกภายในประเทศ ค.ศ. 1865, กฎหมายสิ่งพิมพ์ลามกมลรัฐนิวยอร์ก ค.ศ. 1868 และกฎหมายห้ามการส่งสิ่งพิมพ์ลามก ค.ศ. 1873 YMCA ยังตั้งหน่วยงานสอดส่องเผื่อระวังเพื่อส่งเบาะแสให้เจ้าหน้าที่ตำรวจเข้าไปจับกุมผู้กระทำความผิด เมื่อการปราบปรามสิ่งลามกกลายเป็นข่าวอื้อฉาวตามหน้าหนังสือพิมพ์บ่อยครั้ง ผู้บริหารของ YMCA บางคนเริ่มไม่เห็นด้วยกับการขุดคุ้ยเรื่องน่าเสียในสังคมให้เป็นที่โจษจันอื้อฉาว ในปี ค.ศ. 1873 แกนนำของสมาคมที่สนับสนุนการปราบปรามจึงก่อตั้งสมาคมใหม่ในชื่อว่า The New York Society for the Suppression of Vice (NYSSV) ซึ่งมีการระดมทุนและการบริหารจัดการเป็นอิสระเพื่อภารกิจปราบปรามอบายมุขเป็นการเฉพาะ ความเป็นมาของ YMCA ดู <http://en.wikipedia.org/wiki/Ymca>, Thomas Winter "Young Men's Christian Association" *Dictionary of American History* Vol.8 3rd ed. Stanley L. Kutler ed. (New York: Charles Scribner's Sons, 2003) p. 584. pp. 584-585. บทบาทของ YMCA ช่วงสงครามกลางเมืองและการสนับสนุนกฎหมาย อ้างจาก Helen Lefkowitz Horowitz "Victoria Woodhull, Anthony Comstock, and Conflict over Sex in the United States in the 1870s" *Journal of American History* September 2000 pp.403-434. p.410-411. ความคิดที่แตกต่างในกลุ่มผู้นำ YMCA จนนำไปสู่การตั้งองค์กรใหม่ดู John C. Burnham "Comstock, Anthony; Comstockery" in *Human Sexuality: an Encyclopedia*. Vern L. Bullough and Bonnie Bullough ed. (New York and London: Garland Publishing, inc., 1994) p. 138 pp 137-139.

²² เนื่องจากผู้ผลักดันและสนับสนุนให้ออกกฎหมายนี้เป็นพวกกลุ่มศีลธรรม คำว่า "สิ่งอนาจาร" จึงรวมถึงสิ่งที่ผิดศีลธรรมอย่างอุปกรณ์คุมกำเนิดและท่าทางด้วย ดูอีกกฎหมายและการให้คำนิยาม ใน Morris L. Ernst and Alan U. Schwartz *Censorship: The Search for the Obscene* (New York: Macmillan, 1964) p. 31-32.

²³ ตำแหน่งของ Comstock มีความพิเศษอยู่มาก เนื่องจากเป็นตำแหน่งลอยที่ไม่มีเงินเดือน (จนถึง ค.ศ. 1907) เขาจึงยังเป็นพลเมืองธรรมดาไม่ใช่เจ้าหน้าที่ของรัฐ แต่มีอำนาจหน้าที่ที่กฎหมายมอบให้ ทั้งยังมีอิสระเป็นเอกเทศไม่ต้องขึ้นต่อ หรืออยู่ในอาณัติของใคร และเขาดำรงตำแหน่งนี้จนจนสิ้นชีวิต ความพิเศษที่เหมือนอยู่นอกเหนือกฎเกณฑ์นี้ทำให้ไม่มีการแต่งตั้งให้

บางครั้งก็ล้ำเส้นถึงงานศิลปะซึ่งเคยเป็นข้อยกเว้นมาก่อนด้วย²⁵ ในภาวะการเป็นเรื่องต้องห้ามร้ายแรงนี้ แม้ผู้ผลิตหนังสือตีพิมพ์ไปยังต้องระมัดระวังตัวมากขึ้นบางครั้งก็จำเป็นต้องเซ็นเซอร์ตัวเอง²⁶ ส่วนสิ่งพิมพ์ไปแท่งที่ออกจำหน่ายจะกลายเป็นสินค้าใต้ดินอย่างเต็มรูปแบบ²⁷ ทั้งลักลอบทำและลักลอบขาย สำหรับนิตยสารที่พยายามอยู่ตลาดทั่วไปและคู่มือเล่มที่สุดในขณะนั้นได้แก่ *National Police Gazette*

*National Police Gazette*²⁸ เริ่มต้นในปีค.ศ. 1845 ด้วยการเป็นนิตยสารที่ขายข่าวอาชญากรรม การลงรายละเอียดเบาะแสเกี่ยวกับผู้กระทำความผิดทำให้พวกอาชญากรบุกทำลายสำนักงานและทำร้ายนักข่าวหลายครั้ง ภายหลังจากเปลี่ยนเจ้าของในปีค.ศ. 1866 *NPG* เริ่มเน้นไปที่การขายข่าวรุนแรงอื้อฉาวแต่ก็ทำยอดขายได้ไม่ดิ่งและมียอดขายมากมาย เมื่อ Richard K. Fox เข้ามาเป็นเจ้าของคนใหม่ในปีค.ศ. 1874 เขาเพิ่มสัดส่วนข่าวอาชญากรรมและโฆษณาและข่าวอื้อฉาวเรื่องเพศพร้อมกับลดอัตราค่าสมาชิกให้กับ ร้านเหล้า โรงแรม และร้านตัดผม *NPG* จึงมียอดขายเพิ่มมากขึ้นถึง 150,000 เล่ม และมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในหมู่นักชกที่แวะไปใช้บริการร้านตัดผม โรงแรม หรือร้านเหล้า นิตยสารยังลงภาพวาดสาวนักกระบำ burlesque ให้เห็นข้อเท้าและท่อนแขนที่เปลือยเปล่า บางครั้งก็ถึงขั้น

ใครสืบทอดตำแหน่งนี้ต่อหลังจากการเสียชีวิตของ Comstock ในปีค.ศ. 1915 Walter Kendrick *The Secret Museum: Pornography in Modern Culture* Berkeley, California: University of California Press, 1987. p 134-135.

²⁴ เพียงแค่ 10 เดือนแรกของการปฏิบัติหน้าที่ Comstock กล่าวว่าตนสามารถเดินทางตามระบะทางรถไฟได้มากถึง 23,500 ไมล์ในการไล่ล่าปราบปรามสิ่งลามกทั่วประเทศและภายใต้กฎหมายใหม่นี้ไม่ถึงหนึ่งปี Comstock ยึดและทำลายหนังสือรวมปริมาณได้ถึง 134,000 ปอนด์ รูปภาพ 194,000 ภาพ สิ่งเบ็ดเตล็ดเช่น “อุปกรณ์ที่ทำจากยาง” 60,300 ชิ้น ไฟที่มีรูปสลัก 5,500 สำหรับ แนนอนว่าด้วยสถิติอันมากมายมหาศาลนี้จึงเป็นไปได้ที่จะรักษาอัตราเร่งในระดับนี้ตลอด ปริมาณสิ่งของที่ยึดได้และการจับกุมดำเนินคดีจึงลดลงไปบ้างเมื่อเทียบกับช่วงปีแรกๆ กระนั้นก็ตาม ในปีค.ศ. 1913 สองปีก่อนที่เขาจะเสียชีวิต Comstock ได้เปิดเผยกับผู้สื่อข่าว *Evening World* ถึงความสำเร็จในชีวิตว่าเขากำจัดสิ่งลามกไปแล้วทั้งสิ้น 160 ล้านชิ้น คำนวณคดีผู้กระทำความผิดได้มากกว่าห้าล้านคดีว่าถ้าจับใส่ตู้รถไฟตู้ละ 60 คนจะเต็มใน 60 ตู้แรกส่วนตู้ที่ 61 นั้นเกือบเต็ม นอกจากนี้ Comstock ยังภูมิใจที่จะบอกว่ามีผู้กระทำความผิดฆ่าตัวตายจากสาเหตุการจับกุมของเขาถึง 15 คน Heywood Broun and Margaret Leech *Anthony Comstock: Roundsman of the Lord* New York: A. & C. Boni, 1927. p. 15-16, 153. cited by Walter Kendrick *The Secret Museum: Pornography in Modern Culture* p 130, 136. Robert W. Haney *Comstockery in America: Patterns of Censorship and Control* Beacon Hill, (Boston: Beacon Press, 1960), p. 20. Morris L. Ernst and Alan U. Schwartz *Censorship: The Search for the Obscene*, p. 33. อนึ่งการขบสรุปรวมของทุกอย่างที่ได้กระทำ (running totals) น่าจะมาจากการที่ Comstock มีอาชีพเดิมเป็นเสมียน Walter Kendrick *The Secret Museum: Pornography in Modern Culture*, p 136.

²⁵ Joanne Meyerowitz “Women, Cheesecake, and Borderline Material: Responses to Girlie Pictures in the Mid-Twentieth-Century U. S.” *Journal of Women's History* vol. 8 no. 3 1996 p. 11.

²⁶ John D'Emilio และ Estelle B. Freedman นักประวัติศาสตร์เรื่องเพศเห็นว่ากลุ่มรณรงค์ทางศีลธรรมมีความเข้าใจต่อเรื่องเพศอยู่สองประการ คือ 1 เรื่องเพศเป็นเรื่องที่ต้องจำกัดให้อยู่ในพื้นที่ส่วนตัว(private sphere) การแสดงออกต่อสาธารณชนในแง่ใดก็ตามล้วนถือเป็นสิ่งลามกอนาจาร(obscene) 2 ภาวะ(lust)เป็นสิ่งที่อันตราย *Comstock* และพวกจึงไม่เพียงจัดการกับหนังสือโป๊ที่ขายเอากำไร แต่รวมถึงหนังสือการแพทย์และหนังสือเชิงหลักการที่สนับสนุนความเชื่อว่าเรื่องเพศเป็นการอื่นได้ นอกจากการให้กำเนิด John D'Emilio and Estelle B. Freedman *Intimate Matters: A History of Sexuality in America* (New York: Harper & Row, 1988), p. 160.

²⁷ Joseph W. Slade “Pornography” in *Handbook of American Popular Culture Vol 2* p. 966.

²⁸ ประวัติของนิตยสาร *National Police Gazette* นอกจากมีการอ้างอิงเป็นอย่างอื่นสรุปความจาก Frank Luther Mott *A History of American Magazines, 1741-1930 vol. 2* (Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press, c1958-1968), p. 325-327.

เห็นร่องรอย²⁹ซึ่งถือเป็นภาพวาทกรรมมากสำหรับธรรมเนียมวิกตอเรียนที่ผู้หญิงจะใส่เสื้อผ้าคลุมตั้งแต่คอถึงเท้า ความล่อแหลมและเนื้อหาที่ไม่น่านับถือ³⁰ ทำให้ NPG ไม่ได้วางขายตามแผงหนังสือใดๆ แต่มีให้ซื้อได้ที่ร้านเหล้าและร้านตัดผม นอกจากนั้นนิตยสารยังโดนรังควานจาก the Society for the Suppression of Vice และ Anthony Comstock เองก็เคยดำเนินคดีกับบรรณาธิการจนโดนโทษปรับเป็นเงิน 500 ดอลลาร์

ภาพหญิงสาวในนิตยสารจากทศวรรษ 1890 ถึงทศวรรษ 1920: อย่างก้าวสู่สถานะของความหลากหลาย

เมื่อเวลาผ่านไปความพยายามของ Comstock ในการควบคุมการแพร่กระจายข่าวสารทุกชนิดเกี่ยวกับเรื่องเพศยังสวนทางกับเทคโนโลยีสื่อสารที่ก้าวหน้า Comstock ในวัยชราได้ค้นพบเห็นสิ่งที่แพร่หลายทั่วไปในชีวิตประจำวันเช่น โทรศัพท์ วิทยุ ภาพยนตร์ รถยนต์ และเครื่องบินแต่การยังคงยืนหยัดเฝ้าอนุบาลสังคมตามคติพิวริตัน (Puritan pastoralism) ได้กลายเป็นความล้าหลังและน่าเยาะเย้ย³¹ ชื่อของ Comstock เริ่มกลายเป็นสิ่งน่ารังเกียจเมื่อเข้าสู่ทศวรรษ 1890 พร้อมกับขอบเขตการยอมรับเรื่องเพศในสื่อที่กว้างขวางขึ้นที่ละน้อย³² ช่วงเวลานี้เองที่นิตยสารได้กลายเป็นสื่อที่เข้าถึงตลาดมวลชนอย่างแท้จริงเมื่อนิตยสารต่างลดราคาขายเหลือเพียง 10 เซนต์ทำให้คนอ่านที่เป็นชนชั้นกลางซื้อหาได้และยอดคนอ่านที่ครอบคลุมทั่วประเทศเป็นล้านๆคนถึงให้สินค้ามาลงโฆษณาซึ่งสร้างรายได้ทดแทนการลดราคาขาย³³ ทิศทางการตลาดของธุรกิจนิตยสาร เปลี่ยนจากการเสนอแต่สิ่งดีงามทรงคุณค่าแก่ผู้อ่านชั้นสูงจำนวนน้อย (refined cultural viewpoint to a select few)³⁴ กลายเป็นการปรับตัวตามตลาดคนอ่านที่เป็นมวลชนและผู้ผลิตก็รู้ว่าเรื่องเพศทำให้นิตยสารขายได้³⁵ ในปีค.ศ. 1895 *Munsey's* ผู้นำของนิตยสารประเภทรวมเรื่องหลากหลายทั่วไป (general interest) ลงคอลัมน์ใหม่ที่มีชื่อว่า "Artists & Their Work" โดยนำภาพนู้ดศิลปะมาพิมพ์ในสีโทนเทา (half-tone) คอลัมน์นี้เป็นที่กล่าวขานอย่างมากและกลายเป็นชื่อเสียงติดตัวนิตยสาร นอกจากนี้ *Munsey's* ยังมีภาพวาดประกอบคอลัมน์ "The Stage" และ "Types of Fair Women" และมีบทความเกี่ยวกับผู้มาเป็นแบบให้วาดภาพ แม้นิตยสารจะลดส่วนที่ดึงดูดใจนี้ลงหลังจากยอดขายถึงหลักห้าแสนฉบับ แต่ความสำเร็จของ *Munsey's* ทั้งในด้านยอดขายและการไม่ถูกลงโทษทัณฑ์ใด (with impunity) ทำให้นิตยสารอื่นเห็นว่าการพิมพ์ภาพนู้ดศิลปะใน

²⁹ Marjorie Lee Bryer "Representing the Nation: Pinups, Playboy, Pageants and Racial Politics, 1945-1966." Ph.D. thesis, University of Minnesota, 2003. p. 2 n 2.

³⁰ นอกจากข่าวคดีอาชญากรรมรุนแรงสะเทือนขวัญและข่าวประหลาดชีวิตการอื่นๆแล้ว NPG ในยุคของ Richard K. Fox ยังมีจุดขายจากข่าวขมขื่นชิงเค็มพัน การแข่งขันลัทธิเพเหระเพื่อชิงเงินรางวัล ข่าวการแข่งขันชนไก่ และข่าวเกี่ยวกับนางระบำ burlesque ซึ่ง Kevin White นักประวัติศาสตร์เห็นว่าความบันเทิงที่ NPG นำเสนอนี้สะท้อนให้เห็นจิตวิญญาณแบบโลกใต้ดิน (underworld ethos) ของชายอเมริกันยุควิกตอเรียนที่แตกต่างจากค่านิยมที่น่านับถือในยุคสมัยเดียวกัน ดู Kevin White *The First Sexual Revolution: The Emergence of Male Heterosexuality in Modern America* (New York: New York University, 1993), p. 7-8.

³¹ Walter Kendrick *The Secret Museum: Pornography in Modern Culture* p 144-145.

³² Joseph W. Slade "Pornography" in *Handbook of American Popular Culture Vol 2* p. 966.

³³ ดูบทที่ 17 "The Ten-Cent-Magazine Revolution" ใน John Tebbel *The American Magazine: A Compact History* (New York: Hawthorn Books, Inc. , 1969), pp. 165-180.

³⁴ Tom Pendergast *Creating the Modern Man: American Magazines & Consumer Culture, 1900-1950*, Columbia, MO, USA: University of Missouri Press, 2000. p. 16.

³⁵ Richard Digby-Junger "Munsey's Magazine" In *St. James Encyclopedia of Popular Culture vol. 3*, Edited by Tom Pendergast and Sara Pendergast. (Detroit: St. James, 2000), p. 442 pp. 442-444.

นิตยสารตลาด (popular magazine) เป็นที่ยอมรับได้และหลายฉบับเลียนแบบตามมา ภาพที่ดูหวือหวาอื่นเช่นในทะเลที่มีหญิงสาวในชุดว่ายน้ำหรือนักแสดงในชุดรูปเริ่มมีในนิตยสารต่างๆมากขึ้นด้วยเช่นกัน³⁶

ภาพที่ปรากฏในนิตยสารนี้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคม เมื่อเข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 20 เครื่องแต่งกายสตรีที่เคยซับซ้อนหลายชั้นซึ่งเป็นทั้งเครื่องปกปิดร่างกายและเครื่องพ้นนาการเริ่มเสื่อมความนิยม เครื่องรัดทรวง (corset) หายไป³⁷ คอเสื้อกลายเป็นรูปตัววีและลึกขึ้นเรื่อยๆ กระโปรงเต่งขึ้นเพื่อโชว์ข้อเท้า หลังสงครามครั้งที่ 1 กระโปรงผู้หญิงหดสั้นจนถึงหัวเข่า ในปีค.ศ. 1915 เจ้าของบริษัทผลิตเสื้อผ้าที่นิวยอร์กกล่าวว่า การเปลี่ยนแฟชั่นครั้งนี้ทำให้ผู้หญิงแต่ละคนใช้ผ้าน้อยลงอย่างน้อยคนละสิบสองหลา จำนวนดังกล่าวจะลดลงไปอีกเมื่อถึงปลายทศวรรษ 1920 เมื่อเปิดคิโตะหรือกระโปรงชั้นในกลายเป็นของล้าสมัยที่แทบไม่มีสาวใดใช้กันและเสื้อกลายเป็นแบบแขนสั้นหรือไม่มีแขนเมื่อเป็นเสื้อราตรี³⁸ การปฏิบัติเครื่องแต่งกายนี้ทำให้หลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่งบางมลรัฐถึงกับต้องออกกฎหมายมาควบคุม เช่น มลรัฐ Utah อนุญาตให้สตรีสวมกระโปรงสั้นพันข้อเท้าได้ไม่เกินสามนิ้ว มลรัฐ Virginia ห้ามสตรีสวมเสื้อคอลึกเกินกว่าสามนิ้ว มลรัฐ Ohio ห้ามขายเสื้อที่รัดรูปสตรี และห้ามเด็กสาวอายุต่ำกว่าสิบสี่ปีนุ่งกระโปรงที่มีใต้ปิดข้อเท้า แต่สตรีรุ่นใหม่ก็ท้าทายกฎหมายของมลรัฐอยู่ตลอดเวลา³⁹ และไม่เพียงแต่เครื่องแต่งกายเท่านั้นที่เปลี่ยนโลกทัศน์ต่อแบบแผนความประพฤติและศีลธรรมก็เปลี่ยนไปด้วย เหล่าเด็กสาวที่ครอบครัวยุค (upper/upper-middle class) ต่างประพฤติเป็นขบถต่อธรรมเนียมของชนชั้นตน พวกเธอปฏิเสธจริยวัตรของรุ่นแม่รุ่นยายที่แสร้งเหมือนไม่รู้สึกรู้สอะไร (passionlessness) ด้วยการเข้าสมาคมกับเพื่อนหญิงชาย สบู่หรี ดื่มเหล้า เดินร่ำ อุทานสลดสาบาน มีความสัมพันธ์ทางเพศอย่างมากหน้าหลายตา (promiscuous) เด็กสาวชนชั้นสูงเหล่านี้จะรู้จักในชื่อว่าพวก Flappers สำหรับหญิงสาวที่เป็นชนชั้นแรงงานก็มีบางกลุ่ม (subculture) ที่ความประพฤติทางเพศต่างไปจากหญิงดีทั่วไปและต่างจากชนชั้นเดียวกันที่เป็นโสเภณี พวกเธอไม่ใช่ผู้หญิงหาเงินเพราะเธอมีงานทำ แต่เธอหวังเพียงของกำนัล การเอาใจใส่ และช่วงเวลาที่ดี (for gifts, treats, and a good time) ผู้หญิงเหล่านี้เรียกกันเล่นๆว่า "Charity Girls" ความเป็นผู้หญิงยุคใหม่ "New Women" นี้ไม่ได้มีแค่เฉพาะเรื่องทางสังคมวัฒนธรรม ในทางสังคมการเมืองการเรียกร้องความเสมอภาคของผู้หญิงในทางการศึกษาและสิทธิการเมืองก็เป็นการกำหนดภาพลักษณ์ของผู้หญิงยุคใหม่ที่สำคัญไม่แพ้กัน ผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมจากการเคลื่อนไหวของ "กลุ่มสตรี" ("feminists") ก็คือการแก้ไขรัฐธรรมนูญในปี ค.ศ. 1919 ที่ให้ผู้หญิงมีสิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ในข้อนี้นักประวัติศาสตร์สตรีเห็นว่าพวก flappers ชนชั้นกลาง, charity girls ชนชั้นแรงงาน และ หญิงยุคใหม่ feminist คือกลุ่มที่ช่วยกันถอนรากชนบทรณนิยมแบบวิกตอเรียน⁴⁰

³⁶ Frank Luther Mott *A History of American Magazines*, vol. 4 p. 152, 611. Frank Luther Mott *A History of American Magazines*, vol. 5 p. 144-153.

³⁷ Christina Lindholm "Fashion" *Beacham's Encyclopedia of Social Change: America in the Twentieth Century Vol. 2* Veryan B. Khan ed. (Nokomis, FL: The Beacham Group, 2001), p. 625. pp. 619-649.

³⁸ สมร นิติทัศน์ประกาศ *ประวัติศาสตร์สหรัฐอเมริกา ค.ศ. 1865-1945 ยุคหลังสงครามกลางเมือง-สงครามโลกครั้งที่สอง เล่ม 2* กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2525. น. 56-57.

³⁹ อ้างแล้ว

⁴⁰ Joanne Meyerowitz "Women, Cheesecake, and Borderline Material: Responses to Girlie Pictures in the Mid-Twentieth-Century U. S." *Journal of Women's History* vol. 8 no. 3 1996 p. 10-11.

ในส่วนของ Flappers อ้างจาก สมร นิติทัศน์ประกาศ *ประวัติศาสตร์สหรัฐอเมริกา ค.ศ. 1865-1945 ยุคหลังสงครามกลางเมือง-สงครามโลกครั้งที่สอง เล่ม 2* น. 56-67. Kathleen A. Tobin "Morality" *Beacham's Encyclopedia of Social Change: America in the Twentieth Century Vol. 3* Veryan B. Khan ed. (Nokomis, FL: The Beacham Group, 2001), p. 1054-1055. pp. 1037-1087. Jackie Hatton "Flappers" In *St. James Encyclopedia of Popular Culture* vol. 3, Edited by Tom Pendergast and Sara Pendergast. (Detroit: St. James, 2000), p. 112 pp. 112-113. สำหรับ Charity Girls ดู Kathy Peiss

ในช่วงที่จารีตเดิมอ่อนกำลังนี้สิ่งพิมพ์เรื่องเพศเริ่มเป็นสินค้าที่มีอยู่ทั่วไป ในปี ค.ศ. 1926 Oswald Garrison Villard บรรณาธิการสิ่งพิมพ์ *Nation* ได้จำแนกสินค้าเหล่านี้ที่มีอยู่ในท้องตลาดออกเป็นสี่ประเภท⁴¹ คือ 1 นิติสาร *True Story* ซึ่งเป็นนิติสารเจาะกลุ่มชนชั้นล่างทั้งหญิงชายแต่มีผู้อ่านจำนวนมากที่เป็นชนชั้นกลาง⁴² *True Story* ตีพิมพ์จดหมายจากผู้อ่านที่เขียนเล่าถึงเรื่องราวต่างๆที่เกิดขึ้นกับตน ซึ่งมักจะเป็นเรื่องส่วนตัวที่ปิดบังไว้เช่น ประสบการณ์เรื่องเพศ ความผิดบาปที่ได้กระทำ *True Story* และนิติสารอีกมากที่เลียนแบบตามมาจึงรู้จักกันในชื่อ ว่าหนังสือพวก “คำสารภาพ” เรื่องราวจากทางบ้านนี้ (นิติสารอ้างว่ามาจากผู้อ่านจริงๆ) มักจะบรรยายเรื่องอย่างเร้าอารมณ์สร้างความรู้สึกให้กับผู้อ่าน (exhilarating) นิติสารกลุ่มนี้เป็นที่นิยมอย่างมาก เฉพาะ *True Story* ฉบับเดียวมี ยอดขายสูงถึงสองล้านฉบับในปีค.ศ. 1926⁴³

สำหรับประเภทที่ 2 Villard เรียกว่าพวก “Snappy Stories”⁴⁴ จุฑาขายของนิติสารอยู่ที่การลงเรื่องจำพวกนี้ให้อ่าน (sex stories) เพื่อทดแทนภาพประกอบที่ไม่สามารถเติมที่ได้ เพราะภาพเปลือยอกถือเป็นข้อห้ามร้ายแรง (red flag) สำหรับนิติสารที่ยังต้องการวางขายตามแผง⁴⁵ อย่างไรก็ตามไม่ได้หมายความว่า “Snappy Stories” เหล่านี้จะปลอดจากการรังควาน พวกเขายังต้องเล่นไปลิสจับขโมย (cops-and-robbers game) ด้วยการลงที่อยู่ปลอมในนิติสารหรือพิมพ์ชื่อบริษัทและที่อยู่หลายๆอัน⁴⁶

ในประเภทที่ 3 ซึ่ง Villard เห็นว่าโจ่งแจ้ง (explicit) ยิ่งกว่าสองพวกแรก⁴⁷ ก็คือ กลุ่มนิติสาร “Artists and Models” ในการแสดงตนว่าลงภาพเปลือยเพื่อประโยชน์ในการศึกษาศิลปะนี้นิติสารมักจะบอกด้วยว่า “สำหรับนักเรียนศิลปะเท่านั้น” แม้การพรางตัวว่าเป็นไปเพื่อ “ศิลปะ” จะทำให้กล้างรูปเปลือยอกหมดจด (bare breasts) แต่ส่วนท่อนล่างจะใช้การเลือนภาพ (airbrushed) ให้เป็นสีนวลเหมือนไม่มีอะไร ช่างภาพยังใช้เทคนิคให้นางแบบเบน

“Charity Girls” and City Pleasures: Historical Notes on Working-Class Sexuality, 1880-1920” *Passion and Power: Sexuality in History* ed. Kathy Peiss et al. Philadelphia: Temple University Press, 1989. pp. 57-69.

⁴¹Oswald Garrison Villard, “Sex, Art, Truth, and Magazine,” *Atlantic Monthly*, March 1926, 393-405. cited by Kevin White *The First Sexual Revolution: The Emergence of Male Heterosexuality in Modern America* p. 61.

⁴²Kevin White *The First Sexual Revolution: The Emergence of Male Heterosexuality in Modern America* p. 28.

⁴³อย่างไรก็ตามเพื่อให้ได้ยอดจำหน่ายและรายได้จากค่าโฆษณาเพิ่มขึ้นไปอีกในปีค.ศ. 1926 *True Story* ได้เปลี่ยนทิศทางไปเป็นนิติสารสำหรับผู้่านสตรี ให้มีเรื่องรักหวาน (romance) มากกว่าเรื่องรักใคร่ (sex) โดยตัดส่วนคำสารภาพของฝ่ายชาย และคุมเนื้อหาให้น่าสนใจมากขึ้น (tamer) Kevin White *The First Sexual Revolution: The Emergence of Male Heterosexuality in Modern America* p. 60.; Jackie Hatton “Macfadden, Bernarr (1868-1954)” In *St. James Encyclopedia of Popular Culture* vol. 3, Edited by Tom Pendergast and Sara Pendergast. (Detroit: St. James, 2000), p. 700 pp. 226-228. สมร นิติทัศน์ประกาศ ประวัติศาสตร์สหรัฐอเมริกา ค.ศ. 1865-1945 ยุคหลังสงครามกลางเมือง-สงครามโลกครั้งที่สอง เล่ม 2 น. 67. อ้างคำอ้างจากทางนิติสารว่าเป็นจดหมายจากผู้อ่านจริงๆดู Jackie Hatton “True Story Magazine” In *St. James Encyclopedia of Popular Culture* vol. 4, Edited by Tom Pendergast and Sara Pendergast. (Detroit: St. James, 2000), p. 700 pp. 699-700. และดู Richard Digby-Junger “Confession Magazines” In *St. James Encyclopedia of Popular Culture* vol. 1, Edited by Tom Pendergast and Sara Pendergast. (Detroit: St. James, 2000), pp. 581-583.

⁴⁴Oswald Garrison Villard, “Sex, Art, Truth, and Magazine,” *Atlantic Monthly*, March 1926, 393-405. cited by Kevin White *The First Sexual Revolution: The Emergence of Male Heterosexuality in Modern America* p. 61.

⁴⁵Robert Gluckson “Spicy Pulp of the 1930s: Hot Words under Glossy Covers” *Dian Hanson's: The History of Men's Magazines* Vol. 1: 1900 to Post-WW II ed. Dian Hanson Cologne: Taschen, 2004. p. 159, 163.

⁴⁶Ibid p.170, 172.

⁴⁷Oswald Garrison Villard, “Sex, Art, Truth, and Magazine,” *Atlantic Monthly*, March 1926, 393-405. cited by Kevin White *The First Sexual Revolution: The Emergence of Male Heterosexuality in Modern America* p. 61.

สายตาไม่มองกล้องเพราะเชื่อว่าการสบตากับกล้องสื่อถึงความยั่วยวนซึ่งจะเป็นภาพในลักษณะของนิตยสารชายเนื้อหนังชัคเจน (girlie magazines)⁴⁸

ประเภทสุดท้ายคือประเภทที่ 4 จะเป็นนิตยสารตลกสัปดน (sex-humor) ซึ่งจะเต็มไปด้วยมุกตลก “สุดแสนจะหยาบคาย” (“acme of vulgarity”) ที่พูดกันในหมู่พวกเร่ขายของหรือตามโรงเดินร้านต่ำ ความหยาบคายนี้ทำให้นิตยสารดูโกล้งเล้ยเสียสิ่งพิมพ์เร้ากามารมณ์ (erotica) ไปสู่ความเป็นสิ่งพิมพ์โป๊ (pornography) กระนั้นก็ตามนิตยสารกลุ่มนี้ที่ดูเลวร้ายที่สุดในสายตาของ Villard รวมถึงอีกสามประเภทข้างต้นก็มีวางขายตามแผงหนังสือและไม่เฉพาะแต่ในเมืองใหญ่อย่าง New York แต่แพร่กระจายทั่วประเทศ⁴⁹

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่าช่วงเวลาทศวรรษ 1920 ที่ Villard เขียนบทความนี้ สถานะของสิ่งพิมพ์เรื่องเพศที่มีในท้องตลาดมีลักษณะลึกลับน้อยอยู่ไม่น้อย คือสิ่งพิมพ์สี่ประเภทข้างต้นเป็นระดับแย่ที่สุดที่ยอมให้มีขายตามแผง (newsstands) ได้ แต่ถ้าถ้าซ้ำกว่านี่จะเป็นพวกซ่อนอยู่ใต้แผง คือต้องบอกคนขายว่าต้องการแบบนี้ และถ้าจะเป็นแบบสุดขั้ว (hard-core) กว้านั้นต้องรู้แหล่งเฉพาะถึงจะซื้อได้ และแม้นิตยสารสี่ประเภทนี้จะมีขายบนแผงแต่สถานะที่ไม่ได้รับการนับหน้าถือตาทำให้ผู้ผลิตต้องระวังตัวคุมความสุ่มเสี่ยง (ไม่ลงภาพเปลือยออก หรือใช้การเบนสายตาในกรณีนิตยสาร “Art” และการเลือกใช้ถ้อยคำอย่างระมัดระวังในส่วนจดหมายจากทางบ้านของกลุ่ม “True”)หรือกระทั่งเซ็นเซอร์ตัวเอง (การเลื่อนภาพ airbrushed) เพื่อให้พ้นจากพวกตำรวจ, สมาคมปราบปรามสิ่งชั่วร้ายในสังคม และการถูกถอนสิทธิการส่งทางไปรษณีย์โดยเสียอัตราชั้นสอง (กรณีได้สิทธิ) สภาพการณ์เช่นนี้ทำให้โอกาสที่นิตยสารเหล่านี้จะขยายตัวหรือเติบโตเป็นเรื่องยากมาก

Esquire ทศวรรษ 1930: สตรีการทำนิตยสารให้ภาพวาทะเป็นความหลากหลาย

ในขณะที่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของผู้คนจากช่วงต้นคริสต์ศตวรรษใหม่จะทำให้นิตยสารเรื่องเพศพอมิพื้นที่ทางธุรกิจบ้างแม้จะต้องดิ้นรนต่อสู้อย่างมากก็ตาม อาณิสต์ข้อนี้ก็ส่งผลถึงสิ่งพิมพ์ในกระแสหลัก (mainstream) ด้วยเช่นกัน เมื่อถึงทศวรรษ 1930 แม้แต่นิตยสารสำหรับอ่านกันทั้งครอบครัวและมุ่งกลุ่มชนชั้นกลางอย่าง *Life* ก็ลงภาพถ่ายสาวสวยโพสท่าในชุดว่ายน้ำอยู่เป็นประจำ อย่างไรก็ตามภาพเหล่านี้ต้องหรือหวาดแต่พอดีการยอมรับการนำเสนอรูปภาพเช่นนี้ในวัฒนธรรมมวลชน (popular culture) เห็นได้จากคำศัพท์ที่ใช้ ย้อนไปในราว ค.ศ. 1915 เกิดคำภาษาปากที่ใช้กันทั่วไปว่า “cheesecake” ในความหมายถึงรูปที่ดูดีเห็นแล้วรับได้ มีคุณลักษณะถึง “ความสะอาด ดูดี เจริญตาเจริญใจ เป็นที่ชื่นชมได้ทั้งจากผู้หญิงและผู้ชายดั่งทั่วไป”⁵⁰ ดังที่ Webster's *Third New International Dictionary* ให้คำอธิบายศัพท์ว่า “รูปถ่ายหรือรูปภาพ (เช่นที่ปรากฏในโฆษณาหรือเผยแพร่สู่สาธารณชน) ที่แสดงให้เห็นส่วนโค้งเว้าตามธรรมชาติของรีเว้า ขาอ่อน หรือท่อนล่างตัว มักจะอยู่ในเครื่องแต่งกายน้อยชิ้น” และมีคำที่ “เกรต” ต่ำกว่าเกิดขึ้นควบคู่กันมาคือ “borderline material” หมายถึงภาพที่หรือหวาดแล้วรู้สึกไม่งาม (erotic) แต่ก็ไม่ใช่ขนาดเป็นภาพโป๊ การเกิดขึ้นของคำศัพท์และทัศนคติเหล่านี้ Joanne Meyerowitz นักประวัติศาสตร์เห็นว่าเป็นการนำภาพร่างกายผู้หญิงในบางรูปแบบออกจากชายขอบของความเป็นสิ่งอนาจาร (obscenity) สู่ศูนย์กลางของวัฒนธรรมมวลชนกระแสหลัก⁵¹

⁴⁸ Dian Hanson “For Serious Art Students Only: The Rise and Fall of ‘Model Study’ Magazines” *Dian Hanson's: The History of Men's Magazines Vol. 1: 1900 to Post-WW II* ed. Dian Hanson Cologne: Taschen, 2004. p. 114, 116.

⁴⁹ Oswald Garrison Villard, “Sex, Art, Truth, and Magazine,” *Atlantic Monthly*, March 1926, 393-405. cited by Kevin White *The First Sexual Revolution: The Emergence of Male Heterosexuality in Modern America* p. 61-62.

⁵⁰ Joanne Meyerowitz “Women, Cheesecake, and Borderline Material: Responses to Girlie Pictures in the Mid-Twentieth-Century U. S.” *Journal of Women's History* vol. 8 no. 3 1996 p. 10.

⁵¹ Ibid. p. 10, 10 n. 5.

ภาพที่หรือหาแต่พอดีนี้ยังต้องอยู่ในรูปลักษณะรวมของนิตยสารที่เหมาะสมด้วย เช่น *Life* เป็นนิตยสารที่เน้นภาพถ่าย (photo-oriented) เพื่อถ่ายทอดให้เห็นชีวิตในแง่มุมต่างๆของผู้คนทั่วทั้งอเมริกา การเป็นนิตยสารภาพข่าว (photojournalism) พิมพ์กระดาษอย่างดีอามัน⁵² เป็นเกราะคุ้มกันที่ดีได้ ในทศวรรษ 1930 มีนิตยสารฉบับหนึ่งที่นำเสนอการผสมระหว่างภาพระดับพอดีกับรูปลักษณะรวมที่เหมาะสมและประกาศตัวว่าเป็นนิตยสารสำหรับผู้ชาย นั่นก็คือ *Esquire* (ค.ศ. 1933-)

ก่อนที่จะมาทำ *Esquire* David Smart และ William Weintraub เป็นผู้ผลิตนิตยสารทั้ง catalogue สินค้าเสื้อผ้าผู้ชายให้กับห้างร้านเสื้อผ้า (clothing stores) เพื่อแจกจ่ายให้กับลูกค้าที่ซื้อในแบบสมาชิก (charge account customers) อีกทอดหนึ่ง⁵³ Smart และ Weintraub เริ่มธุรกิจนี้ในปีค.ศ. 1926 การที่ห้างร้านเสนอ catalogue เสื้อผ้าให้กับลูกค้าผู้ชายเพื่อกระตุ้นการซื้อถือเป็นสิ่งใหม่ เพราะเชื่อกันตลอดว่าการชอบจ่ายใช้สอย และการดูแลเอาใจใส่รูปลักษณะของตนเองเป็นอุปนิสัยของผู้หญิง ห้างร้านเสื้อผ้าผู้ชายจึงใช้นโยบายเชิงรับ (passive) ให้ลูกค้ามาซื้อเองเมื่อถึงคราวต้องการตามวาระ (routine needs)⁵⁴ อย่างไรก็ตามคลิติดึกเกี่ยวกับความเป็นหญิงเป็นชาย (femininity, masculinity) ในสังคมอเมริกันเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญตั้งแต่เข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 20 เกิดผู้หญิงยุคใหม่ (New Women) อย่างที่กล่าวแล้วข้างต้นและก็เกิดผู้ชายยุคใหม่ (New Men) ควบคู่ไปด้วยเช่นกัน⁵⁵ ผู้ชายตามคติวิกตอเรียนแต่เดิมนั้นจะให้คุณค่ากับการทำงานหนัก มีรย์ท่อดอคม ถือว่า “ไฝร้อนจะนอนเย็น” ชื่นชมคน “หนักเอาเบาสู้” และยึดถือการสำรวจควบคุมตนไม่นิยมแสดงกิริยาความรู้สึกฟูมเฟือย ค่านิยมเหล่านี้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้คนขณะนั้นที่เป็นเจ้าของไรนา หรือเป็นผู้ประกอบการ เจ้าของธุรกิจขนาดเล็กซึ่งต้องดิ้นรนฝ่าฟันไขว่คว้าหาความสำเร็จ แต่เมื่อสังคมอเมริกันเข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 20 วิถีชีวิตแบบเมืองเริ่มเข้ามาแทนที่ และเมื่อถึงทศวรรษ 1920 เป็นครั้งแรกที่ประชากรอเมริกันอาศัยอยู่ในเมืองมากกว่าในชนบท ผู้ทำงานตามความถนัดและอาชีพผู้จัดการในเมืองทำให้เกิดค่านิยมใหม่ คุณลักษณะ (character) ที่ดีของคติวิกตอเรียนที่กล่าวมาไม่สำคัญกับคนทำงานในเมือง ในธุรกิจองค์กรที่ต้องสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับผู้คนมากมายหลายตา ในวิถีชีวิตเช่นนี้เรื่องภาพลักษณ์และบุคลิกภาพ (image and personality) ที่ดีสำคัญมากกว่าคุณลักษณะ (character) หรือนิสัยใจคอที่ดี การเปลี่ยนผ่านของคุณค่านี้นับพันพันกับระบบสังคมที่จากเดิมให้ความสำคัญกับการผลิตเปลี่ยนเป็นให้ความสำคัญกับการบริโภคและเห็นว่าการบริโภคเป็นตัวขับเคลื่อนเศรษฐกิจ การบริโภคและคติการหาความสุขใส่ตัว (self-indulgent) จึงเข้ามาสู่วิถีชีวิตของผู้ชายยุคใหม่⁵⁶

ในกระแสของค่านิยมผู้ชายที่เปลี่ยนไปนี้ Smart และ Weintraub เห็นโอกาสในการทำธุรกิจ หลังจากนิตยสารแฟชั่นกึ่งแนะนำสินค้าประสบความสำเร็จอย่างดีด้วยยอดพิมพ์ 180,000 ฉบับสำหรับห้างร้าน 200 แห่ง ทั้งคู่ตกลงใจทำนิตยสารเล่มใหม่ชื่อ *Esquire* ออกวางขายเจาะกลุ่มผู้อ่านฐานเด็กกลุ่มเดียวกับที่เป็นลูกค้าของห้างร้านเสื้อผ้าผู้ชาย โดยนำเสนอรูปแบบการดำเนินชีวิต (lifestyle) ที่ผู้ชายจะหาความสุขได้จากการซื้อหาเครื่องแต่งกายและข้าวของเครื่องใช้สิ่งอำนวยความสะดวกมากมายที่มีให้จับจ่าย ในแนวทางนี้นอกจากนิตยสารจะได้รายได้จากยอดขายแล้วยังจะได้รายรับจากสินค้าสำหรับผู้ชายที่มาลงโฆษณาด้วย อย่างไรก็ตามค่านิยมใหม่นี้ยังเป็นปัญหาอยู่สำหรับผู้ชาย

⁵² ดู Edward Moran “Life” In *St. James Encyclopedia of Popular Culture* vol. 3, Edited by Tom Pendergast and Sara Pendergast. (Detroit: St. James, 2000), p. 160 pp. 160-162.

⁵³ Hugh Merrill *Esquire: The Early Years at Esquire* (New Brunswick, New Jersey: Rutgers University Press, 1995), pp. 25-26.

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Kevin White *The First Sexual Revolution: The Emergence of Male Heterosexuality in Modern America* p. 2.

⁵⁶ Ibid. และ Tom Pendergast *Creating the Modern Man: American Magazines & Consumer Culture, 1900-1950*. pp. 4-13. การเปลี่ยนแปลงระบบสังคมเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกา (from proprietary capitalism to corporate capitalism) ในช่วงเปลี่ยนผ่านสู่คริสต์ศตวรรษที่ยี่สิบส่งผลต่อการเปลี่ยนของระบบสังคมวัฒนธรรมซึ่งรวมถึงคติค่านิยมของความเป็นชาย ดูการสำรวจองค์ความรู้เรื่องนี้ที่รอบด้านและให้ข้อวิจารณ์ที่น่าสนใจใน Tom Pendergast ข้างต้น

อเมริกัน⁵⁷ การใส่ใจเสื้อผ้าหน้าผม (care too much for their appearance) จะทำให้ภาพความเป็นชายมีปัญหา ทำให้เข้าใจผิดได้ว่าเป็นพวกกรักร่วมเพศหรือกระเทย⁵⁸ Arnold Gingrich บรรณาธิการของ *Esquire* ตระหนักถึงปัญหานี้และใช้กลวิธีหลายอย่างในการแก้ปัญหา

แม้ *Esquire* จะมีส่วนเนื้อหา (features) ที่เสนอรูปแบบการดำเนินชีวิตที่น่าพิศมัย (seductive lifestyle) เช่นเดียวกับนิตยสารผู้หญิง และเนื้อหาส่วนนี้ทำหน้าที่สนับสนุนผู้ลงโฆษณาสินค้าเพราะช่วยเปลี่ยนสถานะผู้อ่านไปสู่การเป็นผู้บริโภค⁵⁹ อย่างไรก็ตาม Kenon Breazeale นักประวัติศาสตร์เห็นว่าเนื้อหาส่วนนี้ของ *Esquire* ยังมีหน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือบ่อนทำลายความชอบธรรมของผู้หญิงเรื่องกิจกรรมในบ้านเพื่อเปิดทางให้ผู้ชายเข้ามาและเป็นผู้บริโภคสินค้าแทน⁶⁰ *Esquire* บอกว่าผู้ชายควรเข้ามาทำครัวเพราะผู้หญิงเป็นพวกไร้รสนิยม “ที่เปลี่ยนโต๊ะอาหารคำจากหมูเนื้อเปิดห่านเป็นเมนูผักเปาะป๋อย่าง radishes และ carrot” นอกจากทำอาหารไม่ได้เรื่องแล้วผู้หญิงยังไม่มีรสนิยมในการกินด้วย ผู้เขียนบทความคนหนึ่งเล่าถึงประสบการณ์นัดสาวมาทานอาหารเย็นที่บ้าน ในขณะที่บนโต๊ะมีอาหารชั้นเลิศที่เขาทำแต่เธอกลับโทรไปสั่ง “ผัดผักรวมมิตรกับไอศกรีมชั้นเดียโรยหน้าถั่วบด” มากินแทน ขณะที่ผู้เขียนอีกคนบอกว่า “ผมเชื่อเป็นการส่วนตัวว่าผู้หญิงทำอาหารเก่งไม่เท่าผู้ชายนั้นมาจากเหตุผลสามประการคือ 1 มีนิสัยที่ตระหนักว่า 2 ขาดจินตนาการสร้างสรรค์ และ 3 เป็นพวกลึนจะเข้ไม่รู้จักเลือกกินอาหารดีๆ” ในอีกบทความหนึ่งกล่าวว่า ผู้หญิงยังแยกไม่ออกด้วยว่าอันไหนเหล้าดีเหล้าไม่ดีพวกเธอชอบ “เหล้าจืดชืดหลากหลายไม่ได้เรื่อง” ร้ายกว่านั้นคือไม่ดื่มเลย ผู้เขียนอีกคนให้ความเห็นว่า แม้แต่ผู้หญิงด้วยกันบางคนยังชอบมางานปาร์ตี้ของผู้ชายมากกว่า เพราะมีเครื่องดื่มดีกว่า สำหรับบทความเกี่ยวกับการแต่งบ้านก็ตำหนิพวกผู้หญิงว่าชอบหาของโบราณที่ม่อละม่อมาประดับบ้านให้รุงรังด้วย⁶¹ บทความเหล่านี้และอีกมากใน *Esquire* มีนัยว่าความไร้สมรรถภาพเพราะความเป็นผู้หญิงโดยเนื้อแท้ทำให้พวกเธอไม่มีความชอบธรรมและพื้นที่ในชีวิตบริโภคโดยเฉพาะเรื่องในบ้านซึ่งแต่เดิมถือเป็นอาณาจักรของพวกเธอ ผู้หญิงเป็นตัวเปรียบต่างให้เห็นระหว่างรสนิยมต่างๆ ของพวกเธอกับรสนิยมอันดีของผู้ชาย⁶²

แม้ในส่วนบทความจะมีการแผ้วถางทางอย่างเป็นทางการเป็นระบบว่าเป็นเรื่องสมควรที่ผู้ชายจะใส่ใจกับสถานะการเป็นผู้บริโภคแทนที่จะเป็นผู้หญิง แต่การเป็นนิตยสารที่พูดเรื่องเสื้อผ้า อาหาร ของแต่งบ้านอาจทำให้ผู้ชายขาดตั้งแต่นั้น⁶³ จนไม่ได้อ่านเนื้อหาข้างใน Gingrich บรรณาธิการคิดไว้แต่ต้นแล้วว่า *Esquire* ต้องการ “บางอย่างที่มีน้ำหนักพอจะกลบกลืนกระเทยที่โหมมาเพราะมีหน้าแฟชัน”⁶⁴ เขาจึงเขียนจดหมายทบทวนขอให้ Ernest Hemingway ส่ง

⁵⁷ Elizabeth Fraterigo, “‘Entertainment for Men’: *Playboy*, Masculinity, and Post War American Culture,” p. 21.

⁵⁸ Elizabeth Fraterigo, “‘Entertainment for Men’: *Playboy*, Masculinity, and Post War American Culture,” p. 47. Hugh Merrill Esky: *The Early Years at Esquire*. p. 32.

⁵⁹ Kenon Breazeale “In Spite of Women: *Esquire* Magazine and the Construction of the Male Consumer” *Signs* August 1994 Vol. 20, No. 1 p. 5.

⁶⁰ Ibid, 6, 10.

⁶¹ Donald Hough, “Dinner Bits Man,” *Esquire*, October 1936, 46; Iles Brody, “Man the Kitchenette.” *Esquire*, April 1940, 105; Dick Pine, “Women Can’t Cook,” *Esquire*, September 1939, 51; George G. Nathan, “First Nights and Passing Judgements.” *Esquire*, April 1945, 106-7; William B. Powell, “Cocktail Party, Masculine,” *Esquire*, September 1936, 118; E. McKay Jackson, “The Bachelor at Home,” *Esquire*, November 1935, 109. การอ้างอิงเรียงไปตามลำดับทั้งหมดนี้อ้างอิงใน Kenon Breazeale “In Spite of Women: *Esquire* Magazine and the Construction of the Male Consumer” p. 6-7.

⁶² Kenon Breazeale “In Spite of Women: *Esquire* Magazine and the Construction of the Male Consumer” p. 8.

⁶³ Kenon Breazeale “In Spite of Women: *Esquire* Magazine and the Construction of the Male Consumer” p. 10.

⁶⁴ Arnold Gingrich *Nothing But People* New York: Crown, 1971. 81. cited by Hugh Merrill Esky: *The Early Years at Esquire* p. 32.

เรื่องมาลงนิตยสารหน้าใหม่ที่กำลังจะเปิดตัว *Gingrich* พุดอย่างเปิดอกว่า “นี่จะเป็นนิตยสารสำหรับผู้ชายอเมริกันในแบบเดียวกับที่ *Vogue* เป็นสำหรับผู้หญิง....อยากให้มันมีลักษณะแบบลูกผู้ชายตัวจริง (have ample hair on its chest) ไม่ใช่อารมณ์เด็กเสเพล (bad-little-boy-behind-the-barn air) เหมือนพวกนิตยสารชายผู้ชาย(ที่มีมาก่อนหน้า) เราอยากให้คุณมาร่วมอยู่ในฉบับแรกกับเรา”⁶⁵ Ernest Hemingway เป็นลูกผู้ชายตัวจริงของแท้ เขาเคยเป็นนักหนังสือพิมพ์และตัวเขาเองก็รักในชีวิตผจญภัยและเรื่องน่าตื่นเต้นยิ่งกว่าใคร Hemingway เล่าถึงการตกปลา ล่าสัตว์ การสู้วัวกระทิง ด้วยท่าทีและภาษาในแบบชายผู้กร้าวแกร่ง (tough guy) ภาพลักษณ์ของเขาจึงทรงพลังพอที่จะกลบกลืนกระเทยจากหน้าแฟชั่นได้⁶⁶ Hemingway ตกลงด้วยเงื่อนไขที่เขาต้องได้ค่าเรื่องมากเป็นสองเท่าและจะส่งงานประเภทไหนมาลงก็ได้ เรื่องของ Hemingway ที่ปรากฏใน *Esquire* ส่วนใหญ่จึงเป็นพวกงานสารคดีเล่าถึงการท่องเที่ยวทางเรือ ล่าสัตว์ ตกปลา เรียกได้ว่าไม่มีงานชิ้นดีของ Hemingway ใน *Esquire* เลยถ้าไม่นับเรื่องสั้น “The Snows of Killimanjaro” ซึ่ง Hemingway ส่งมาแทนการส่งงานปกติสองชิ้น⁶⁷ แต่นั่นไม่ใช่ปัญหาเพราะ *Esquire* ต้องการเพียงชื่อยี่ “Hemingway” ในนิตยสาร ไม่ได้ต้องการเป็นนิตยสารที่ลงแต่ชิ้นงานชิ้นดีของ Hemingway⁶⁸

แม้นักเขียนชื่อดังคนอื่นที่ส่งเรื่องมาลงในนิตยสารจะไม่ได้มีภาพลักษณ์ลูกผู้ชายตัวจริงเหมือน Hemingway กันหมดทุกคน แต่งานของ F. Scott Fitzgerald (Hugh Hefner ชอบชื่อนิตยสารของเขาเพราะ “*Playboy*” ทำให้นึกถึงบุคลิกของ Fitzgerald)⁶⁹, John Doss Passos, Langston Hughes, Dashiell Hammett, James T. Farrell และคนอื่นๆก็ห่างไกลจากเรื่องโศกนาฏกรรมในแบบนิตยสารครอบครัว ท่าทีของนักเขียน “สมัยใหม่” (modernist) ในการเล่าเรื่องจะให้ความสำคัญกับสำนึกของปัจเจกชนมากกว่ากฎเกณฑ์ศีลธรรมต่างๆ โดยไม่รู้ตัว *Esquire* ทำให้การหันมาสนใจนิยายหนักๆดูเป็นผู้ชายดีเหมือนกัน⁷⁰

แม้จะผูกภาพลักษณ์ความเป็นชายให้กับส่วนบทความและนิยาย แต่ *Esquire* คำนวณแล้วว่าสิ่งที่จะบอกผู้อ่านได้ดีที่สุดว่านี่คือนิตยสารผู้ชายคือการฉีกนิตยสารด้วยเรื่องเช็กส์⁷¹ *Esquire* ลงภาพการ์ตูนทะเล่สองนางสองงามแบบเดียวกับนิตยสารตลกสัปดนในยุคสมัยนั้น⁷² (ประเภทที่ Villard จัดให้อยู่ในข้อที่ 4) จากการศึกษาเนื้อหาส่วนนี้ Kenon Breazeale เห็นว่าการ์ตูนของ *Esquire* นำเสนอสิ่งใหม่สองประการ 1 คือแทนที่จะเป็นการ์ตูนช่อง (cursory line drawings) ในแบบเก่า *Esquire* ลงการ์ตูนเดี่ยวเต็มหน้าและเป็นหน้าสี 2 ในขณะที่การ์ตูนอื่นจะให้ความรู้สึกเป็นกลางๆ (gender-neutral) การ์ตูนของ *Esquire* จะใช้มุมมองของผู้ชาย (position) แก่นเรื่องหลักที่ใช้จะเป็นการจ้องมองคล้ายๆถ้ามอง (voyeuristic gaze) ในสถานการณ์ที่ผู้ชายจะได้เห็นผู้หญิงโป๊โดยที่พวกเขาไม่ค่อยจะรู้ตัว เช่นผู้หญิงในอ่างอาบน้ำตกใจกับการปรากฏตัวของ คนเช็กกระจก, โจร, พนักงานดับเพลิง หรือพวกเธอสูญเสียเสื้อผ้าซึ่งมักจะเป็นท่อนบนของชุดว่ายน้ำเพราะพายุ, ลมฟ้าอากาศ, ฉลาม ฯลฯ หรือในสถานการณ์ระหว่างหมอกกับคนไข้เช่นในรูปที่คนไข้หญิงเปลือยกายล้อมรอบไปด้วยพวกหมอผู้ชายที่กำลังน้ำลายยืดแล้วมีเสียงถามว่า “คุณ Lonsdale แน่ใจ

⁶⁵ Arnold Gingrich to Ernest Hemingway, February 24, 1933, Box 4, Folder 2, Gingrich Papers. cited by Tom Pendergast *Creating the Modern Man: American Magazines & Consumer Culture, 1900-1950*. p. 212.

⁶⁶ Hugh Merrill Eskey: *The Early Years at Esquire* p. 33.

⁶⁷ Hugh Merrill Eskey: *The Early Years at Esquire* p. 34; Tom Pendergast *Creating the Modern Man: American Magazines & Consumer Culture, 1900-1950*. p. 212.

⁶⁸ Tom Pendergast *Creating the Modern Man: American Magazines & Consumer Culture, 1900-1950*. p. 212.

⁶⁹ Hugh Merrill Eskey: *The Early Years at Esquire* p. 139.

⁷⁰ Tom Pendergast *Creating the Modern Man: American Magazines & Consumer Culture, 1900-1950*. p. 213.

⁷¹ Ibid.

⁷² Tom Pendergast *Creating the Modern Man: American Magazines & Consumer Culture, 1900-1950*. pp. 213-214.

นะว่าคุณได้อินข้อแนะนำของพวกเขา⁷³ การ์ตูนของ *Esquire* เป็นที่โจษจันเป็นอย่างมาก แม้ Gingrich จะบอกว่า "การ์ตูนเป็นคล้าย "พริก" ที่ต้องใส่แต่น้อยและเลือกอาหารที่ใส่"⁷⁴ แต่คนส่วนใหญ่กลับรู้สึกว่าการใส่เพศ (Sex) เติมในนิตยสาร⁷⁵ และ Gingrich ก็ทราบดี ในหนังสือรวมเล่มงานเขียนที่เคยตีพิมพ์ใน *Esquire* เขาบอกในคำนำว่า "ความเหนื่อย (weary) ที่คำพูดในการ์ตูนทำให้เข้าใจว่านิตยสารทั้งเล่มเป็นอย่างนั้น ทำให้บางครั้งบรรณาธิการก็หลงไปว่างานเขียนของ *Esquire* นั้นไม่มีใครรู้จักหรอก"⁷⁶

การ์ตูนยังเป็นบ่อเกิดของการมีภาพงามหวานในนิตยสารที่รู้จักกันในชื่อ *Petty's Girls* ช่างเขียนคือ George Petty วาดภาพโฆษณาชุดชั้นสตรีตามแผ่นป้ายขนาดใหญ่ก่อนที่ Gingrich จะดึงตัวมาวาดภาพประกอบการ์ตูนในฉบับ ภาพหญิงสาวของ Petty นี้มีความโดดเด่นเป็นอย่างมากเริ่มจากเป็นตัวการ์ตูนที่คู่กับการ์ตูนเพศหัวงู กลางปี ค.ศ. 1935 หญิงสาวของ Petty เปลี่ยนเป็นภาพการ์ตูนเดี่ยว ไม่ต้องมีพองอากาศคำพูด (air-headed) ฉากหรืออุปกรณ์ประกอบฉากใดใด ภาพหญิงสาวเป็นจุดมุ่งหมายของการดูที่สมบูรณ์ในตนเอง ในปีค.ศ. 1939 ขนาดของภาพก็เพิ่มเป็นสองหน้าพับ⁷⁷

ในแต่ละฉบับหญิงสาวของ Petty จะปรากฏภายในชุดบางเบาที่ใส่ก็เหมือนไม่ใส่ เพราะ Petty ใช้เทคนิควาดภาพที่เรียกว่า airbrush ซึ่งเป็นสเปรย์หัวฉีดให้สีกระจายเกลี่ยทั่วไปโดยสีที่พ่นทับจะไม่ลบสีเดิม⁷⁸ ส่วนสัดส่วนและรายละเอียดของร่างกายจึงยังคงอยู่แม้จะมีภาพเลื้อยผ้าทับไว้ airbrush ยังช่วยให้ผิวกายดู "ตึงตึงนวลเนียนไร้ตำหนิ" ("flawlessly taut sheath of skin") รูปลักษณ์ของ Petty's girls เป็นดังเช่นสาวในฝันคือ หมสืบลอนด์ หน้าอกใหญ่ เอวคอด กันไม่เหอะทะ ช่วงขายาวเรียว ผิวพรรณระเรื่อคล้ายสีลูกพีช⁷⁹ Kenon Breazeale เห็นว่าแม้คติทางศิลปะจะแยกชัดเจนระหว่างภาพงานศิลป์และภาพโป๊/อุจาดลามก แต่งานของ Petty สร้างความรู้สึกผสมผสานทั้งให้ความงามอย่างสุนทรีย์ศาสตร์และทำให้เกิดอารมณ์ปรารถนา⁸⁰

แน่นอนว่าความสนใจทางเพศต่อผู้หญิงเป็นเรื่องยืนยันยืนยันความเป็นชาย และ *Esquire* ก็ได้ในสิ่งที่ต้องการ แต่สิ่งที่ตามมาเป็นปรกติจากการมีเนื้อหาเรื่องเพศก็คือการดูมีรสนิยมต่ำ (lowbrow) และเป็นที่น่ารังเกียจ อย่างไรก็ตามจากเจตนาเริ่มแรกของการเป็นนิตยสารสำหรับชายชนชั้นกลางผู้มีกำลังทรัพย์นั้น ด้วยความหรูหราในส่วนแฟชั่นข้าวของเครื่องใช้ การมีผลงานของนักเขียนชั้นนำของประเทศอัดแน่นในฉบับ (*Esquire* ประกาศตัวว่าเป็นนิตยสารที่มีนักเขียนชนะรางวัล Pulitzer และ Nobel มากกว่านิตยสารเล่มใดใด⁸¹) และราคาหน้าปกที่ 50 เซนต์ตั้งแต่วางขายฉบับแรกในช่วงสหรัฐอเมริกาเกิดวิกฤตเศรษฐกิจครั้งใหญ่ (ค.ศ. 1933) ซึ่งนิตยสารฉบับอื่นตั้งราคาอย่างมากที่สุด 25 เซนต์ ภาพลักษณ์โดยรวมที่กล่าวมาจึงง่ายที่แยก *Esquire* ออกจากนิตยสารชั้นต่ำ ซึ่งผู้จัดทำนิตยสารตั้งความประสงค์แต่

⁷³ Kenon Breazeale "In Spite of Women: *Esquire* Magazine and the Construction of the Male Consumer" p. 13. การ์ตูนหมอกกับคนไข้อยู่ใน *Esquire*, June 1938, 79. อ้างใน Kenon Breazeale ข้างต้น

⁷⁴ Arnold Gingrich *Esquire Cartoon Album* London: William Heineman, Ltd., 1957. 5. cited by Hugh Merrill Eskey: *The Early Years at Esquire* p. 44.

⁷⁵ Hugh Merrill Eskey: *The Early Years at Esquire* pp. 43-44.

⁷⁶ Arnold Gingrich *The Bedside Esquire* New York: Knopf, 1939. 3. cited by Hugh Merrill Eskey: *The Early Years at Esquire* p. 42.

⁷⁷ Hugh Merrill Eskey: *The Early Years at Esquire* p. 41.

⁷⁸ Tomb Curtis Seng-gye and Christopher Hunt, *The Airbrush Book: Art, History and Technique* (New York: Van Nostrand Reinhold, 1980), p. 9. cited by Hugh Merrill Eskey: *The Early Years at Esquire* p. 39.

⁷⁹ Kenon Breazeale "In Spite of Women: *Esquire* Magazine and the Construction of the Male Consumer" p. 12.

⁸⁰ Ibid. 11.

⁸¹ Tom Pendergast *Creating the Modern Man: American Magazines & Consumer Culture, 1900-1950*. p. 213.

แรกจะให้มันเป็นนิตยสารที่อยู่บนโต๊ะกาแฟ ไม่ใช่ซ่อนอยู่ในลิ้นชักตู้เท้าชั้นบน⁸² นิตยสารสร้างสูตรการนำเสนอแบบใหม่ที่คนทำหนังสือสมัยนั้นแตกกันว่า “เป็นการรวมกันแบบหัวมังกุท้ายมังกรระหว่างวรรณคดีชั้นสูงกับเช็ลส์” และให้ความรู้สึกเหมือน “นักเขียนอย่าง Thomas Mann, Ernest Hemingway หรือ John Dos Passos นั่งอ่านงานของตนเองให้ฟังขณะอยู่ในโรงเตี๊ยนระบำ”⁸³ อย่างไรก็ตามสูตรการทรงตัวบนจุดสมดุลระหว่างความสำเร็จจากเนื้อหาเรื่องเพศและส่วนที่ดูดีน่านับถือของนิตยสารประสบความสำเร็จด้วยดี ยอดพิมพ์ฉบับแรก 100,500 เล่มหมดเกลี้ยงไม่พอขาย ในฉบับถัดมาคือฉบับที่สองยอดจำหน่ายเพิ่มขึ้นถึงสี่เท่าเป็น 400,000 เล่ม และทำสถิติสูงสุดที่ 750,000 เล่ม ช่วงฤดูใบไม้ผลิปีค.ศ. 1938⁸⁴ นอกจากนี้นิตยสารยังได้เงินค่าโฆษณาจากก่อนโตจากสินค้าที่เจาะกลุ่มตลาดผู้ชายฐานะดีด้วย

การผสมผสานสมดุลของ *Esquire* จากเนื้อหาสามด้านคือแฟชั่น วรรณกรรม และเช็ลส์เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญเมื่อยอดขายฉบับเดือนมิถุนายน 1938 ตกลงกว่า 40 เปอร์เซ็นต์ มาอยู่ที่ 453,000 ฉบับ แม้ Gingrich จะยังได้ชื่อว่าเป็นบรรณาธิการ แต่เป็น David Smart เจ้าของนิตยสารที่เข้ามาควบคุมเนื้อหาทั้งหมดและมีอำนาจสูงสุดในการตัดสินใจ (ตั้งแต่ปีค.ศ. 1937 Smart ทำหน้าที่คัดเลือกรูปและการ์ตูนแทน Gingrich)⁸⁵ Smart ลดทอนเนื้อหาส่วนอื่นแล้วไปเพิ่มที่เช็ลส์ ตัวอย่างเช่นฉบับเดือนตุลาคม ค.ศ. 1943 มีการ์ตูนทั้งหมด 63 ชิ้น ขณะที่ *Esquire* ในปีแรกมีการ์ตูนเพียง 32 ชิ้น และมีภาพวาดหาวมเพิ่มเป็น 6 รูปซึ่งเป็นรูปใหญ่เสีย 5 รูป ที่แรกการเพิ่มสัดส่วนเรื่องเช็ลส์ไม่ได้ทำให้ยอดขายเพิ่มขึ้นมากนัก⁸⁶ อย่างไรก็ตามในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1941 เมื่อสหรัฐอเมริกาเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2 *Esquire* พลิกภาวะคับขันนี้ให้เป็นโอกาส *Esquire* ประกาศว่าเป็นสินค้าจำเป็นที่กองทัพสหรัฐต้องมีไว้เพื่อสร้างขวัญกำลังใจ (morale) ซึ่งกองทัพเห็นชอบและกลายเป็นลูกค้ารายใหญ่ที่สุดด้วยยอดสั่งซื้อ 200,000 เล่ม นิตยสารอีกสองฉบับที่กองทัพสหรัฐประกาศให้เป็นสินค้าจำเป็นคือ *The Reader's Digest* และ *Life* นิตยสาร *Life* เป็นนิตยสารที่ลงภาพทหารในชุดนุ่งน้อยห่มน้อย เช่นชุดนอนหรือชุดว่ายน้ำเพื่อสร้างขวัญกำลังใจเช่นเดียวกับที่ *Esquire* ทำ⁸⁷ ภาพแทรกเหล่านี้จะนำมาติดตามดูและมีชื่อเรียกเฉพาะว่ารูป pinup ในภาวะสงครามนี้ผู้หญิงนอกจากจะเป็นแรงงานทดแทนผู้ชายที่เข้าร่วมสงครามแล้ว รูปภาพของผู้หญิงทั้งในเครื่องแต่งกายปกปิดและชุดนุ่งน้อยห่มน้อยยังแพร่หลายในวัฒนธรรมมวลชน (popular culture) ในแบบต่างๆมากมาย เช่นการนิยมระบายภาพวาดหาวมที่เครื่องบิน⁸⁸ ภาพของพวกเขานอกจากสร้างขวัญกำลังใจให้กับทหารแล้วยังทำให้ระลึกด้วยว่าพวกเขาต้องปกปักรังมีค่านี้ไว้⁸⁹

อย่างไรก็ตามการชื่นชมและเห็นคุณค่าของภาพสวายนามนี้ไม่ใช่สิ่งที่เป็นเอกฉันท์ในสหรัฐอเมริกา เช่นในกรณีของ Frank Walker เขาเติบโตมาในเมืองเล็กๆและเป็นคนเคร่งศาสนา Walker เป็นที่ปรึกษาที่หัวอนุรักษ์นิยมที่สุดของ Roosevelt เขาได้รับตำแหน่งผู้อำนวยการองค์กรไพรินซ์แห่งสหรัฐอเมริกาตั้งแต่ปีค.ศ. 1940 เพียงสองปีแรก

⁸² Kenon Breazeale “In Spite of Women: *Esquire* Magazine and the Construction of the Male Consumer” p. 1.

⁸³ คำพูดดังกล่าว Henry Pringle ใช้เปรียบถึงวิธีการทำงานของ Gingrich ดู Hugh Merrill *Esqy: The Early Years at Esquire* p. 1.

⁸⁴ Hugh Merrill *Esqy: The Early Years at Esquire* p. 51.

⁸⁵ Ibid. 81-82.

⁸⁶ Ibid. 81.

⁸⁷ Ibid. 92-94.

⁸⁸ Robert Heide and John Gilman *Home Front America: Popular Culture of the World War II Era* (San Francisco: Chronicle Books, 1995), p. 103.

⁸⁹ ดูเพิ่มเติมใน Robert B. Westbrook “‘I Want a Girl, Just Like the Girl That Married Harry James’: American Women and the Problem of Political Obligation in World War II” *American Quarterly* Vol. 42, no. 4 (December, 1990)

เขารับซื้อนิตยสาร 23 ฉบับว่าเป็นสิ่งอนาจาร และเพิกถอนสิทธิการเสียค่าส่งทางไปรษณีย์ในแบบชั้นสองของนิตยสารอีก 62 ฉบับ ในภาวะการณ์เช่นนี้ *Esquire* ต้องนำต้นฉบับมาให้ตรวจและแก้ไขตามคำสั่งของทางองค์กรไปรษณีย์ก็จะตีพิมพ์ โดยส่วนล่อแหลมที่สุดก็คือการ์ตูนและภาพวาดในฉบับซึ่งเป็นผลงานของ Alberto Vargas⁹⁰ (Vargas เข้ามาแทนที่ Petty ซึ่งออกไปเพราะปัญหาเรื่องค่าตอบแทน ในความเห็นของ Gingrich รูปของ Vargas ดูไปบ่งชี้ต่ำกว่า Petty⁹¹) เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นตั้งแต่ฉบับเดือนมกราคม ค.ศ. 1941 และนิตยสารต้องทำเช่นนี้ทุกเดือน

ในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1943 Walker จัดการโต้สวนให้ *Esquire* มาชี้แจงถึงเหตุผลควรวางทำไมทางนิตยสารจึงยังควรได้สิทธิการเสียค่าธรรมเนียมชั้นสอง ในบทความของ Joanne Meyerowitz ได้ชี้ประเด็นที่น่าสนใจว่า ไม่เพียงแต่ผู้ชายเท่านั้นที่แยกเป็นฝ่ายสนับสนุนและคัดค้าน *Esquire* ผู้หญิงก็เช่นเดียวกัน คำให้การของผู้หญิงสนับสนุน *Esquire* กล่าวว่า “จากประสบการณ์ที่ถูกเลี้ยงดูแบบ Victorian ที่ต้องปกปิดในทุกส่วน...แต่คนสมัยใหม่กว้างและเปิดเผยกว่ามาก” และรูปของ *Esquire* ก็ไม่ได้แตกต่างสิ่งที่เห็นได้ในพิพิธภัณฑ์ศิลปะ ชายหาด หรือโฆษณา “ชุดนอนหรือชุดชั้นใน” ผู้หญิงอีกคนบอกว่า “Varga girl” เป็นรูปสาวในอุดมคติที่ผู้หญิงใฝ่ฝันที่จะมีรูปร่างเช่นนั้น เธอถูกรูปสวยงามสมบูรณ์เช่นนั้น (ที่แตกต่างจากรูปนายยะแยง) ไม่ทำให้เกิดความรู้สึกต่ำช้าว่าฉันจะผอมเกินไป” ในขณะที่ผู้ให้การฝ่ายคัดค้านซึ่งเป็นพวกสตรีนิยมกล่าวว่า “รูปกึ่งเปลือยแบบนี้เป็นการดูถูกความผู้หญิง...ผู้หญิงมาแสดงคุณค่าทางอารมณ์และจิตวิญญาณมากกว่าการใช้เรือนร่างยั่ววนผู้ชาย”⁹² การลงมติของคณะกรรมการขององค์กรไปรษณีย์สองต่อหนึ่งเสียงให้ *Esquire* ยังคงสิทธิการส่งโดยเสียค่าธรรมเนียมในแบบชั้นสอง⁹³ ไม่ต้องเสียชั้นหนึ่งเช่นเดียวกับสิ่งพิมพ์ล่อแหลม บอกนัยว่าการสนับสนุน *Esquire* ไม่ใช่การเห็นผิดเป็นชอบ (heresy) แต่เป็นการแตกต่างหลากหลายทางความคิด อย่างไรก็ตาม Walker ไม่เห็นด้วยกับคำตัดสินพร้อมกับใช้อำนาจยื่นกรณณ์เพิกถอนสิทธิการส่งของ *Esquire* นิตยสารจึงยื่นฟ้องต่อศาลผลการตัดสินของศาลสูงสุดสร้างบรรทัดฐานใหม่ว่าผู้อ่านภาพองค์กรไปรษณีย์ไม่มีสิทธิ์เพิกถอนสิทธิด้วยการอ้างว่าสิ่งพิมพ์นั้นไม่ได้มีคุณค่าหรือก่อให้เกิดประโยชน์ทางสังคม บรรทัดฐานมีความหลากหลายมากกว่าเดิม⁹⁴

เมื่อสงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดลงแม้ นิตยสารจะรักษาสหิทธิการส่งแบบชั้นสองไว้ได้ แต่ *Esquire* ประสบความสำเร็จเป็นอย่างยิ่ง Arnold Gingrich ลาออกจากนิตยสาร เช่นเดียวกับ Alberto Vargas ที่ฟ้องนิตยสารเพื่อเรียกค่าเสียหายในรูปวาดของเขาและออกจากนิตยสาร ความเชื่อว่าเซ็กส์เป็นจุดขายทำให้ทิศทางของ *Esquire* เป๊ะขาดจุดยืนของตนเองจะแข่งกับนิตยสารระดับบนอย่างที่เป็นมากก็ไม่ได้ และสู้นิตยสารระดับล่างเสนอที่จัดจ้านกว่าไม่ได้เช่นกันใน *Esquire* พยายามได้สำหรับลูกค้าเดิมที่ยังหวงนึกถึงความหลัง (nostalgia) และสินค้าดีที่เคยซื้อโฆษณาเริ่มถอนตัวจากการสนับสนุน *Esquire*⁹⁵ ภาวะถดถอยนี้ทำให้ในปีค.ศ.1952 Smart ตัดสินใจดึงตัว Gingrich กลับมาบริหารนิตยสารอีกครั้ง (จากนั้นไม่กี่เดือน Smart เสียชีวิตและ Gingrich ดำรงตำแหน่ง publisher แทน) เขาลดทอนเนื้อหาเรื่องเซ็กส์เพื่อชำระตราโคลที่ติดมาพร้อมกับเปลี่ยนสู่การเป็นนิตยสารที่เน้นส่วนงานเขียน เมื่อถึงยุคทศวรรษ 1960 *Esquire* กลายเป็นนิตยสารที่มีชื่อเรื่องบทวิจารณ์สังคมและการเมือง⁹⁶

⁹⁰ Hugh Merrill Esky: *The Early Years at Esquire* pp. 104-106, 109.

⁹¹ Ibid. 85.

⁹² อ้างใน Joanne Meyerowitz “Women, Cheesecake, and Borderline Material: Responses to Girlie Pictures in the Mid-Twentieth-Century U. S.” p. 16.

⁹³ Ibid. 17.

⁹⁴ Hugh Merrill Esky: *The Early Years at Esquire* p. 114.

⁹⁵ John B. Waite “Freedom of the Press—Administrative Censorship—the ‘Esquire’ Decision” *Michigan Law Review* Vol. 43 no. 6 pp. 1172-1180.

⁹⁶ Hugh Merrill Esky: *The Early Years at Esquire* p. 129-130.

⁹⁷ Dan Wakefield “*Esquire* Edits the Sixties” *Nation* Vol. 261 Issue 13 pp. 473-474.

นิตยสาร Playboy ทศวรรษ 1950: การยืนบนบ่ายักษ์ (stand on the shoulders of giant)

Hugh Hefner (ค.ศ. 1926-) ชาวเมือง Chicago โดมาพร้อมกับนิตยสาร *Esquire* เขาเป็นคนหนึ่งที่ฉีกกรอบจากหน้าหนังสือมาประดับห้อง หลังจากเรียนจบเขาได้ร่วมงานกับนิตยสารที่ชื่นชอบในปีค.ศ. 1950 แต่ *Esquire* เปลี่ยนไปแล้วพร้อมกับการกำหนดทิศทางของนิตยสารใหม่ เมื่อ *Esquire* ย้ายสำนักงานใหญ่จาก Chicago ไป New York ในปีค.ศ. 1951 Hefner เลือกที่จะไม่ย้ายไปด้วย เขาได้งานใหม่เป็นผู้จัดการฝ่ายโฆษณาให้กับ Publisher's Development Corporation บริษัทที่จำหน่ายนิตยสารประเภทชายเนื้อหนัง (girtle magazines) อย่าง *Art Photography*, *Modern Sunbathing*, *Sunbathing Review* และ *Modern Man* เขาได้เรียนรู้จากงานในตำแหน่งใหม่ว่าการธุรกิจนิตยสารระดับล่างมีข้อจำกัดสูง การไม่เป็นที่นับหน้าถือตาทำให้โอกาสเติบโตทางธุรกิจแทบเป็นไปไม่ได้ นิตยสารกลุ่มนี้มักไม่ได้สิทธิ์การส่งโดยเสียค่าธรรมเนียมชั้นสองทำให้ขายแบบส่งสมาชิกทางไปรษณีย์ไม่ได้ สินค้าทั่วไปก็ไม่ลงโฆษณาบนนิตยสารเพราะไม่มีใครต้องการถูกจดจำร่วมกับนิตยสารโป๊ นิตยสารเหล่านี้จึงทำได้เพียงประคองตัวไม่มีโอกาสเป็นสิ่งพิมพ์ชั้นนำระดับประเทศ

ในปีค.ศ. 1953 Hefner ตัดสินใจทำนิตยสารเอง เขาซื้อสิทธิ์ภาพเปลือยดาราสาว Marilyn Monroe ที่เคยถ่ายไว้ตั้งแต่ครั้งยังไม่มีชื่อเสียงซึ่งรูปในปฏิทินที่เขาขายตั้งแต่ปีค.ศ. 1949 ความอื้อฉาวทำให้นิตยสาร *Life* นำมาพิมพ์ใหม่ แต่เป็นรูปเล็กและพิมพ์สองสีแบบโทเนทา Hefner ตั้งใจว่าจะนำรูปนี้มาพิมพ์ด้วยกระดาษอบมันสีสี่เติมหน้าแทรกในนิตยสารของเขา ซึ่งจะทำให้นิตยสารหน้าใหม่นี้ขายได้อย่างแน่นอน อย่างไรก็ตาม Hefner ไม่ต้องการให้นิตยสารของเขาเป็นดังเช่นนิตยสารเนื้อหนัง แต่เขาต้องการให้เป็นนิตยสารที่มีเช็กสีในห่อหุ้มของงานเขียนมุ่งกลุ่มคนอ่านที่มีฐานะในแบบเดียวกับ *Esquire*

ในจดหมายแนะนำตัวนิตยสารที่กำลังจะออกใหม่ Hefner บอกกับผู้จัดการจำหน่ายว่าผู้ผลิตนิตยสาร "เป็นทีมงานเก่าของ *Esquire* ที่ยังอยู่ไม่ได้ย้ายตามไปด้วย" ซึ่งที่จริงมีแต่ Hefner เท่านั้นที่เคยทำงานกับ *Esquire* และเมื่อนิตยสารใหม่ที่ชื่อ *Playboy* ออกวางจำหน่าย เนื้อหาเทียบแบบคอลัมน์ต่อคอลัมน์แล้วละม้าย *Esquire* ในยุคก่อนอย่างยิ่ง⁹⁸

แม้ *Playboy* ในช่วงแรกจะไม่มีทุนรอนมากนัก (ฉบับแรกมีเพียง 40 หน้า) แต่ Hefner ปักธงไว้ชัดเจนว่านี่คือนิตยสารผู้ชายระดับบนในแบบที่จะชวนสาว ๆ คุยเรื่อง "Picasso, Nietzsche" และผลงานชั้นดีอย่าง Sherlock Holmes และเรื่องสัปดนคลาสสิกอย่าง *Decameron* (ทั้งสองชิ้นเป็นงานเก่าที่ไม่ต้องเสียค่าลิขสิทธิ์)⁹⁹ และเมื่อนิตยสารมีฐานมั่นคง Hefner ก็กว้านซื้องานเขียนชั้นดีร่วมสมัยมาลงซึ่งหนึ่งในนั้นคืองานของ Ernest Hemingway เมื่อถึงปลายทศวรรษ 1950 *Playboy* กลายเป็นแหล่งรวมของนักเขียนชั้นนำทั่วประเทศในแบบเดียวกับที่ *Esquire* ทำมาก่อน Hefner ยังดึงตัว Alberto Vargas มาวาดภาพให้นิตยสารในปีค.ศ. 1957 ด้วย *Playboy* ลงผลงานของ Vargas เป็นประจำอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปีค.ศ. 1960-1978¹⁰⁰

ภาพหญิงสาวประจำฉบับของ *Playboy* ที่เรียกว่า "เพื่อนใจ" (Playmates) เป็นอีกส่วนที่ Hefner พยายามลบความรู้สึกเชื่อมโยงกับความมีรสนิยมชั้นต่ำ (lowbrow) ผู้หญิงที่ถ่ายรูปเปลือยในนิตยสารชายเนื้อหนังมักจะเป็นหญิงก๊วบโลก เป็นพวกอับจนสิ้นหนทาง (tramp) จึงมาประกอบอาชีพเยี่ยงนี้ แต่ *Playboy* ปฏิวัติภาพลักษณ์ให้พวกเธอหญิงสาวที่ถ่ายรูปให้กับ *Playboy* เป็นเด็กสาวธรรมดาๆ ที่อยู่ใกล้ตัว เป็นสาวข้างบ้าน (girl-next-door) ที่มีอาชีพการงานปกติเป็นนักศึกษา เป็นสาวออฟฟิศ มีชื่อเสียงมีตัวตน พวกเธอเป็นมือใหม่หรือมือสมัครเล่น ไม่ใช่เพียงหญิงชั้นต่ำที่ต้องถ่ายรูปเช่นนี้หาเลี้ยงชีพ สาวข้างบ้านคนแรกของ *Playboy* ซึ่งที่จริงแล้วคือสาวโต๊ะข้างๆ (girl-next-desk) เพราะ Charlene Karalus (นามแฝง) เป็นผู้จัดการฝ่ายสมัครสมาชิกของ *Playboy* ซึ่งยอมถ่ายรูปด้วยเงื่อนไขว่า

⁹⁸ Elizabeth Fraterrigo, " 'Entertainment for Men': Playboy, Masculinity, and Post War American Culture," p. 51.

⁹⁹ www.playboy.com/worldofplayboy/faq/firstissue.html

¹⁰⁰ Gretchen Edgren, *The Playboy Book: Forty Years*, p. 50.

Hefner จะซื้อเครื่องปั๊มที่อยู่อัตโนมัติเพื่อแบ่งเบาภาระงานของเธอ Playboy บรรยายประกอบภาพว่า "เพื่อนใจ" คนอื่นๆ ก็ได้มาโดยบังเอิญแบบนี้เช่นกัน เช่น เห็นน่องอยู่ร้านกาแฟ หรือกำลังวิ่งขึ้นรถ หรือเมื่อได้รับการทาบตามที่แรงกึ่งกับตกใจหน้าซีด¹⁰¹

แม้ Playboy จะได้ชื่อว่าเป็นนิตยสารประเภททั่วไป (mainstream) ฉบับแรกๆ ที่ให้เห็นหัวนม (nipples) ของผู้หญิง แต่บรรทัดฐานของสิ่งที่ปรากฏได้ในวัฒนธรรมมวลชน (popular culture) เปลี่ยนแปลงไปมากแล้วคือมีการยอมรับในร่างกายของมนุษย์มากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 แม้ภาพของ Vargas ใน *Esquire* จะไม่ได้เปลือยอกแต่ก็วาดเป็นตุ่มให้เห็นเช่นเดียวกับนิตยสารภาพข่าวอย่าง *Life* และ *Look* เคยนำภาพจากหนังสือเป็นคาราในชุดว่ายน้ำที่เห็นตุ่มโตมาลงเช่นกัน¹⁰² เมื่อถึงทศวรรษ 1950 นิตยสารชายเนื้อหนังต่างปรับระดับการนำเสนอเป็นแบบ Sadist-Masochist¹⁰³ ภาพของ Playboy ที่นำเสนอเรือนร่างผู้หญิงอย่างปรกติสวยงาม (wholesome) จึงอยู่ในกรอบประเพณีมากกว่า Playboy ยังเคารพหลักการอย่างเคร่งครัดที่จะไม่ให้เห็นภาพขนในที่ลับ (pubic hairs) ด้วยการปิดทาบ ขยาย ขยาย หรือใช้การเลื่อนภาพ (airbrush) กว้างแบบของ Playboy จะให้เห็นร่างกายแบบหมดจดจริงๆ ก็เกือบถึงทศวรรษ 1970 เมื่อบรรทัดฐานก้าวไปไกลกว่าเดิมมากแล้ว

ส่วนประกอบอื่นของ Playboy ยังนำเสนอด้วยความระมัดระวังเพื่อให้นิตยสารแตกต่างจากหนังสือระดับล่าง Playboy เลือกที่จะไม่ได้คำโฆษณาสินค้าช่วงหนึ่งปีแรก เพราะนิตยสารไม่ต้องการลงโฆษณาสินค้าอย่าง ครีมรักษาผิว ครีมเพิ่มขนาดหน้าอก คอร์สเรียนเพาะกายในแบบเดียวกับนิตยสารระดับล่าง¹⁰⁴ นอกจากนี้ Playboy ยังสร้างภาพลักษณ์ด้วยราคาขาย 50 เซนต์และจัดพิมพ์ด้วยกระดาษอาบมันแบบเดียวกับที่ *Esquire* เคยทำมาก่อนด้วย

การยืนในจุดที่ใกล้เคียงกับที่ *Esquire* เคยยืนมาก่อน Playboy จึงเหมือนเหยียบบนบ้ายักษ์ที่เป็นฐานให้กับนิตยสารภาพลักษณ์ผู้ดีที่มีภาพวาทวาม และเมื่อ Playboy ในทศวรรษ 1960 เจอยักษ์ตัวถัดไปที่ชื่อสิทธิเสรีภาพ นิตยสารก็จะบินสูงขึ้นไปอีกชั้น

¹⁰¹ Gretchen Edgren, *The Playboy Book: Forty Years*, p. 30, 44-45, 65. and Elizabeth Fraterrigo, " 'Entertainment for Men': Playboy, Masculinity, and Post War American Culture," p. 65.

¹⁰² Frederick S. Lane III *Obscene Profits: the Entrepreneurs of Pornography in the Cyber Age* (New York and London: Routledge, 2000), p. 21.

¹⁰³ Joanne Meyerowitz "Women, Cheesecake, and Borderline Material: Responses to Girlie Pictures in the Mid-Twentieth-Century U. S." p. 13.

¹⁰⁴ Alan Nadel, *Containment Culture: American narrative, postmodernism, and the atomic age* (Durham and New York: Duke University, 1995) p. 129.

ประสบการณ์ชีวิตคู่ของหญิงรักหญิงที่ออกแบบเองในสังคมไทย

สมาลี โตกทอง

เมื่อกล่าวถึงการใช้ชีวิตคู่ ภาพที่ถูกนึกถึงมักจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายเสมอ เพราะรูปแบบความสัมพันธ์รักต่างเพศ ถือเป็นเพศวิถีที่ถูกต้องและชอบธรรม เป็นที่ยอมรับในสังคมแม้ว่าในทั่วโลกจะมีปรากฏการณ์หรือการใช้ชีวิตคู่ของคนรักเพศเดียวกันอยู่ก็ตาม ในสังคมไทย เพศวิถีของหญิงรักหญิงเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของความสัมพันธ์ที่มีอีกหลายแง่มุมที่สังคมไม่ได้รับรู้ เพราะได้ถูกกำหนดให้เป็นพฤติกรรมผิดธรรมชาติ ผิดปกติ แม้ว่าความสัมพันธ์ของหญิงรักหญิงจะดำรงอยู่และมีมาช้านานแล้วก็ตาม ทำให้การดำเนินชีวิตของหญิงรักหญิงต้องเต็มไปด้วยการเผชิญกับภาวะกดดันทางอารมณ์ ถูกปฏิเสธ ถูกจับจ้องว่าเป็นคนแปลกประหลาด และมีความยากลำบากในการมีชีวิตคู่ในสังคมรักต่างเพศเพราะต้องเต็มไปด้วยการให้ความหมายและการต่อรองเพื่อดำรงการเป็นหญิงรักหญิงต่อไป

ในสังคมที่เป็นรักต่างเพศ เมื่อเกิดมามีเพศสรีระเป็นผู้หญิง ก็จะถูกกำหนดเพศภาวะไว้หลายสถานะ ในสังคมตั้งแต่การการเป็นลูกสาว การเป็นเมียหรือการต้องแต่งงานกับผู้ชาย การมีครอบครัว และการเป็นแม่ซึ่งเป็นการทำหน้าที่ในการผลิตสมาชิกใหม่ให้กับสังคม ดังนั้น คนที่เลือกมีเพศวิถีหญิงรักหญิง จึงมีประสบการณ์ที่ไม่ได้รับการยอมรับจากรอบข้าง เพราะเป็นพฤติกรรมที่ผิดจากบรรทัดฐานในทางสังคม และโครงสร้างของสังคมโดยรัฐก็ไม่ได้รับรองสิทธิในการมีคู่ของคนรักเพศเดียวกัน เพศวิถีของหญิงรักหญิงในฐานะมนุษย์คนหนึ่งจึงถูกกลบทับให้ปราศจากพื้นที่ในการแสดงตัวตนทางเพศ และไม่สามารถสะท้อนเรื่องราวเกี่ยวกับตนเองออกมาได้ เพราะระบบการแต่งงาน การสร้างครอบครัวและการมีลูก เป็นกระแสเดียวที่สังคมยอมรับยอมรับให้ผู้หญิงต้องเป็น

ในการศึกษานี้ หญิงรักหญิง หมายถึง ผู้ที่มีเพศสรีระที่กำหนดเรียกว่า "ผู้หญิง" มาแต่กำเนิด และภายใต้ระบบชายเป็นใหญ่ ผู้หญิงต่างผ่านกระบวนการขจัดเกลางทางสังคม นับตั้งแต่การเลี้ยงดูจากครอบครัว ให้ยอมรับความเชื่อเรื่องความเป็นหญิง ความเป็นชายไว้ ตลอดจนรับรู้ว่าเพศวิถีที่ถูกต้องในสังคมคือรักต่างเพศ โดยมีการตอกย้ำความเชื่อผ่านสถาบันทางสังคมทางการศึกษา ศาสนา สื่อต่าง ๆ และอื่น ๆ มากมายที่ทำให้ความเป็นผู้หญิงจะต้องมีความแตกต่างจากความเป็นผู้ชาย และผู้หญิงต้องมีหน้าที่ของความเป็นหญิงคือการเข้าสู่การเป็นเมีย และการเป็นแม่ ซึ่งหมายถึง ผู้หญิงต้องมีเพศวิถีกับคนต่างเพศเท่านั้นโดยเชื่อว่าเป็นธรรมชาติ

ภายใต้ความเชื่อเรื่องหน้าที่ของความเป็นหญิงนั้นเป็นธรรมชาติ หญิงรักหญิงจึงเป็นเพศวิถีที่ปฏิเสธเรื่องเพศที่ชอบธรรมทางสังคม ซึ่งกำหนดเพศภาวะและเพศวิถีในแบบที่ตายตัวให้มนุษย์มีเพียง 2 เพศไว้คู่กันคือหญิงกับชายเพื่อการผลิตหรือสืบพันธุ์เท่านั้น

หญิงรักหญิง: ความสำคัญต่อการเคลื่อนไหวในขบวนการสิทธิสตรี

กระแสการเคลื่อนไหวของขบวนการสิทธิสตรีในระดับนานาชาติในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 นักสตรีนิยมหลายคนหันมาให้ความสนใจกับการทำให้ผู้หญิงมีทางเลือกในการควบคุมเนื้อตัวร่างกายตนเองมากขึ้น (กฤตยา อาชวนิจกุล และกนกวรรณ ธีรารัตน์, 2545: 36) มีการยกฐานความคิดเรื่องสิทธิผู้หญิง การเคลื่อนไหวเน้นเรื่องสิทธิในการตัดสินใจเกี่ยวกับเนื้อตัวร่างกายตนเอง โดยปราศจากการบังคับ การเลือกปฏิบัติ และได้นำมาสู่การสร้างข้อเสนอเรื่องสิทธิทางเพศในการประชุมเวทีภาคประชาชนของนักกิจกรรมผู้หญิงเป็นเวทีคู่ขนานไปกับการประชุมขององค์การสหประชาชาติเรื่องสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (The United Nations Conference on Environment and Development- UNCED) ณ กรุงริโอ เดอจาเนโร ปี พ.ศ. 2535 และถูกเสนอขึ้นอีกครั้งในการประชุมระดับโลกเรื่อง

ผู้หญิงครั้งที่ 4 (The Fourth World Conference on Women-FWCW) ณ กรุงปักกิ่ง ในปี พ.ศ.2538 ต่อมาได้ทำให้เกิดข้อโต้แย้งต่อประเด็นสิทธิทางเพศขึ้นอย่างกว้างขวางและทำให้ประเด็นมีการถูกพูดถึงมากขึ้นในแง่มุมมองทางเพศบนฐานสิทธิมนุษยชน เครือข่ายองค์กรสนับสนุนสุขภาพผู้หญิงนานาชาติชื่อ "ฮีรา" (HERA-Health, Empowerment, Rights and Accountability) ได้กล่าวถึง สิทธิทางเพศไว้ว่า "สิทธิทางเพศเป็นส่วนประกอบพื้นฐานของสิทธิมนุษยชน ครอบคลุมแห่งเสรีภาพและความเป็นตัวของตัวเองในการแสดงออกอย่างรับผิดชอบและรวมถึงสิทธิในการเลือกมีประสบการณ์ในเพศวิถีที่ตนพึงใจ ที่มีความสำคัญในตัวเอง ขณะเดียวกันก็เป็นเครื่องมือในการสื่อสารและส่งผ่านความรกระหว่างคนด้วย"(กฤตยา อาชวนิจกุล, 2548) ดังนั้นเพศวิถีของผู้รักหญิงจึงเป็นส่วนหนึ่งของประเด็นสิทธิทางเพศ และถือว่าเป็นประเด็นสิทธิมนุษยชน

การศึกษาเรื่องเพศวิถีและชีวิตคู่ของผู้รักหญิงจึงถือเป็นส่วนหนึ่งของการเคลื่อนไหวทางสังคม เพื่อให้เกิดการสร้างความรู้และความเข้าใจ และนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้นอกเหนือจากความสัมพันธ์กระแสหลักโดยตัวผู้รักหญิงเอง และเป็นการสลายกรอบความเชื่อที่กำหนดให้ผู้หญิงรักหญิงเป็นสิ่งผิดปกติ ลดอคติทางเพศที่มีต่อผู้หญิงรักหญิง และเสริมความเชื่อมั่นว่า ผู้หญิงมีสิทธิในการเลือกมีเพศวิถีที่ตนเองพอใจได้และสังคมต้องยอมรับโดยปราศจากการเลือกปฏิบัติ การบังคับ และความรุนแรง ทั้งนี้การที่สังคมกำหนดให้ผู้หญิงต้องแต่งงานหรือมีเพศสัมพันธ์กับผู้ชายเท่านั้น ทำให้ผู้หญิงรักหญิงกลายเป็นเป้าหมายของการปิดเบือน หรือเบี่ยงเบนไม่เป็นที่ยอมรับ และกลายเป็นสัญลักษณ์ของภัยสังคม ผู้หญิงที่อยู่ในความสัมพันธ์กับผู้รักหญิงต้องสูญเสียความเชื่อมั่นในวิถีทางเพศที่ตนเลือก และต้องพบกับความลำบากในการประคับประคองชีวิตคู่ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่มีต่อผู้หญิงรักหญิง

อย่างไรก็ตาม ประสบการณ์ของผู้รักหญิงจะทำให้สังคมเข้าใจเรื่องเพศวิถีมนุษย์ได้ในเรื่องของการมีความหลากหลาย เลื่อนไหลและมีใช้สิ่งที่จะยึดมั่นว่าเป็นรูปแบบตายตัว ผู้รักหญิงเป็นเพียงรูปแบบหนึ่งที่ดำรงอยู่ในสังคม และท้าทายต่อระบบวิธีคิดแบบชายเป็นใหญ่ที่กดทับรูปแบบความสัมพันธ์อื่นๆไว้เท่านั้น

เรื่องราวของผู้รักหญิงในการศึกษานี้ จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เห็นถึงการต่อรองกับระบบอำนาจเข้ามาควบคุมความคิด ความเชื่อของคนที่เข้ามากดทับลงในปัจจัยของผู้รักหญิงแต่ละคน ซึ่งการต่อรองได้นำไปสู่การให้ความหมายต่อการเป็นหญิงรักหญิงเสียใหม่โดยที่ตนกำหนดเอง ทั้งความเชื่อเรื่องชีวิตคู่ที่แต่ละคนผ่านกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมและที่มาปะทะกับประสบการณ์ตรง รวมถึงความสัมพันธ์ในแต่ละคู่ที่ต่างมีการต่อรองกับตนเองและกับสิ่งรอบข้างในทุกระดับความสัมพันธ์ เพื่อการสร้างพื้นที่ของผู้รักหญิงในทางสังคม

กรอบแนวคิดในการศึกษา

เพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงการกำหนดให้ผู้หญิงรักหญิงเป็นสิ่งผิดปกติ หรือผิดธรรมชาติ ในการศึกษาจึงมีแนวคิดที่สำคัญที่จะสะท้อนให้เห็นฐานความเชื่อที่เป็นกระแสหลัก คือ แนวคิดสารัตถะนิยม (Essentialism) ซึ่งกลายเป็นกรอบแนวคิดที่สำคัญที่มีต่อระบบความเชื่อในเรื่องเพศ เพศภาวะและเพศวิถีของมนุษย์ในแบบที่ยึดมั่นตายตัว และยังมีแนวคิดที่ตั้งคำถามกับกรอบความเชื่อดังกล่าว

แนวคิดสารัตถะนิยม (Essentialism) ถือเป็นแนวคิดกระแสหลักที่มีอิทธิพลต่อความคิด ความเชื่อของคนในสังคม แนวคิดนี้เชื่อเรื่องระบบความจริงที่เป็นแก่นแกนของความเป็นธรรมชาติ มีความเป็นสากลคือมีลักษณะแน่นอนตายตัว ไม่มีการเปลี่ยนแปลง Richardson (1997) กล่าวว่า แนวคิดนี้มองเรื่องเพศ (Sexuality) ว่าเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เป็นสากลและไม่มีการเปลี่ยนแปลง เพศสัมพันธ์เป็นไปตามปัจจัยทางชีวภาพ เป็นสัจยาคติญาณหรือแรงขับทางเพศ ระหว่างชาย-หญิง และต้องลงเอยด้วยการทำหน้าที่สืบเผ่าพันธุ์ (อ้างในสุไลพร ชลวิไล, 2545: 16) อิทธิพลของแนวคิดดังกล่าว ทำให้แบ่งคนให้แยกออกเป็น 2 เพศ มีลักษณะแบบคู่ขั้วตรงข้าม (Binary opposition) คือ เพศหญิงและเพศชาย โดยมนุษย์เกิดมาพร้อมกับมีแก่นแกนของความเป็นตัวตน (Essence) ที่ถูกกำหนดโดยธรรมชาติ คนที่เกิดมาเป็นผู้ชายกับผู้หญิงแต่ละเพศจะมีลักษณะของความเป็นชายและความเป็นหญิง (gender) แตกต่างกัน คือ เมื่อเกิดมาเป็นผู้ชาย มีอวัยวะเพศแบบชาย ผู้ชายต้องมีลักษณะความเป็นชาย (Masculinity) ยกตัวอย่างความเป็น

ชาย เช่น มีความหนักแน่น เข้มแข็ง ก้าวร้าว มีเหตุผล หรือเมื่อเกิดมาเป็นผู้หญิง มีอวัยวะเพศแบบหญิง ก็จะมีลักษณะความเป็นหญิง (Femininity) คือ มีความอ่อนโยน อ่อนไหว เอาใจใส่ ลักษณะ เหล่านี้เชื่อว่าเป็นธรรมชาติของแต่ละเพศ ไม่ว่าจะอยู่ในสังคมไหน ประวัติศาสตร์แบบใด สิ่งเหล่านี้ก็จะมีปรากฏอยู่ ไม่หายไป (วิลาสินี พิพิธกุลและกิตติกันภัย, 2546: 28) และผู้หญิงกับผู้ชายถือว่าเป็นสิ่งที่คู่กันโดยธรรมชาติ ในสังคมที่ใช้การอธิบายดังกล่าวซึ่งมีลักษณะแน่นอนตายตัว ต่อปรากฏการณ์ต่างๆ จึงมักให้อำนาจกับความการอธิบายความจริงในเรื่องนั้นๆ โดยปราศจากคำถาม สิ่งที่ตามมาคือการทำให้คนในสังคมมีความสามารถในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงได้น้อยและอาจนำไปสู่การใช้อำนาจในนามของความจริงที่ถูกต้องเพียงสิ่งเดียว (ธีรยุทธ บุญมี, 2546: 27-30)

กลุ่มแนวคิดเรื่องกระบวนการสร้างทางสังคม (Social Constructionism) ได้ตั้งคำถามกับระบบความเชื่อความหมายเรื่องเพศที่บอกว่าเป็นเรื่องธรรมชาติ แนวคิดนี้เชื่อว่า กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องทางเพศของคน หรือวิถีคิดที่เกี่ยวกับเรื่องเพศ ไม่ใช่เรื่องธรรมชาติ แต่เป็นเรื่องของ "การประกอบสร้างทางสังคม" (Social Construction) หรือเป็นผลผลิตจากพลังทางสังคมและประวัติศาสตร์ เป็นสิ่งที่ถูกกำหนดขึ้นตามค่านิยม ทัศนคติ โดยผ่านสถาบันต่างๆ เช่น ครอบครัว โรงเรียน ศาสนา ฯลฯ ซึ่งทำหน้าที่ในการสร้างระบบความคิด ความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อคนในสังคม เรื่องเพศก็เป็นผลของการให้ความหมายโดยสังคมและวัฒนธรรมที่เราอาศัยอยู่ (Richardson 1997 อ้างในสุไลพร ชลวิไล, 2545: 17) ดังนั้น สิ่งที่เรารู้สึกว่าเป็นเรื่องธรรมชาติ แท้ที่จริงถูกปัจจัยต่างๆทางสังคม และวัฒนธรรมซึ่งนำว่าสิ่งใดถูกต้อง เป็นไปได้ และ "เป็นธรรมชาติ" (Richardson 1997 อ้างในสุธรรม ธรรมรงค์วิทย์, 2548: 12)

กลุ่มนักคิดสตรีนิยมในรุ่นที่สอง (Second Wave Feminine) ได้พยายามให้นิยามเพื่อแยกคำอธิบายความหมาย คำว่าเพศ (Sex) เพศภาวะ (Gender) ออกจากกัน เพื่อให้สามารถวิเคราะห์บทบาทเพศทางสังคม (Sex role) ได้ และเกิดการอธิบายเรื่องเพศภาวะ (gender) ในแบบที่ไม่ยึดติดไว้กับเพศสรีระหรือการกำหนดว่าเป็นธรรมชาติ (Human, 1995: 256-7 อ้างในวิลาสินี พิพิธกุลและกิตติกันภัย, 2546: 11) ดังนั้นเพื่อให้เกิดความเข้าใจในความหมายที่แตกต่างกันระหว่าง "เพศ" "เพศภาวะ" และ "เพศวิถี"

เพศสรีระ (Sex) หมายถึง ความหมายของสรีระทางร่างกายหรือเพศในเชิงชีววิทยาและกายวิภาคที่แตกต่างกันระหว่างผู้ชายและผู้หญิงโดยเชื่อมโยงกับอวัยวะเพศที่แตกต่างกันระหว่างมนุษย์ผู้ชายกับมนุษย์ผู้หญิง

เพศภาวะ (Gender) หมายถึง ลักษณะความเป็นผู้หญิงและลักษณะความเป็นผู้ชายที่ถูกกำหนดบทบาทแตกต่างกันตามเพศทางกาย ซึ่งมาจากปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนด มีผลให้คนในสังคมเกิดความคาดหวังต่อความเป็นหญิงและความเป็นชายกับตัวบุคคลที่มีเพศตามสรีระนั้นๆ ลักษณะความเป็นหญิงเป็นชายที่ถูกกำหนดและคาดหวังจากสังคมยังมีส่วนในการกำหนดความเชื่อ ประเพณีปฏิบัติ จนกลายเป็นการสร้างบรรทัดฐานทางสังคม และมีส่วนในการสร้างมายาคติ (myth) ให้กับสังคมด้วย (วิลาสินี พิพิธกุลและกิตติกันภัย, 2546: 13-14) ท่ามกลางความคาดหวังกับความเป็นหญิงเป็นชาย แต่ละคนกลับไม่มีใครทำตามบทบาทที่สังคมคาดหวังไว้ได้ ดังเช่นการเป็นหญิงรักหญิง ชายรักชาย เป็นต้น การกำหนดให้มีลักษณะของคู่ตรงข้ามเท่านั้น (Binary opposition) ว่าหญิงและชายเป็นสิ่งที่ต้องคู่กัน ยังเป็นลักษณะแฝงไว้ด้วยเรื่องของความเหนือกว่าและด้อยกว่าสอดแทรกอยู่ เช่น ผู้ชายกับผู้หญิง ความเข้มแข็งกับความอ่อนแอ การใช้เหตุผลกับการใช้อารมณ์ ลักษณะแบบผู้ชายถูกกำหนดให้เหนือกว่าลักษณะแบบผู้หญิง ซึ่งนักสตรีนิยมบางคนเสนอว่า ควรปฏิเสธวิธีคิดที่เน้นความเหนือกว่าด้อยกว่าของคู่ตรงข้ามเพราะความเป็นจริงมันเป็นลักษณะที่ไม่สามารถแบ่งแยกได้ (Warren, 1980 อ้างใน วารุณี ภูริสินสิทธิ์, 2545: 18) ทั้งนี้ เพศภาวะเป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งของอัตลักษณ์ซึ่งแต่ละคนย่อมประกอบด้วยลักษณะในมิติอื่นๆ ที่ซับซ้อน ไม่ว่าจะเป็นชนชั้น เชื้อชาติ วัฒนธรรม เมื่อเพศภาวะไปผสมผสานเข้ากับอัตลักษณ์อื่น การประกอบขึ้นเป็นตัวตนจึงอาจไม่ได้สอดคล้องกับระบบการให้ความหมายที่เฉพาะเจาะจงไว้ได้ เช่น ผู้หญิงต่างชนชั้น เชื้อชาติ วัฒนธรรม อาจให้ความหมายกับความเป็นหญิงไว้อย่างแตกต่างกัน

เพศวิถี (Sexuality) หมายถึง วิถีปฏิบัติเกี่ยวกับความปรารถนา ความเชื่อ ค่านิยม และรสนิยมทางเพศ ซึ่งเป็นมากกว่าพฤติกรรมตามธรรมชาติ แต่เป็นเรื่องของความปรารถนาทั้งที่เป็นความชอบธรรมทางสังคมและเป็นที่ไม่ยอมรับของสังคม ในแต่ละสังคมจะเป็นผู้สร้างและกำหนดกฎเกณฑ์นั้นขึ้นมา ฉะนั้น เพศวิถีจึงเกี่ยวข้องกับความสำนึก

เรื่องความเป็นหญิงเป็นชายในอุดมคติ เป็นเรื่องของกาหนดจังหวะชีวิตเกี่ยวกับการมีคู่ การสร้างครอบครัวไปจนถึงการสร้างกตึกา และกำหนดจริยธรรมทางเพศในสังคมนั้นๆ เพศวิถีจึงเป็นเรื่องที่ซับซ้อนและเกี่ยวพันกับการควบคุม บังคับและการพยายามสร้างความหมายของแต่ละสังคม วัฒนธรรมซึ่งแตกต่างกัน เพศวิถีจึงเป็นมากกว่าพฤติกรรมตามธรรมชาติและสัญชาตญาณของมนุษย์ มีนัยยะมากกว่าความปรารถนาที่นำไปสู่พฤติกรรมทางเพศ เนื่องจากสังคมเข้าไปมีส่วนในการไปจัดการควบคุมเพศวิถีของคนตั้งแต่เรื่องความปรารถนา พฤติกรรมทางเพศที่จะบอกว่า อะไรเหมาะสม ถูกต้อง เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคม เพศวิถีจึงกลายเป็นเครื่องมือหนึ่งของกลไกในการควบคุมมนุษย์ การที่สังคมให้ความสำคัญต่อการดำรงเผ่าพันธุ์ มนุษย์ ทำให้ต้องจัดการกับเพศวิถี และกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์รักต่างเพศว่าเป็นรูปแบบที่ถูกต้องและสังคมยอมรับเท่านั้น (พริตรา แซ่ก้วย, 2547: 14-16)

เกล รูบิน (Gayle S. Rubin) เขียน "Thinking Sex" ในปี ค.ศ. 1993 ซึ่งให้เห็นว่าเรื่องเพศเป็นเรื่องที่มีการเมืองและการใช้อำนาจในการนิยามและการควบคุมคนในสังคม มีเรื่องของความไม่เท่าเทียม รวมทั้งการกดขี่ โดยยกเอากรอบเรื่องเพศที่ชอบธรรม (Legitimate sex) ในสังคมตะวันตกมาสะท้อนให้เห็นว่าการที่เรื่องเพศถูกเชื่อมโยงเข้ากับเรื่องการเจริญพันธุ์ ทำให้เรื่องเพศที่ถูกต้องชอบธรรมต้องเป็นไปเพื่อการเจริญพันธุ์ โดยสังคมและรัฐให้การยอมรับ (Rubin 1993 อ้างในชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์, 2547: 20-21) รูปแบบของรักต่างเพศ (Heterosexuality) จึงเป็นรูปแบบหลักของคนทั้งสังคมที่ควรปฏิบัติตาม ถือว่ามีคุณค่ามากที่สุด และจำกัดรูปแบบความสัมพันธ์ทางเพศให้เป็นความสัมพันธ์ในสถาบันการแต่งงาน ต้องเป็นแบบผัวเดียว ไม่มีเพศสัมพันธ์เพื่อการค้า และต้องมีเพศสัมพันธ์เพื่อสืบเผ่าพันธุ์ รูปแบบทางเพศที่นอกเหนือไปจากนี้ ชาย-หญิงและไม่ใช่ไปเพื่อการสืบพันธุ์ เช่น การสำเร็จความใคร่ด้วยตัวเอง เพศสัมพันธ์ระหว่างคนเพศเดียวกัน ถูกมองว่าเป็นสิ่งที่ผิดธรรมชาติ เบี่ยงเบน ผิดศีลธรรม เป็นสิ่งที่อันตรายและนำไปสู่การทำลายระบบระเบียบของสังคม (Rubin 1993 อ้างในสุธรรม ธรรมรงค์วิทย์, 2548:16)

นอกจากนี้ ระบบแบบชายเป็นใหญ่หรือปิตาธิปไตยยังได้สร้างเครื่องมือต่างๆ เพื่อขำรงไว้ซึ่งความสัมพันธ์แบบรักต่างเพศ ได้แก่ การพูดถึงความรักที่ทำให้เป็นวัฒนธรรมของความโรแมนติก (Culture of Romance) เช่น การให้คุณค่ากับการแสดงออกถึงความรัก การยกย่องและให้กับคุณค่ากับระบบการแต่งงาน การมีชีวิตคู่ต้องเกิดจากความรูสึกรัก (Romantic Love) และต้องพยายามทำให้สมหวัง การเป็นคนพิเศษ และการเพศสัมพันธ์ทางดีที่สุด (The best sex) คือ ต้องมีกับคนที่รักเท่านั้น นอกจากนี้ เพศสัมพันธ์ยังถูกนิยามความหมายที่จำกัดเฉพาะการร่วมเพศด้วยการสอดใส่อวัยวะเพศชายเข้าไปในช่องคลอดของผู้หญิงเท่านั้น (virginal intercourse)¹ ระบบความคิดความเชื่อเหล่านี้ก็ได้ถูกหล่อหลอมและส่งต่อมาสู่สมาชิกของสังคมผ่านกระบวนการขัดเกลาในระดับต่างๆ และรวมถึงการมีมาตรการอื่นๆ ประกอบด้วย เช่น บทลงโทษในทางกฎหมาย ที่กำหนดว่าการรักเพศเดียวกันเป็นความผิด การไม่รับรองสิทธิการแต่งงานระหว่างคนรักเพศเดียวกัน หรือการมีมาตรการทางสังคมลักษณะต่างๆ กัน เช่น การรังเกียจ การประณาม การเลือกปฏิบัติต่อคนที่มิใช่รักต่างเพศ ซึ่งเหล่านี้จะถูกกำหนดขึ้นตามแต่ละสังคมจะสร้างเป็นกตึกา

มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault, 1995) มองว่า ในสังคมปัจจุบัน อำนาจและระบบการควบคุมทางสังคมได้เปลี่ยนแปลงจากการลงโทษที่รุนแรงเมื่อกระทำความผิด มาเป็นเรื่องการควบคุมและกำกับต่อร่างกาย จิตวิญญาณของคนให้เชื่อและสยบยอมแทน (Foucault, 1995 อ้างใน ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์, 2547: 6) การทำงานของการกดขี่ทางเพศ (Sexual Oppression) มิได้ทำงานผ่านการกดขี่หรือการปฏิเสธความหลากหลายในทางเพศแต่เพียงอย่างเดียว แต่เป็นการทำงานของอำนาจสมัยใหม่ที่มีต่อปัจเจกชน โดยการเปลี่ยนแปลงมนุษย์ให้กลายเป็นองค์ประธาน (subject) ในการควบคุมตนเองแทน ดังนั้นอำนาจในการควบคุมมนุษย์ จึงไม่ใช่เป็นของคนใดคนหนึ่ง แต่อำนาจในการควบคุมมนุษย์ได้โยงไปถึงความสัมพันธ์อันมีความซับซ้อนระหว่างส่วนต่างๆ ของสังคมและการปะทะสังสรรค์ระหว่างผู้คนใน

¹สรุปจากการไปร่วม sit in ในวิชาสัมมนาสตรีกับการเมือง (การเมืองของเพศสภาพและเพศวิถี - Politic of Gender and Sexuality) บรรยายโดย รศ.ดร.ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม 2549 ห้อง ร.404

การดำรงชีวิตของแต่ละคนในสังคม มนุษย์ยังไม่อาจหลบหนีหรือปลดปล่อยตัวเองออกจากอำนาจที่ควบคุมนี้ได้ อย่างไรก็ตาม “ที่ใดมีอำนาจ ที่นั่นย่อมต้องมีการต่อต้านขัดขืน” (resistance) ซึ่งการต่อต้านขัดขืนในความหมายของฟูโกต์ไม่ใช่การต่อต้านขัดขืนเพื่อหลุดไปจากอำนาจที่เข้ามาควบคุมกำกับ แต่คือการสร้างความหมายใหม่ให้กับตัวตน (Foucault, 1995 อ้างใน สุธรรม ชำรงศิริวิทย์, 2548, น.32-38) ทำให้มนุษย์ดูเหมือนจะมีที่ทางสำหรับตัวเองได้ ปฏิบัติการของอำนาจจึงเป็นวิธีการที่ทำให้คนเกิดวินัยในตัวเอง และเปลี่ยนแปลงจากตัวเอง การควบคุมของอำนาจที่สำคัญคือการสอดส่องดูแล การฝึกฝนและควบคุมด้านจิตวิญญาณ โดยผ่านการ “ใช้ชีวิตปกติ” ทางสังคมแทน การกลายเป็นเป้าหมายในตัวเอง โดยมี บ้าน โรงเรียน และสถาบันอื่นๆ ส่งทอดการระบบความคิดในการควบคุมไปสู่ตัวตน อำนาจจึงไม่ได้มาจากกลไกควบคุมของชั้นปกครอง แต่มันกระจายอยู่ทุกหนทุกแห่ง อยู่กับแบบแผนที่ถูกต้อง ความเป็นธรรมชาติ ซึ่งทำให้เกิดทั้งการฝึกฝน การลงโทษ ตัดแปลงนิสัยหรือจัดการกับพวกเบี่ยงเบน (Foucault, 1995 อ้างใน ธงชัย วินิจจะกุล, 2534: 50)

เดวิด เอ็ม ฮาลเปอร์น (David M. Halpern, 1995) มองว่า อำนาจในความหมายของ Foucault ได้สร้างความเป็นไปได้ของการกระทำ การเลือกและเงื่อนไขการใช้เสรี ดังนั้นโครงข่ายของความสัมพันธ์เชิงอำนาจจึงเต็มไปด้วยการเปลี่ยนแปลงและการต่อต้านขัดขืนซึ่งไม่ได้หมายความว่าต้องเป็นไปเพื่อปลดปล่อยจากระบบอำนาจที่ควบคุมไว้ หากแต่การต่อต้านขัดขืนนั้นเป็นไปเพื่อการสร้างความหมายใหม่ให้กับตัวตนและเปลี่ยนแปลงตัวเองให้เข้ากับชุดความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และสร้างทางเลือกหรือรูปแบบชีวิตที่เป็นทางเลือก ภายใต้ระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ยังปรากฏอยู่ (Halpern, 1995 อ้างใน สุธรรม ธรรมรงค์วิทย์, 2548 : 37-39)

การควบคุมร่างกายและเพศวิถีของผู้หญิง

สตรีนิยมแนวสุดขั้ว (Radical Feminism) ถือว่า หัวใจสำคัญของการกดขี่ผู้หญิงคือ การควบคุมหน้าที่และความสามารถในการสืบพันธุ์ของผู้หญิง โดยมุ่งเป้าหมายไปที่เพศวิถี (sexuality) ของผู้หญิงโดยตรง การกำหนดให้ผู้หญิงต้องมีความสัมพันธ์กับผู้ชาย และการควบคุมร่างกายของผู้หญิงไว้เพื่อบำรุงการสืบเผ่าพันธุ์ของผู้ชายไว้

แอนเดรีย ริช (Adrienne Rich) เขียนหนังสือผู้หญิง: ประสบการณ์ในการเป็นแม่และความเป็นแม่ที่เป็นสถาบัน (Of women born: Motherhood As Experience and Institution (1995) ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ความเป็นแม่เป็นสถาบันที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อควบคุมร่างกายและ เพศวิถีของผู้หญิงให้ทำหน้าที่ในการเจริญพันธุ์ โดยผู้ชายจะเข้ามาควบคุมระบบการเจริญพันธุ์ของผู้หญิง ทำให้อำนาจการตัดสินใจเกี่ยวกับร่างกายผู้หญิงหลุดจากมือผู้หญิงไป (Rich 1995 อ้างใน กาญจนา แก้วเทพ, 2535: 34-35)

ริช (1995) วิเคราะห์ไว้ว่า ระบบปิตาธิปไตยสามารถดำรงอยู่และสืบทอดมาได้จากการรักษาระบบอำนาจไว้ด้วยการสร้างความเป็นแม่ให้กับผู้หญิง Rich บอกว่า ความเป็นแม่ไม่ได้เป็นเรื่องธรรมชาติแต่เป็นความเชื่อที่ถูกสร้างขึ้นในสังคม และกำหนดความสัมพันธ์ให้เป็นแบบชายหญิง (Heterosexuality) (Rich 1995 อ้างใน กาญจนา แก้วเทพ, 2535: 33) โดยชี้ให้เห็นว่า ความสัมพันธ์แบบรักต่างเพศตั้งอยู่บนฐานของความไม่เท่าเทียม โดยเฉพาะในเรื่องของเพศวิถี (sexuality) ผู้หญิงถูกกำหนดหน้าที่ในการสนองตอบความพึงพอใจทางเพศของผู้ชาย เพศสัมพันธ์ถูกให้ความหมายเฉพาะเรื่องของการร่วมเพศ (Sexual intercourse) เพื่อสำเร็จความใคร่ของผู้ชาย และกำหนดกรอบความชอบธรรมทางเพศของผู้หญิงไว้ภายใต้ระบบแต่งงานแบบผัวเดียว ผู้หญิงจึงต้องเป็นเมีย การกำหนดความสัมพันธ์ที่ตายตัวให้เป็นแบบชาย-หญิง จึงไม่มีพื้นที่ในการอธิบายความสัมพันธ์และเรื่องเพศในรูปแบบอื่นๆ ที่นอกเหนือไปจากรักต่างเพศ (หนังสือพิมพ์โพสทูเดย์, วันที่ 3 เมษายน 2547: A10) และทำให้ผู้หญิงรักหญิง ถูกมองว่าผิดปกติ ผิดธรรมชาติ และต้องมีตัวตนแบบคนที่มีชีวิตอยู่ในโลกสองโลก คือระหว่างโลกของการเป็นผู้หญิงตามนิยามสังคมที่ปราศจากความต้องการทางเพศ และโลกของการรักผู้หญิงด้วยกัน (มานิตดา ชาญไชย, 2546: 96) ที่ละเมิดบทบาททางสังคมในเรื่องการเป็นเมียและแม่ ลักษณะการควบคุมความสัมพันธ์ทางเพศภาคบังคับที่เห็นชัดคือ ผู้หญิง

ต้องยอมรับความต้องการทางเพศของผู้ชายได้ และผู้หญิงต้องกลายเป็นผู้ไม่มีตัวตนทางเพศ ไม่สามารถแสดงความรู้สึกหรือความพึงพอใจทางเพศออกมาได้ เป็นต้น (Rich, 1993 อ้างในสุธรรม ธรรมรงค์วิทย์, 2542: 253-254)

หญิงรักหญิงในฐานะการต่อสู้ทางการเมือง (Political Lesbianism)

ริช(1993) มองว่า ผู้หญิงมีแนวโน้มที่จะเป็นหญิงรักหญิงได้ เพราะถูกเลี้ยงดูในลักษณะมีความเป็นหญิงเหมือนกัน ทำให้ผู้หญิงสามารถค้นหาความรักและความอ่อนโยนได้กับคนทั้งสองเพศ แต่การบังคับให้ผู้หญิงอยู่กับความสัมพันธ์ต่างเพศ ทำให้ผู้หญิงไม่สามารถตระหนักรู้ได้ในข้อนี้ ทั้งๆ ที่หญิงรักหญิงได้มีปรากฏในประวัติศาสตร์มาโดยตลอด ดังนั้นการแสดงให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของหญิงรักหญิง (Lesbian Existence) จึงเป็นการแสดงตัวตนของหญิงรักหญิงในประวัติศาสตร์ รวมถึงกระบวนการสร้างความหมายใหม่ ๆ ของการมีอยู่ของหญิงรักหญิงด้วย ไม่ว่าปรากฏการณ์ของหญิงรักหญิงที่เกิดขึ้นและมีอยู่จะมีความตั้งใจหรือมีจุดยืนเพื่อการต่อสู้กับระบบชายเป็นใหญ่หรือไม่ก็ตาม พื้นที่ความสัมพันธ์ของหญิงรักหญิง ด้านหนึ่งก็คือพื้นที่ทางการเมืองในการต่อสู้ ท้าทายกับระบบเพศภาวะบังคับอยู่ในตัว แนวคิดนี้เสนอให้เราออกจากระบบชายเป็นใหญ่ ด้วยการสร้างความสัมพันธ์หญิงรักหญิงในฐานะการต่อสู้ทางการเมือง (Political Lesbianism) (Rich, 1993 อ้างในสุธรรม ธรรมรงค์วิทย์, 2542: 253-254)

Rich ได้เสนอว่า แนวคิดความสัมพันธ์แบบหญิงรักหญิงมีลักษณะหลากหลายและมีความต่อเนื่องในประวัติศาสตร์ (Lesbian continuum) จะเห็นได้จาก การปรากฏตัวของหญิงรักหญิงที่มีอยู่ในประวัติศาสตร์มาโดยตลอด แนวคิดนี้ยังหมายรวมถึงการที่ผู้หญิงนิยามตัวเองไว้กับประสบการณ์แบบผู้หญิงด้วยกัน (Woman-identified experience) ดังนั้น Lesbian continuum จึงไม่ได้มีความหมายเฉพาะการมีประสบการณ์หรือความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างผู้หญิงด้วยกันเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงด้วยกัน ในการแลกเปลี่ยนความรู้สึกภายในระหว่างกัน การรวมพลังเพื่อต่อต้านการกดขี่ของผู้ชาย โดยมองว่า ผู้หญิงทุกคนไม่ว่าจะเป็นหรือไม่เป็นหญิงรักหญิง ต่างก็สามารถดำเนินชีวิตอยู่ใน Lesbian continuum ได้ตลอดเวลา ความสัมพันธ์แบบนี้ถือว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่า แต่ความสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าวมักไม่ถูกกล่าวถึงหรือให้ความสำคัญ

แนวคิดสตรีนิยมแนวสุดขั้ว (Radical feminism) ถือเป็นแนวคิดที่สะท้อนการกดขี่ทางเพศที่ซ่อนไว้ในพื้นที่ส่วนตัวได้อย่างชัดเจน ทำให้เข้าใจถึงการเมืองเรื่องเพศที่แอบแฝงอยู่ในความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศในพื้นที่ส่วนตัว รวมถึงได้ตั้งคำถามกับกรอบความเชื่อเรื่องการเป็นธรรมชาติ ทำให้เห็นว่า การเป็นรักต่างเพศและหญิงรักหญิงต่างเป็นทางเลือก ผู้หญิงสามารถมีทางเลือกเพศวิถีได้มากกว่าเป็นเมียและเป็นแม่ ผู้หญิงมีอำนาจกำหนดชะตาชีวิตของตนได้

ยุทธศาสตร์การต่อสู้แบบหญิงรักหญิงได้ทำให้หญิงรักหญิงมีฐานความรู้ ความเข้าใจและสามารถให้ความหมายใหม่กับตนเองได้ แต่อีกด้านหนึ่งแนวคิดนี้มองเรื่องเพศในระบบชายเป็นใหญ่ในเชิงลบในทุกรูปแบบซึ่งเท่ากับเป็นการแบ่งขั้วตรงข้าม แยกกลุ่มรักเพศเดียวกันกับกลุ่มรักต่างเพศ ซึ่งไม่สร้างแนวร่วมที่มองเห็นการกดขี่ของระบบผู้ชาย ตลอดจนละเลยความสำคัญของหญิงรักหญิงในแง่มุมมองของความพึงพอใจส่วนตัว ที่สามารถมองเห็นการควบคุมทางสังคมอย่างเข้มงวดเช่นกัน เพราะพฤติกรรมที่เป็นความพึงพอใจส่วนตัวก็เป็นสิ่งที่ถูกจับจ้อง มีการควบคุม การตัดสิน ลงโทษในทางสังคม เช่น บอกว่า คนรักเพศเดียวกันเป็นประชากรที่ไม่มีคุณภาพเพราะไม่นำไปสู่การผลิตสมาชิกใหม่ หรือการถูกมองเป็นโรคที่ต้องควบคุมไม่ให้แพร่หลาย²

หญิงรักหญิงในสังคมไทย เพศวิถีในประวัติศาสตร์ที่ความแตกต่างตามแต่ละช่วงเวลา

² สรุปรจากการไปร่วม sit in ในวิชาสัมมนาสตรีกับการเมือง (การเมืองของเพศสภาพและเพศวิถี - Politic of gender and Sexuality) บรรยายโดย รศ.ดร.ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม 2549 ห้อง ร.404

พฤติกรรมหญิงรักหญิงมีการปรากฏอยู่ในสังคมไทยมาโดยตลอด เรื่องราวและความสัมพันธ์ของหญิงรักหญิงได้สะท้อนถึงการมีตัวตนและการมีเพศวิถีที่นอกเหนือจากรักต่างเพศของสังคมไทย และสะท้อนถึงการให้ความหมายหรือการควบคุมพฤติกรรมหญิงรักหญิงในแต่ละช่วงเวลาของประวัติศาสตร์และบริบททางสังคม ในแต่ละช่วง

Rosalind Morris (1994) ได้กล่าวถึงตำนานผีล้านนาเก่าแก่กว่าด้วยเรื่องจักรวาลวิทยาตามคติพุทธศาสนาเรื่องปฐมมูลมูลีว่า ได้มีการกล่าวถึงการสร้างมนุษย์สามคนแรกของโลก ซึ่งประกอบด้วย ผู้หญิง ผู้ชายและกะเทย โดยทั้งสามเพศมีสถานะเท่าเทียมกันทางสังคม กะเทยไม่ได้หมายความว่าความเจาะจงถึงผู้ชายหรือผู้หญิงที่มีลักษณะตรงข้ามกับสรีระทางเพศของตน หรือเป็นบุคคลรักเพศเดียวกัน แต่หมายถึงเพศสภาพอีกเพศหนึ่งซึ่งดำรงอยู่ในระบบการแบ่งเพศแบบของไทย (Rosalind C. Morris 1994 แปลโดย วิลาสินี พิพิธกุล, 2547: 97-101)

ก่อนความทันสมัยเข้าสู่สังคมไทยหญิงรักหญิงบางสถานะในสังคมถือเป็นความผิด

จากหลักฐานในประวัติศาสตร์สมัยอยุธยาตอนต้น กฎมณเฑียรบาลมาตรา 124³ ระบุเกี่ยวกับความผิดของนางสนมก้านัลข้อหนึ่งคือ การมีพฤติกรรมทางเพศระหว่างผู้หญิง (กิตติศักดิ์ ปรกติ, 2526: 4) สันนิษฐานได้ว่า เป็นการห้ามนางสนม ซึ่งถือว่าเป็นบาทบริจาริกา⁴ ของพระมหากษัตริย์ คือหมายถึงหญิงมีผัวแล้วและเป็นนางต้องห้าม

เนื่องจากในเขตพระราชฐานมีนางสนมก้านัลเป็นจำนวนมากถือเป็นแหล่งชุมชนของผู้หญิงจึงมีการระบุเป็นกฎมณเฑียรบาลไว้

แต่ไม่ปรากฏความผิดหรือห้ามพฤติกรรมหญิงรักหญิงแก่ผู้หญิงทั่วไปในสังคม อย่างไรก็ตาม ความเข้มข้นของข้อบังคับนี้ขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย ดังเช่นที่ปรากฏในเพลงยาวเรื่อง หม่อมเปิดสวรรค์ คำว่า “เล่นเพื่อน” หมายความว่าผู้หญิงที่มีความสัมพันธ์ทางเพศกัน แต่งโดยคุณสุวรรณเสนินิฐานว่าเมื่อราว พ.ศ. 2384-2385 หรือประมาณกว่า 150 ปีมาแล้ว ตัวละครสำคัญคือหม่อมสุดและหม่อมชา เป็นหม่อมห้ามในกรมพระราชวังบวรมหาดัศดุพลเสพ (วังหน้าและโอรสของรัชกาลที่ 3) ซึ่งสวรรคตแล้ว ต่อมาจึงมารับราชการอยู่ในพระบรมมหาราชวังที่ตำหนักกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพด้วยกันทั้งคู่ (กรมศิลปากร, 2511: 60-61) เนื้อหาในเพลงยาวสะท้อนให้เห็นพฤติกรรมหญิงรักหญิงระหว่างหม่อมสุดและหม่อมชาซึ่งเป็นที่รู้จักกันในราชสำนักแต่ไม่ได้ถูกมองว่าผิดปกติ หรือนำรังเกียจเลยดั่งนี้ และไม่ได้ถือว่าเป็นความผิด หรือต้องลงโทษ Morris (2003) กล่าวถึงหญิงรักหญิงในสังคมไทยว่า มีผู้หญิงแต่งกายข้ามเพศมาแล้วอย่างน้อยสองร้อยปีหรือนานกว่านั้น แต่ปรากฏหลักฐานที่เอื้อต่อการวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์น้อยมาก และความสัมพันธ์ของหญิงรักหญิงมีข้อจำกัดทางภาษามาก เนื่องจากถูกทำให้เป็นความสัมพันธ์อันที่เพื่อน หรือเป็นความสัมพันธ์ทางเพศที่หาความสุขทางกาย (Morris, 2003. แปลโดย วิลาสินี พิพิธกุล, 2547:116-117)

อิทธิพลจากความทันสมัย: หญิงรักหญิงเป็นพฤติกรรมไม่เหมาะสม จนถึงต้องห้าม

นับตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถือเป็นยุคสมัยแห่งการเริ่มก่อตัวเพื่อสร้างชาติให้เกิดความทันสมัย (Modernization) และเข้มข้นในสมัยรัชกาลที่ 5 เพื่อรับมือกับสถานการณ์ลัทธิล่าอาณานิคมของตะวันตก ซึ่งช่วงนี้ ราชวงศ์สยามได้เลียนแบบประเพณีของราชสำนักยุโรปและขุนนางชั้นสูง ทำให้วัฒนธรรม ประเพณีแบบตะวันตกเข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมประเพณีของไทย การเข้ามาของแนวคิดที่อิงกับวิทยาศาสตร์ที่มีการอธิบายเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ แบบเหมารวมและอิทธิพลของแนวคิดแบบสารัตถนิยม (Essentialism) ได้กลายเป็นจุดก่อตัวของกาหนดเพศภาวะเป็นครั้งแรก

³ “อนึ่งนางสนมก้านัลที่คบผู้หญิงหนึ่งกันทำดูชายเป็นชู้เมียกัน ให้งโทษด้วยลวดหนัก 50 ที่ตักคอประจานรอบ พระราชวัง ที่หนึ่งให้เอาเป็นชาวสดีง

⁴ ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ปีพ.ศ. 2542 บาทบริจาริกา มีความหมายว่า เมีย

ในประวัติศาสตร์ไทย เช่น การที่เครื่องแต่งกายที่กลายมาเป็นการกำหนดแบ่งแยกอัตลักษณ์ของเพศภาวะแบบแบ่งขั้ว (binary opposition) (Morris 2003. แปลโดย วิลาสินี พิพิธกุล, 2547: 123-124) พฤติกรรม “เล่นเพื่อน” กลายเป็นสิ่งต้องคอยตรวจตราดูแลสำหรับเจ้านายในวัง⁵ ในสมัยรัชกาลที่ 5 พฤติกรรมทางเพศถูกควบคุมจากรัฐเพื่อปรับปรุงประเทศให้มีความทันสมัย มีการออกพระราชกำหนดลักษณะช่มชื่นล่อลวงประเวณี และมีบทลงโทษเกี่ยวกับผู้กระทำชำเราผิดธรรมชาติโลกย์ กฎหมายดังกล่าวเป็นการนำหลักการกระทำผิดของ Sodomy ในแบบของฝรั่ง⁶ มาใช้ และต่อมา มีการแก้ไขให้เป็นกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127 เรียกใหม่ว่า ความผิดฐานชำเราผิดธรรมชาติมนุษย์ ถือว่า เป็นกฎหมายควบคุมพฤติกรรมและท่วงท่าทางเพศของประชาชนเป็นครั้งแรกในประเทศ ซึ่งเดิมสังคมไทยยอมรับความหลากหลายในเพศวิถีของคน กฎหมายนี้ได้ทำให้เรื่องเพศของประชาชนถูกควบคุม กลายเป็นเครื่องมือเพื่อสร้างชาติ จนเมื่อมีการจัดทำประมวลกฎหมายอาญามัธยมใหม่ คณะกรรมการร่างกฎหมายจึงมีมติยกเลิกความผิดฐานนี้ ในปี พ.ศ.2499 เพราะเห็นว่า ไม่ค่อยมีคดีเกิดขึ้นและหากมีไว้จะเป็นการเสื่อมเสียเกียรติยศของประเทศชาติ (กิตติศักดิ์ ปรกติ, 2526: 94)

งานของหลุยส์ คูปลาร์ต เรื่องสถานะของหญิงมีสามีในสังคมไทยมองกฎหมายเดิมของสังคมไทยไว้ว่า โบราณเป็นระบบผัวเดียวหลายเมียซึ่งไม่รองรับสิทธิสตรี และได้เสนอให้จัดระบบเป็นแบบผัวเดียวเมียเดียว มีระบบการจดทะเบียนสมรส (หลุยส์ คูปลาร์ต, 1922 แปลโดย ไพโรจน์ กัมพูสิริ, 2533: 94-95) ทำให้ผู้หญิงถูกกำหนดสถานะในการเป็นเมียและแม่ในสถาบันครอบครัวที่รัฐรับรอง แนวคิดดังกล่าวทำให้ชีวิตคู่ของคนรักเพศเดียวกันหรือหญิงรักหญิงต้องอยู่นอกระบบความสัมพันธ์ในสังคม กลายเป็นสิ่งบั่นทอนสถาบันครอบครัว ประกอบกับอิทธิพลของความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ จิตเวชศาสตร์และการแพทย์ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 ที่มองว่า คนรักเพศเดียวกันเป็นอาการป่วยทางจิตใจและเป็นผลไปจากธรรมชาติ ทำให้คนรักเพศเดียวกัน ได้รับการตำหนิหรือลงโทษจากสังคม (ทศพร มณีศรีข้า, 2545: 25)

เรื่องราวของหญิงรักหญิงในแต่ละช่วงเวลาประวัติศาสตร์ สะท้อนมุมมองหรือการตัดสินและควบคุมความสัมพันธ์หญิงรักหญิงว่าถูกต้อง เหมาะสมหรือต้องห้ามแตกต่างกันไปตามบริบทสังคมและประวัติศาสตร์ในแต่ละช่วง ดังนั้น การให้ความหมายต่อหญิงรักหญิงว่าเป็นสิ่งผิดปกติ ผิดธรรมชาติ จึงไม่ได้มีความแน่นอน หรือตายตัวหรือเป็นพฤติกรรมต้องห้ามเสมอไป เพียงแต่การดำรงอยู่ของหญิงรักหญิงอยู่ภายใต้การกำหนดกรอบเพศวิถีในแต่ละช่วงเวลาในประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกัน

ในการศึกษาเรื่อง ประสบการณ์ ชีวิตคู่ของหญิงรักหญิงที่ออกแบบเองในสังคมไทย จะเป็นการเสนอเสียงของหญิงรักหญิงในอีกบทหนึ่งในประวัติศาสตร์ ณ ช่วงเวลาปัจจุบัน ที่มาจากตัวของหญิงรักหญิง ให้เห็นถึงการสร้างความหมายในฐานะที่เป็นทางเลือกที่ปฏิเสธการเป็นเมียและการเป็นแม่ แต่ยังคงรักษาเพศภาวะความเป็นหญิงในด้านอื่นไว้ ตลอดจนสะท้อนความเชื่อเรื่องชีวิตคู่ที่ต่อกับความเชื่อเรื่องหญิงรักหญิงที่รักต่างเพศกำหนดว่า ไม่ใช่ของแท้ และความคิดความเชื่อที่ต่อรองและคาดหวังต่อชีวิตคู่แบบเดียวกับรักต่างเพศ รวมถึงการสร้างความสัมพันธ์หญิงรักหญิงด้วย ที่จะสะท้อนเพศวิถีของหญิงรักหญิงในการพยายามสร้างพื้นที่ที่ต่อรองกับการควบคุมระบบความเชื่อความหมายเรื่องเพศของมนุษย์ไว้ แม้ไม่สามารถหลุดพ้นกรอบการควบคุมที่ส่งผ่านกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมได้ทั้งหมดก็ตาม

⁵ มีการออกพระราชหัตถเลขา พระบรมราชโองาตในการพระราชทานเงินพระเจ้าลูกยาเธอ ข้อความหนึ่งระบุว่า “อย่าเล่นเพื่อนกับใครเลย มีผัวมิเกิด” ซึ่งเป็นพระราชหัตถเลขาทำขึ้นสั่งพระเจ้าหลานเธอทั้งหลายห้ามไม่ให้เล่นเพื่อน (กิตติศักดิ์ ปรกติ, 2526: 6)

⁶ Sodomy เป็นคำอยู่ในคัมภีร์ไบเบิล เป็นคำที่หมายถึง การมีกิจกรรมทางเพศที่ทำลายกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมทางคริสต์ศาสนา กิจกรรมทางเพศเหล่านี้ได้แก่ การมีเพศสัมพันธ์ทางทวารหนัก การมีเพศสัมพันธ์กับเพศเดียวกัน การมีเพศสัมพันธ์กับสัตว์ ในบางครั้งยังหมายถึง การมีเพศสัมพันธ์ทางปาก และการสำเร็จความใคร่ด้วยตัวเองอีกด้วย (อ้วนใน สุไลพร ชลวิไล, 2545: 99)

ในการศึกษานี้ เลือกใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยมีแนวทางการวิจัยว่า ความรู้และความจริงล้วนเป็นสิ่งสร้าง (Social construct) มนุษย์คือผู้ให้ความหมาย ในการศึกษาที่ใช้วิธีการเล่าเรื่องของผู้เข้าร่วมการศึกษา (narrative approach) ที่ผ่านกระบวนการเลียงดู การเรียนรู้เรื่องเพศภาวะ เพศวิถีและประสบการณ์ทางเพศ การใช้ชีวิตคู่เพื่อเป็นการรวบรวมข้อมูลในลักษณะหลากหลายมิติของปรากฏการณ์ให้ได้ภาพรวมและเกิดความเข้าใจได้อย่างรอบด้าน (ชาย โพธิ์สิตา, 2547: 34-35) โดยมีแนวคำถามไว้ด้วย โดยให้ความสำคัญวิถีชีวิตของหญิงรักหญิงที่ถูกละเลยในสังคม เพื่อสะท้อนเรื่องราวของตนเองและเป็นส่วนสำคัญในการยอมรับตัวตนและเป็นการเสริมความเชื่อมั่นในการเลือกใช้ชีวิตคู่ของหญิงรักหญิง อย่างไรก็ตามการเล่าเรื่องของหญิงรักหญิง 4 คู่ ย่อมผ่านการตีความ การให้ความหมายและต่อตรงกับระบบการให้คุณค่าทางสังคม วัฒนธรรมที่สร้างความหมายให้กับหญิงรักหญิงในลักษณะที่เป็นอื่นมาแล้ว

การศึกษารุ่นนี้มีผู้เข้าร่วมการศึกษาทั้งหมด 8 คน เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ (interpretivism) ในประสบการณ์ของแต่ละคนและต้องเป็นคู่หญิงรักหญิง (4 คู่) ที่คบหากันมาอย่างน้อย 5 ปี เพื่อค้นหาในความสัมพันธ์ของชีวิตคู่กับคนปัจจุบัน ทั้งนี้ถือว่า ผู้เข้าร่วมการศึกษาคือผู้ที่เปิดพื้นที่ความรู้เรื่องของหญิงรักหญิงในแง่มุมต่างๆ ในการเข้าถึงผู้เข้าร่วมใช้วิธีการบอกผ่านแนะนำเพิ่มเติม (snow ball) จากคู่หญิงรักหญิงที่รู้จักเพื่อการสร้างความไว้วางใจและเข้าถึงข้อมูลที่มีความละเอียด ชับซ้อนได้อย่างสมัครใจ โดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย การรักษาความลับและต้องตระหนักถึงความเป็นคนนอกของผู้ศึกษาที่อาจละเลยต่อการตั้งคำถามกับระบบวิถีชีวิตที่เป็นการตอกย้ำมายาคติต่อหญิงรักหญิง

ผลการศึกษาเรื่องประสบการณ์ ชีวิตคู่ของหญิงรักหญิงที่ออกแบบเองในสังคมไทย

การสร้างควมหมายในการเป็นหญิงรักหญิง พบว่า หญิงรักหญิงต่างนิยามตนเองว่าเป็นผู้หญิงซึ่งมีความแตกต่างจากผู้หญิงทั่วไปตรงที่ชอบผู้หญิง หรือมีคู่เป็นผู้หญิงในปัจจุบัน นอกจากนี้ยังถือว่า การเป็นหญิงรักหญิงถือเป็นเรื่องส่วนตัว เป็นเสรีภาพ และเป็นทางเลือกของผู้หญิงแต่ละคน ที่สามารถจะเลือกได้

การนิยามตนเองดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่า หญิงรักหญิงเลือกที่จะกำหนดตนเองให้อยู่ในเพศสรีระแบบหญิงซึ่งบางคนประกาศชัดเจนว่า เป็นหญิงรักหญิงแต่ไม่ได้อยากเป็นผู้ชาย หรือไม่ต้องการเหมือนผู้ชาย และยังคงรักษาความเป็นหญิงในแง่มุมอื่นๆ ไว้ ภายใต้เงื่อนไขที่ชอบผู้หญิง หญิงรักหญิงยังต้องการที่จะคงความเป็นหญิงลักษณะอื่นที่สังคมไทยคาดหวังอยู่ เพียงแต่ปฏิเสธเรื่องการเป็นเมียและเป็นแม่ ในแง่มุมของเพศวิถี หญิงรักหญิงให้ความหมายกับเพศวิถีที่เป็นอยู่ว่า เป็นเสรีภาพ เป็นทางเลือกของปัจเจก เพราะการเป็นหญิงรักหญิงเป็นพฤติกรรมส่วนตัวระหว่างผู้หญิงสองคนที่พึงพอใจจะมีความสัมพันธ์หรือคบหากับกันที่คนรัก ดังนั้น จึงต้องการขยายข้อจำกัดในเรื่องเพศวิถีว่า นอกจากที่ถูกสังคมกำหนดให้ต้องมีลูกและแต่งงานกับผู้ชายแล้ว ผู้หญิงควรสามารถกำหนดทางเลือกเรื่องเพศวิถีในรูปแบบอื่นๆ ได้ด้วย เช่น การเป็นหญิงรักหญิง

ภายใต้สังคมแบบรักต่างเพศ แม้ว่า หญิงรักหญิงจะถูกมองว่ามีเพศวิถีที่ผิดไปจากกรอบสังคมกำหนดไว้ และถือเป็นการปฏิเสธความเป็นหญิงในเรื่องความคาดหวังให้ต้องเป็นเมียและเป็นแม่ ซึ่งหญิงรักหญิงได้ปฏิเสธที่จะทำตามข้อกำหนดเหล่านี้ อย่างไรก็ตาม ในมิติของความเป็นหญิงในด้านอื่นๆ ในสังคม หญิงรักหญิงก็ยังยอมรับกติกาสังคมของความเป็นหญิงในสังคมไทยไว้เช่น การตระหนักในบทบาทการเป็นลูกสาวที่ต้องมีความกตัญญูต่อครอบครัว การตั้งใจเรียนหนังสือ) มีหน้าที่การทำงานที่ดีสามารถเลี้ยงดูตนเองและครอบครัวได้ เมื่อต้องอยู่ในสถานะของหญิงโสดในสังคม จะต้องแสดงออกว่าเป็นผู้หญิงที่ไม่มีการประสพทางเพศ (ไร้เดียงสา) ซึ่งจะต้องเผชิญกับการถูกตั้งคำถามเรื่องการแต่งงานอยู่เสม่อย ด้านหนึ่งก็ทำให้ประสบการณ์ทางเพศของผู้หญิงในแต่ละช่วงของชีวิต ไม่สามารถแลกเปลี่ยนระหว่างกันที่จะนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องเพศที่มาจากตัวผู้หญิงเองได้ เพศวิถีที่หลากหลายและมีการปรับเปลี่ยนได้ตลอดเวลา ไม่หยุดนิ่งตายตัว ถูก

กำหนดให้เป็นสิ่งที่น่าละอาย ผิดปกติสำหรับผู้หญิง ประสบการณ์ที่มีอยู่จึงยังคงเป็นประสบการณ์ส่วนตัวที่ไม่ได้นำไปสู่การพัฒนาเป็นองค์ความรู้สำหรับผู้หญิงหรือหญิงรักหญิง แต่เป็นเรื่องที่จะสรุปประสบการณ์หรือสร้างทางเลือกจากประสบการณ์ของตัวเอง เพราะประสบการณ์ทางเพศแบบผู้หญิงที่จะนำไปสู่การเป็นองค์ความรู้ได้ถูกกลืนหายไปจากสังคม หรือถูกตีตราประณามไว้ เช่น การประณามหญิงที่มีการเปลี่ยนคู่นอน การประณามหญิงบริการทางเพศ เป็นต้น

ความเชื่อเรื่องชีวิตคู่ของผู้หญิงรักหญิง มาจากการให้ความหมายและการเล่าประสบการณ์ส่วนที่สะท้อนความคิดความเชื่อเรื่องชีวิตคู่ของผู้หญิงรักหญิงแต่ละคน ซึ่งพบว่า หญิงรักหญิงมีความเชื่อเรื่องชีวิตคู่ที่ได้มาจากประสบการณ์ของตนเองที่ปะทะกับกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมที่กำหนดเพศวิถีของคนให้เป็นรักต่างเพศ ดังนั้น แต่ละคนจึงมีการให้ความหมายหรือมีความเชื่อที่แตกต่างกัน ได้แก่ ความเชื่อเรื่องชีวิตคู่ที่ตอกย้ำมายาคติเรื่อง ความสามัคคี สัมพันธภาพ ความไม่ยั่งยืน ซึ่งความเชื่อดังกล่าวหญิงรักหญิงได้ปฏิเสธการกำหนดว่า การมีคู่หรือความสัมพันธ์หญิงรักหญิงเป็นสิ่งผิดปกติ แต่ยอมรับความหมายของความสามัคคีที่เป็นรองมาจากรักต่างเพศ เพราะเห็นว่า ผู้หญิงสามารถกลับเข้าสู่ความสัมพันธ์ที่ในกระแสหลักได้เสมอ ซึ่งทำให้ชีวิตคู่ของผู้หญิงรักหญิงไม่ยั่งยืน การให้ความหมายกับชีวิตคู่หญิงรักหญิงว่า เป็นความสัมพันธ์รอง ทำให้หญิงรักหญิงยอมรับความไม่แน่นอนในการมีชีวิตคู่ เพศวิถีของตนเอง และไม่คาดหวังกับการมีชีวิตคู่ที่ยืนยาว เพราะปฏิเสธไม่ได้ว่า หญิงรักหญิงเองต่างก็เติบโตมากับกระบวนการขัดเกลาทางสังคมที่กำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ของรักต่างเพศไว้ว่าเป็นความสมบูรณ์ในชีวิตคู่ และในชีวิตคู่ที่ยืนยาว มั่นคง และเป็นแบบผัวเดียวเมียเดียว ซึ่งความเชื่อที่ถูกปลูกฝังมานี้ทำให้หญิงรักหญิงบางส่วนรับเอาความเชื่อเรื่องชีวิตคู่ในแบบของรักต่างเพศมาใช้ และมีความคาดหวังว่า คู่หญิงรักหญิงของตนสามารถดำรงอยู่ภายใต้กรอบความสัมพันธ์ในแบบดังกล่าว เพียงแต่เปลี่ยนเป็นความสัมพันธ์ของหญิงรักหญิง

เพศวิถีของหญิงรักหญิงจึงมีส่วนประกอบของความเชื่อเรื่องชีวิตคู่ที่แตกต่างกันไป ตามฐานความรู้ที่ส่งผ่านกระบวนการทางสังคมของแต่ละคนและการนิยามจากการเรียนรู้ในประสบการณ์ของแต่ละคน มีผลทำให้แต่ละคนอาจสร้างความหมายใหม่เรื่องชีวิตคู่ที่ต่อรองหรือท้าทายกับระบบรักต่างเพศ เช่น การยอมรับว่าหญิงรักหญิงเป็นความสัมพันธ์รองในสังคมที่เป็นรักต่างเพศ ทำให้ชีวิตคู่ไม่ยั่งยืน หรือการปฏิเสธความสัมพันธ์แบบคู่คนเดียว รั้งเดี่ยวใจเดียว เพราะเห็นว่าในสังคมรักต่างเพศ ความสัมพันธ์หญิงรักหญิงเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่สามารถแสดงออกเป็นเจ้าของ แต่เกิดขึ้นได้โดยไม่ต้องมีการผูกมัด

เมื่อผู้หญิงแต่ละคนที่มีประสบการณ์และฐานความเชื่อเรื่องชีวิตคู่ที่แตกต่างกัน เมื่อมาคบหา พัฒนามาเป็นคู่รักกัน ต่างก็นำฐานความเชื่อที่อาจสอดคล้องหรือแตกต่างกันมาใช้ในความสัมพันธ์ด้วย กระบวนการดังกล่าวได้นำไปสู่การปะทะสังสรรค์ระหว่างกัน และก่อให้เกิดการต่อรอง และปรับเปลี่ยนระบบความคิดเรื่องชีวิตคู่ร่วมกัน และเป็นการสร้างความหมายใหม่ต่อความเชื่อเรื่องชีวิตคู่ เมื่อใช้ชีวิตคู่อยู่กับใครก็จะมีการปรับเปลี่ยนแนว ความเชื่อ ความหมายไป การใช้ชีวิตคู่ของผู้หญิงรักหญิงจึงมีการปรับเปลี่ยนความหมายอยู่เสมอ ดังนั้น นิยามความเชื่อเรื่องชีวิตคู่เองก็ถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่งแบบตายตัวในแบบที่รักต่างเพศกำหนดไว้เสมอไป แต่จะมีการปรับเปลี่ยนไปตามการปะทะสังสรรค์และการต่อรองระหว่างความเชื่อของคนแต่ละคู่ที่มาใช้ชีวิตคู่ร่วมกัน

การนิยามชีวิตคู่

การให้ความหมายกับชีวิตคู่ของผู้หญิงรักหญิงในแต่ละคู่จะถือว่า ชีวิตคู่ของผู้หญิงรักหญิงเป็นทางเลือกของการมีความรัก และคุณค่าของความรักในหญิงรักหญิงก็มีความลึกซึ้งไม่ต่างจากรักต่างเพศ การให้คุณค่ากับความรักจึงไม่ได้แตกต่างไปจากจากความเชื่อของสังคมกระแสหลักที่หญิงรักหญิงยอมรับคุณค่าไว้ในรูปแบบเดียวกัน โดยชี้ให้เห็นว่าการให้ความสำคัญกับความรัก ไม่ได้มีข้อจำกัดที่เพศสรีระว่าต้องเป็นคู่ตรงข้าม เพราะความรักเป็นสิ่งที่ดีงาม ไม่มีเพศเพียงแต่ความรักของผู้หญิงรักหญิงถูกกำหนดให้ด้อยและด้อยค่า เนื่องจากถูกจัดประเภทให้เป็นความสัมพันธ์นอกกรอบเรื่องเพศที่ถูกต้อง ขอบธรรมทางสังคม นอกจากการให้คุณค่ากับความรักแล้ว คู่หญิงรักหญิงยังให้ความสำคัญกับความเป็นเพื่อน ความเอื้ออาทรต่อกัน ซึ่งจะมีลักษณะของความเท่าเทียมกันในความสัมพันธ์มากกว่าเรื่องของความรักที่ระบบรักต่างเพศสร้างให้ผู้หญิงต้องยึดติดกับผู้ชาย การเป็นผัวหรือเป็นเมียที่เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ถูกกำหนดมาตามเพศภาวะจากสังคม

การนิยามว่าเป็นชีวิตคู่ของหญิงรักหญิง ไม่มีระบบการแต่งงานเป็นเครื่องมือรองรับความสัมพันธ์ การเป็นชีวิตคู่จึงขึ้นอยู่กับนิยามของแต่ละคู่ เงื่อนไขที่แต่ละคู่กำหนดนิยามคือ การสร้างสัญลักษณ์เป็นรูปธรรมบางอย่างด้วยกันเข้ามาแทน เช่น การซื้อของชิ้นแรกที่ใช้ในชีวิตประจำวันด้วยกันเป็นการเริ่มต้น การตกลงใจซื้อบ้านซึ่งถือเป็น การสร้างความมั่นคงในระยะยาวเป็นรูปธรรมร่วมกัน ชีวิตคู่จึงหมายถึงความสัมพันธ์ที่มั่นคงในระดับหนึ่งแล้ว ซึ่งในคู่ที่อยู่ด้วยกันมานาน แต่ไม่สามารถสร้างสิ่งที่เป็นรูปธรรมด้วยกันได้ พบว่า ทั้งคู่จะรู้สึกถึงความไม่มั่นคงในการอยู่ด้วยกัน และแทบจะไม่ถือว่าเป็นการใช้ชีวิตคู่ ดังนั้น นิยามชีวิตคู่จึงอยู่ที่การกำหนดนิยามเรื่องความมั่นคง และมีสัญลักษณ์บางอย่างมาเป็นเครื่องหมายการใช้ชีวิตร่วมกัน ปรากฏจากเงื่อนไขของระยะเวลาในการอยู่ด้วยกัน

ชีวิตทางเพศ

เพศสัมพันธ์ระหว่างรักต่างเพศ ถูกบอกว่าเป็นเรื่องธรรมชาติ และความสุทางเพศถูกกำหนดให้เป็นการสอดใส่ของอวัยวะเพศชายหรือการร่วมเพศ เหล่านี้เป็นความเชื่อที่ทรงอิทธิพลต่อการให้ความหมายกับความสุทางเพศของหญิงรักหญิงด้วยเช่นกัน เพราะการเรียนรู้เรื่องเพศของหญิงรักหญิงยังคงอยู่ภายใต้ระบบรักต่างเพศเป็นสำคัญ ทำให้ชีวิตทางเพศของหญิงรักหญิงไร้ฐานความรู้จากระบบสังคม ต้องเผชิญกับการถูกกลบเกล็น ทำให้เป็นความลับ ไม่มีข้อมูล ความรู้ที่ในเบื้องต้นจึงมาจากการเรียนรู้ตามความเชื่อของปฏิบัติการแบบรักต่างเพศ แต่การมีสรีระแบบหญิงทำให้เพศสัมพันธ์ต้องพัฒนาปรับเปลี่ยนจากตัวเอง ภายใต้กรอบความรู้ที่ถูกควบคุมให้เรื่องเพศมีข้อจำกัดที่การสอดใส่ อวัยวะเพศ ซึ่งทำให้เพศสัมพันธ์ของหญิงรักหญิง ถูกต่อต้านว่า “ไม่ใช่ของแท้” แต่หญิงรักหญิงได้พยายามสร้างความหมายใหม่ให้กับเพศสัมพันธ์ในแบบที่เป็นของตัวเองซึ่งสามารถสร้างความสุขให้กับความสัมพันธ์ระหว่างคนรักได้ ซึ่งเป็นการสร้างรูปแบบของความสัมพันธ์ที่มาจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ของตัวเอง

ภายใต้มายาคติที่ว่า ความสัมพันธ์ของหญิงรักหญิง “ไม่เหมือนของจริง” หญิงรักหญิงให้ความสำคัญกับการสื่อสาร การแสดงออกถึงความรักต่อกันในรูปแบบอื่นๆ ด้วยเพื่อสร้างความพึงพอใจต่อกันได้นอกเหนือไปจากการมีความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้ง เช่น การกอดกัน หรือหยอกล้อกัน การสัมผัสที่เป็นการแสดงออกถึงความรักมีต่อกัน และเป็นความหมายที่กว้างขวางไปกว่ารูปแบบของการสอดใส่ที่กำหนดให้เป็นการลึกซึ้ง

การสร้างคามยอมรับกับครอบครัว

ภายใต้กระบวนการขัดเกลาทางสังคมที่จะทำให้คนเป็นรักต่างเพศ ที่ผู้หญิงถูกผูกติดกับการเป็นลูก เมียและแม่ ทำให้ผู้หญิงที่ยังไม่ได้แต่งงานต้องอยู่ในสถานะเป็นลูกสาว ที่ยังไม่ได้แยกตัวออกไปจากครอบครัวเดิม แม้ว่าจะเติบโตมีหน้าที่การงานหรือแยกไปอยู่ต่างหากแล้วก็ตาม

หญิงรักหญิงที่เป็นความสัมพันธ์นอกระบบความชอบธรรมของสังคม อยู่นอกระบบครอบครัว แต่หญิงรักหญิงก็ยังคงพยายามที่สร้างพื้นที่ของตนเองภายในครอบครัวเดิมให้กับตนและกับคู่โดยอาศัยความเป็นลูกสาว และการเป็นหญิงโสเภณีที่มีเพื่อนเป็นผู้หญิง รวมถึงการพยายามสร้างการยอมรับเพื่อนของลูกสาว ผ่านการตีความ โดยมียุทธศาสตร์ดังนี้

การสร้างคามคุ้นเคยกับคนในบ้านในฐานะเพื่อนสนิท ที่ไปไหนมาไหนด้วยกันตลอดโดยไม่พูดถึงความสัมพันธ์ในฐานะคนรักเพศเดียวกันแบบตรงไปตรงมากับพ่อแม่ของแต่ละฝ่าย เช่น การพาไปบ้านด้วยกันทุกครั้ง ที่กลับบ้าน การให้คู่ได้มีโอกาสทำกิจกรรมร่วมกันกับคนในครอบครัว และเพื่อให้เป็นส่วนหนึ่งของคนในครอบครัว บางคนก็อาจจะมีการชวนการส่งสัญญาณมาก่อนหน้าการมีคู่คนล่าสุดแล้ว เช่น การพยายามจะพูดยืนยัน ปฏิเสธเรื่องการแต่งงาน การถามแบบลองเชิง แต่ถ้ารู้ว่าทางบ้านไม่ยอมรับก็จะไม่มีการกล่าวถึงเรื่องนี้อีก

หญิงรักหญิงจะมีกระบวนการที่สื่อสาร ส่งสัญญาณอื่นๆ กับครอบครัว และอาศัยการตีความผ่านคำพูด การแสดงออกจากคนในครอบครัวที่มีต่อคู่ แล้วสันนิษฐานว่า ครอบครัวรับรู้หรือยอมรับ ปฏิเสธ ความสัมพันธ์ของตนกับ

เพื่อนอย่างไร เช่น เมื่อพาอยู่(ในฐานะเพื่อน)ไปบ้านด้วยทุกครั้ง ต่อมาจะมีการถามอีกฝ่ายหากลูกสาวกลับบ้านแล้ว เพื่อน(ที่มาประจำ)หายไป การยอมรับให้ทั้งคู่ทำกิจกรรมร่วมกันในบ้าน และการสนับสนุนช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจ สำหรับการลงทุนร่วมกัน เหล่านี้จะนำไปสู่การตีความได้ว่า ครอบครัวของตัวเองยอมรับและรับรู้ความสัมพันธ์ของกันทั้งคู่ โดยไม่ต้องมีการถาม หรือไม่ต้องให้คนในครอบครัวต้องพูด ต้องบอกกันตรงๆ แต่เป็นการรับรู้ผ่านการตีความจากการมีปฏิริยาคนอื่น ๆ แต่ก็เป็นที่ยอมรับภายใต้ความเป็นเพื่อนที่ไม่ต้องมีการซักถามถึงเรื่องความสัมพันธ์ ซึ่งอาจจะเป็นการตีความการดำรงความสัมพันธ์ที่ดีทั้งกับครอบครัวและคนรักไว้ได้ ทั้งนี้เพราะครอบครัวคือหน่วยหนึ่งของระบบรักต่างเพศที่ทำหน้าที่ในการผลิตซ้ำความเชื่อเรื่องรักต่างเพศ แต่ในด้านของการเป็นลูก ครอบครัวย่อมมีพื้นที่สำหรับลูกสาว และลูกสาวที่ยังโสด ทำให้การเป็นหญิงรักหญิงดำรงอยู่ได้ภายใต้กรอบนิยามของความเป็นเพื่อน เป็นลูกสาว ซึ่งไม่ไปต้องสั่นคลอนระบบครอบครัวที่ต้องการทำหน้าที่ยืนยันเรื่องของความสัมพันธ์รักต่างเพศ

การบอกความจริงต่อคนในครอบครัว ซึ่งถือเป็นการเข้าไปสั่นคลอนความเชื่อเรื่องหญิงชาย ระบบครอบครัว แม้ว่าการประกาศตัวนี้จะไม่ได้อาจเกิดจากความต้องการประกาศจุดยืนว่าเป็นหญิงรักหญิง แต่เป็นการต่อรองกับครอบครัว แต่พื้นที่ของครอบครัวยังคงเป็นพื้นที่ของการควบคุมความสัมพันธ์ที่ไม่อาจเติบโตขึ้นได้ หากหญิงรักหญิงไม่มีอำนาจต่อรองด้านอื่นและยังต้องอยู่ในฐานะพึ่งพิงครอบครัวเดิม เพราะครอบครัวยังคงทำหน้าที่ควบคุมให้ลูกสาวอยู่ในสายตา และยังคงมีความคาดหวังว่าลูกสาวต้องแต่งงาน มีลูกตามครรลองของสังคม

การสร้างคามยอมรับจากครอบครัว โดยไม่ถูกต่อต้านหรือถูกปฏิเสธ หญิงรักหญิงเลือกใช้ยุทธศาสตร์สร้างการตีความ เพื่อต่อรองกับอำนาจความคิด ความเชื่อและปฏิบัติการที่พยายามกดทับความเป็นหญิงรักหญิงไว้ ทำให้ความสัมพันธ์หญิงรักหญิงยังคงเป็นความสัมพันธ์เวียนที่ดำรงตนในความเป็นเพื่อนในพื้นที่สาธารณะ เป็นผู้หญิงที่ไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศเหมือนคู่ผัวเมีย ซึ่งทำให้อุดมการณ์รักต่างเพศยังสามารถสร้างความเชื่อที่ย้ำมายาคติว่า คือรูปแบบความสัมพันธ์เดียวในสังคม

การเลือกของหญิงรักหญิงที่จะไม่มีการพูดหรือบอกหรือถามกันตรงๆ สะท้อนถึง ความต้องการของหญิงรักหญิงแต่ละคนที่จะมีพื้นที่ในการให้ความหมาย และมีพื้นที่ดำรงความสัมพันธ์ในแบบที่ตนเลือกไว้ได้ การเปิดเผยตัวเองจึงไม่ใช่เรื่องง่ายที่แต่ละคนจะตัดสินใจได้ เพราะต้องเผชิญกับแรงปะทะกับระบบการควบคุมอำนาจหลัก

การใช้ชีวิตคู่และต่อรองระหว่างกันใช้ชีวิตประจำวันและความสัมพันธ์

รูปแบบของกิจวัตรประจำวัน ความรับผิดชอบหน้าที่ในบ้านของคู่หญิงรักหญิง กิจวัตรประจำวันในที่นี้จะมี ความหมายในกิจกรรมโดยทั่วไป เช่น เรื่องของการทำอาหาร ทำความสะอาดบ้าน และการซักผ้า ซึ่งภาระหน้าที่ต่างๆ เหล่านี้ถูกกำหนดให้เป็นหน้าที่ของเมียหรือ แม่บ้านซึ่งมักส่งผ่านการเลี้ยงดูจากครอบครัวให้เด็กผู้หญิงได้เรียนรู้ แม้ว่าในปัจจุบันการเข้มงวดในเรื่องต่างๆ จากครอบครัวก็ลดน้อยลงไป ในคู่หญิงรักหญิงซึ่งต่างเติบโตมาภายใต้กระบวนการขัดเกลาทางสังคมเรื่องเพศภาวะเหล่านี้ด้วย เมื่อมาใช้ชีวิตร่วมกันต่างจะมีความคาดหวังต่อหน้าที่ในบ้านดังนี้

ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเป็นตัวหลักในการรับผิดชอบ เรื่องงานบ้าน หรืองานนอกบ้าน หรือแบ่งตามความถนัดโดยกำหนดว่าใครต้องทำเป็นหน้าที่หลัก ฉะนั้นรูปแบบการแบ่งงานอาจจะไม่ได้อยู่บนฐานหน้าที่แบบเมีย/ผัวที่ตายตัว แต่เป็นการแบ่งงานกันแบบที่ตายตัวด้วยเช่นกัน ซึ่งก็ถือว่ามีกำหนดงานกันแบบชัดเจนด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตาม ในการแบ่งหน้าที่หลักยังคงมีความคาดหวังความช่วยเหลือจากคู่ และพึงพอใจที่จะให้ช่วยกันมากกว่า

ไม่กำหนดหน้าที่ แต่ช่วยกันทำงาน ช่วยกันวางแผนไปเรื่อยๆ ไม่มีการแบ่งหน้าที่ตายตัว พบว่า ในการทำกิจกรรมจะมีการต่อรองระหว่างกันตลอด เพื่อให้ต่างต้องช่วยกันทำในแต่ละครั้ง ซึ่งในลักษณะนี้ก็จะสะท้อนได้ว่า แต่ละคู่ควรมีบทบาทสำคัญในการกำหนดความสัมพันธ์ได้ด้วย ฉะนั้น การต่อรองอาจจะเพียงรูปแบบของการสื่อสารระหว่างกัน

ภายใต้การพัฒนาความสัมพันธ์ปัจจัยพื้นฐานที่ทุกๆ คู่มีคือ เรื่องของความรักที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเกิดขึ้นตั้งแต่แรกเริ่ม หรือเกิดขึ้นภายหลังก็ตาม

ภายใต้ความสัมพันธ์ที่มีความรักเกิดขึ้นนี้ การมีชีวิตคู่จึงเป็นการยอมรับความสัมพันธ์ที่มีกับคนพิเศษ ไม่ว่าความรักจะเกิดขึ้น ณ ช่วงใดของความสัมพันธ์ก็ตาม ในความเป็นคนพิเศษนี้ก็ได้ชุกซ่อนความคาดหวังที่มีต่อกันไว้ ได้แก่ ความรู้สึกของการเป็นเจ้าของ การเป็นเมีย ความคาดหวังให้คู่มีความซื่อสัตย์ รักเดียวใจเดียว ไม่มีความสัมพันธ์ซ้อน และคาดหวังว่าจะทำให้ความรักนี้ดำรงอยู่

ความคาดหวังในการเป็นคนรักเดียว ใจเดียวซึ่งถือว่าเป็นข้อบังคับที่สำคัญของรักต่างเพศคู่หญิงรักหญิงก็มีความคาดหวังนี้ด้วยเช่นกัน และหากฝ่ายหนึ่งรับเอารูปแบบความคาดหวังนี้ไว้ ขณะที่อีกฝ่ายไม่ได้ยึดถือหรือไม่ได้เชื่อว่าความสัมพันธ์ที่จะต้องเป็นคู่ การมีความสัมพันธ์ซ้อน ทำให้ฝ่ายที่ถูกครอบงำด้วยความคาดหวังนี้ รู้สึกว่า ตัวเองเจ็บปวด เหมือนถูกทรยศ และพยายามที่จะปกป้องความสัมพันธ์ไว้หรือหาทางออกจากปัญหานั้น ซึ่งทางออกอาจจะมีลักษณะที่แตกต่างกันไป เช่น ความพยายามที่จะควบคุมให้อยู่ในสายตา หรือการปรับเปลี่ยนรูปแบบความสัมพันธ์จนมาสู่การต่อรองและการสร้างเงื่อนไขใหม่ในชีวิตคู่ เพื่อดำรงความสัมพันธ์นั้นต่อไป

ในความสัมพันธ์ของคู่หญิงรักหญิง แต่ละคู่จึงหนีไม่พ้นที่จะนำรูปแบบความคาดหวังในความรักแบบเดียวกับรักต่างเพศมาใช้ด้วย แต่ระบบความเชื่อความหมายดังกล่าวก็ไม่ได้ครอบคลุมรูปแบบความสัมพันธ์ของมนุษย์ได้ทั้งหมด คู่หญิงรักหญิง ต่างผ่านการต่อรองระหว่างกันในชีวิตคู่ และมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบความสัมพันธ์ใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับการใช้ชีวิตของตนเอง ซึ่งอาจจะไม่สอดคล้องกับความคาดหวังของสังคม ได้แก่ การปฏิเสธเรื่องความยั่งยืนในชีวิตคู่และให้คุณค่ากับประสบการณ์ของผู้หญิง

การปฏิเสธความยั่งยืนในชีวิตคู่และให้คุณค่ากับประสบการณ์ของผู้หญิง

หญิงรักหญิงจะให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ที่ยังดำรงอยู่ ทั้งนี้เพราะเชื่อว่า แม้จะมีระบบสนับสนุนให้ชีวิตคู่แบบรักต่างเพศที่บอกว่ามีความยั่งยืน แต่ก็ยังพบเห็นคู่รักต่างเพศที่เลิกรากัน ไม่แตกต่างกับคู่หญิงรักหญิง ฉะนั้นหญิงรักหญิงจึงให้คุณค่ากับความรู้สึกพึงพอใจที่มีต่อกันตราบเท่าที่อยากใช้ชีวิตคู่ร่วมกัน ณ ช่วงเวลานั้น ซึ่งระหว่างนั้นอาจยังคงคาดหวังจะรักษาความสัมพันธ์ไว้ในช่วงระยะหนึ่งให้นานที่สุด แต่ก็ยอมรับเรื่องของความไม่แน่นอนหรือความไม่ยั่งยืนในชีวิตคู่

นอกจากนี้ หญิงรักหญิงยังให้ความสำคัญกับประสบการณ์ทางเพศที่หลากหลายของตนเอง เพราะประสบการณ์ของหญิงรักหญิงเป็นสิ่งที่สามารถนำมาสนับสนุนความเชื่อเรื่องความไม่ยั่งยืนในชีวิตคู่ และทำให้เห็นว่าเพศวิถีเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกว่าอะไรถูกผิด แต่มนุษย์ก็ไม่ได้ปฏิบัติตาม มนุษย์ยังคงเลือกกำหนดชีวิตตนเอง แม้ว่าจะเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอน ไม่หยุดนิ่ง ปรับเปลี่ยนไปได้ตลอดเวลา ประสบการณ์ทางเพศและการใช้ชีวิตคู่แต่ละช่วงจึงถือเป็นสิ่งที่มีคุณค่าเพราะได้สร้างความรู้ผ่านตัวตัวเองและคู่ที่สัมพันธ์ด้วย และเป็นการทำให้ผู้หญิงรู้จักความต้องการของตัวเองเพื่อจะเลือกเพศวิถีที่สอดคล้องกับตนในแต่ละช่วงชีวิตเพียงแต่ระบบอำนาจที่ควบคุมเพศวิถีทำให้ประสบการณ์ของผู้หญิงถูกประณาม เช่น การประณามเรื่องการเปลี่ยนคู่นอนของหญิงรักหญิง เพราะเป็นเพศวิถีที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นหญิงดี ผู้หญิงปกติในสังคม

การใช้ชีวิต(เปิด/ปิด) ในชุมชน ที่ทำงาน และพื้นที่สาธารณะ

การใช้ชีวิตในชุมชน มักต้องพบกับการถูกจับจ้องและซักถามมากกว่าคนที่ใช้ชีวิตอยู่เฉพาะในที่ทำงาน อย่างไรก็ตาม หญิงรักหญิงในชุมชน ยังคงต้องอาศัยพื้นที่ในการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับคนในสังคมทั่วไปได้ การอยู่ด้วยกันภายในชุมชน อาจไม่ต้องประกาศตัวว่าเป็นคู่หญิงรักหญิง แต่อยู่ด้วยกันเป็นคู่ ช่วยเหลือกันทำมาหากินและ

ต้องพบปะรู้จักกับคนอื่น ๆ ในชุมชนแหล่งนั้นเป็นประจำ ไม่ว่าจะในหมู่บ้าน คนในชุมชนจะรับรู้ไปโดยปริยายว่าเป็นคู่หูรักหญิง แม้ว่าแต่ละคู่จะไม่ได้บอกกล่าวก็ตาม

การที่เป็นคู่ที่มีความแตกต่าง กลายเป็นเป้าหมายในการจับจ้องและแสดงอำนาจที่จะกระทำให้รู้ว่าเป็นคนแตกต่าง ไม่ว่าจะเป็นการถูกตั้งคำถาม หรือการล้อเลียน แต่ภายใต้การตรวจตราหรือจ้องจับผิดกับความแตกต่าง หึงรักหญิงต่างมีวิธีการตอบโต้ออกมาต่างกัน ตั้งแต่การเลือกเงียบ ไม่โต้ตอบ การแสดงออกให้รู้ว่าตนเองพอใจจะเป็นหญิงรักหญิง เช่น การใส่เสื้อรณรงค์ของคนรักเพศเดียวกัน การเลือกที่จะให้ข้อมูลผ่านคนอื่น รวมถึงการสร้างการยอมรับในชุมชนในด้านที่ตนเองเป็นคนดี ทำมาหากิน มีน้ำใจ

ภายใต้การจับจ้องของชุมชนก็ยังมี การยอมรับจากคนในชุมชนในมิติอื่นๆ ได้แก่ การเป็นคนดี ช่วยเหลือ เกื้อกูลหรือเป็นคู่ที่ขยันทำมาหากิน เป็นการยอมรับในฐานะที่คนเป็นหญิงรักหญิงยังไม่ได้สร้างปัญหาให้กับชุมชนและทำตัวเป็นประโยชน์ต่อชุมชน อย่างไรก็ตาม การถูกยอมรับในด้านการเป็นคนดีในสังคมอาจไม่ได้เกี่ยวข้องกับเพศวิถีที่เป็นหญิงรักหญิง ดังนั้นการใช้ชีวิตอยู่ในชุมชน เพื่อให้ได้รับการยอมรับจึงต้องเคารพกติกาของชุมชน คือไม่สร้างปัญหากับชุมชน แต่ไม่สามารถยืนยันได้ว่า ชุมชนยอมรับเพศวิถีแบบหญิงรักหญิง เพราะในการยอมรับว่าเป็นคนดียังคงมีความคาดหวังที่จะให้หญิงรักหญิงกลับมาเป็นรักต่างเพศ และยังเป็นเป้าหมายที่ท้าทายว่าความสัมพันธ์ยังยืนได้เท่าใด ทั้งนี้เพราะชีวิตคู่ของรักต่างเพศถูกบอกว่าเป็นความยั่งยืน

ในโลกของการทำงาน หลายคู่มีพื้นที่สำหรับการเปิดเผยตัวตนว่าเป็นหญิงรักหญิงได้ ขณะเดียวกัน คนที่ทำงาน อาจจะต้องมีการประสานงานกับกลุ่มเพื่อนร่วมงานในหลายระดับ การจะเปิดเผยในพื้นที่ทำงานหญิงรักหญิงแต่ละคน จึงเป็นการเปิดกับเพื่อนร่วมงานซึ่งอาจจะเลือกจะเปิดเผยกับทุกคน หรือเลือกที่จะเปิดเผยเรื่องนี้เฉพาะบางคน บางกลุ่มเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเปิดเผยในเชิงสาธารณะ ยังเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก เพราะหญิงรักหญิง แต่ละคนต้องประเมินอุปสรรคในการใช้ชีวิตด้านอื่นที่ต้องดำรงอยู่ แม้ว่าการเป็นหญิงรักหญิงจะถูกมองว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการต่อสู้กับอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่และสันถลอนระบบรักต่างเพศ แต่ การเป็นหญิงรักหญิงก็เป็นการเลือกในระดับส่วนตัว และอาจเป็นเพียงความพึงพอใจส่วนบุคคลที่จะสร้างความสุขให้ตนเอง ไม่คาดหวังออกมาต่อสู้ในเชิงอุดมการณ์ หรือเปิดเผยสาธารณะ ทำให้หญิงรักหญิงหลายคู่ต้องเลือกจะปกปิดความสัมพันธ์และอยู่ในสถานะหญิงโสด แม้จะถูกตั้งคำถามเรื่องการแต่งงาน หรืออาจถูกเฝ้าระวังเรื่องชีวิตคู่ถ้าเป็นผู้หญิงที่มีลักษณะคล้ายชาย

การเลือกไม่เปิดเผยความสัมพันธ์ หลายครั้งทำให้หญิงรักหญิงรู้สึกเหมือนกำลังทำร้ายความเชื่อมั่นต่อการเป็นหญิงรักหญิงของตัวเอง เพราะไม่สามารถยืนยันการเป็นหญิงรักหญิงกับทุกคนได้ สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นว่า หญิงรักหญิงเลือกรักษาพื้นที่บางส่วนให้เป็นพื้นที่ส่วนตัว แม้ว่า จะไม่มีพื้นที่ใดเป็นพื้นที่ส่วนตัวหรือหลุดไปจากความเป็นการเมืองหรือเรื่องของอำนาจที่เข้ามากระทบกับชีวิตคู่ได้อย่างแท้จริง ทั้งนี้เพราะในพื้นที่ระดับความคิดของตัวเอง หญิงรักหญิงก็ต้องให้ความหมายกับการที่จะเปิดเผยหรือไม่เปิดเผยการเป็นหญิงรักหญิง

ระบบการจัดการทรัพย์สิน สวัสดิการสังคมของหญิงรักหญิงเป็นเรื่องส่วนตัว ไม่เกี่ยวกับรัฐ

ความมั่นคงด้านเศรษฐกิจถือเป็นอำนาจต่อรองอย่างหนึ่งที่ทำให้หญิงรักหญิงแต่ละคู่รู้สึกถึงความมั่นคงในการมีชีวิตร่วมกัน การพึ่งตัวเองได้ก็คือการสร้างพื้นที่ที่เป็นทางเลือกได้มากขึ้น ภายใต้ระบบสังคมเองไม่ได้มีการสนับสนุนหรือช่วยเหลือสวัสดิการสำหรับหญิงรักหญิงที่ใช้ชีวิตคู่ด้วยกัน การมีอำนาจการต่อรองทางสังคมของหญิงรักหญิงที่มีได้สูงจึงเชื่อมโยงกับเรื่องของระดับชนชั้นทางเศรษฐกิจด้วยเช่นกัน ในคู่ที่ต้องพึ่งพิงครอบครัวจะมีอำนาจในการต่อรองกับการเลือกไปเป็นหญิงรักหญิงได้น้อยกว่าคู่ที่หาเลี้ยงตัวเองและเป็นที่พึ่งของครอบครัว

แม้ว่า หญิงรักหญิงที่ใช้ชีวิตด้วยกันมักจะจัดระบบเงินให้เป็นแบบกระเป๋าเดียวกัน แต่ก็ไม่ได้มีการวางแผนการจัดการเรื่องทรัพย์สินของคู่หญิงรักหญิงในอนาคตเพราะให้ความสำคัญกับความเชื่อใจกัน แต่จะเริ่มมีการวางแผนเมื่อมี

เรื่องของภาระที่มีร่วมกัน ทำให้ต้องมีการวางแผนการจัดการเรื่องทรัพย์สิน เนื่องจากไม่มีกฎหมายรองรับเสมือนคู่รักต่างเพศ แม้ว่าจะไม่มีกฎหมายต่อต้านหรือเอาผิด หญิงรักหญิงที่พยายามสร้างความมั่นคงให้กับตนเองได้ จึงถือเป็นความพยายามส่วนตัว ไม่มีการสนับสนุนจากส่วนอื่นในสังคม และยังคงอยู่ใต้ระบบการจัดการที่รัฐมีนโยบาย คือ ไม่ลงโทษและไม่ส่งเสริม จนทำให้คนทั่วไปเชื่อว่า คนรักเพศเดียวกันได้รับการยอมรับแล้ว

กล่าวโดยสรุป ภายใต้ระบบสังคมชายเป็นใหญ่ที่ให้เพศวิถีที่ถูกต้อง ชอบธรรมมีเพียงรูปแบบเดียวคือ ระบบความสัมพันธ์รักต่างเพศ ได้สร้างอุดมการณ์ที่สำคัญในการทำให้รักต่างเพศดำรงอยู่ได้ไว้ โดยกำหนดกรอบความสัมพันธ์ของมนุษย์ไว้ในสถาบันครอบครัว ที่ทำให้เชื่อว่า ผู้หญิงต้องทำหน้าที่เมีย ดำรงความสัมพันธ์ที่มั่นคงในระบบผัวเดียว ผู้หญิงต้องมีลักษณะของความเป็นหญิงที่จะแสดงออกทางสังคมในแบบของผู้หญิงและมีพฤติกรรมทางเพศที่ถูกต้อง ดังนั้น การสร้างให้ผู้หญิงต้องมีความเป็นหญิง และต้องมีชีวิตทางเพศอยู่ในระบบครอบครัว จึงถูกกำหนดให้เป็นระบบความสัมพันธ์แบบอุดมคติ ภายใต้การจัดระเบียบทางสังคมเพื่อให้สังคมมีความสอดคล้องไปในทิศทางที่เป็น ข้อกำหนดภายใต้ระบบความสัมพันธ์นี้

เพศภาวะของผู้หญิงถูกยึดโยงไว้กับสรีระ และถูกกำกับ ควบคุมผ่านกลไกต่างๆ เพื่อให้มีความสอดคล้องกับระบบเพศวิถีแบบถูกต้องของสังคม เพื่อจัดระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างเพศให้สมดุลแบบหญิงกับชาย และการผลิตสมาชิกใหม่ การจะทำให้อุดมการณ์เรื่องหญิงชายที่เป็นธรรมชาติ เป็นไปได้จึงต้องส่งผ่านการควบคุมมาทางกระบวนการสร้างทางสังคม ฉะนั้นเพศภาวะและเพศวิถีที่ถูกกำหนดให้ตายตัว จึงไม่ใช่สิ่งที่ เป็นธรรมชาติ แต่สะท้อนถึงการครอบงำวิถีคิดของมนุษย์ให้เชื่อและปฏิบัติตามท่ามกลางความหลากหลายทางเพศที่ปรากฏอย่างเป็นอื่น

นอกจากนี้ในความเป็นหญิงเองก็ยังคงมีความคาดหวังต่อผู้หญิงอีกหลายบทบาท ตั้งแต่บทบาทการเป็นลูกสาวที่ต้องทำงานช่วยเหลือทางบ้าน ต้องมีความกตัญญูรู้คุณหรือตอบแทนบุญคุณพ่อแม่ บทบาทการเป็นเมียที่ต้องมีหน้าที่ตอบสนองอารมณ์ทางเพศ และความเป็นแม่ที่ต้องเสียสละ ทำให้ปรากฏการณ์ของหญิงรักหญิง ถูกให้ความหมายว่าเป็นสิ่งผิดปกติในสังคมกระแสหลักด้วยเหตุผลว่า ไม่อาจนำไปสู่การสืบพันธุ์ ผิดไปจาก "ธรรมชาติ" ซึ่งถูกกำหนดให้ผู้หญิงจะต้องทำหน้าที่ในการเป็นเมีย มีลูก

ภายใต้การถูกยึดข้อกล่าวหาว่าผิดปกติ การเลือกที่จะดำรงความเป็นหญิงรักหญิงไว้จึงสะท้อนถึงการแสดงถึงเจตจำนงของแต่ละคนในการที่จะกำหนดชีวิตทางเพศด้วยตัวเอง ภายใต้ระบบกลไกควบคุมทางสังคมที่ส่งผลกระทบต่อตัวหญิงรักหญิงในทุกๆ ระดับของสังคมที่ต้องดำรงชีวิต แต่หญิงรักหญิงยังคงมีการสร้างนิยามตัวตนที่สะท้อนให้เห็นว่า หญิงรักหญิงไม่ได้มองว่าเป็นพฤติกรรมที่แปลกแยกแตกต่างไปจากผู้หญิงทั่วไป เพราะในความเป็นหญิงรักหญิงเอง แต่ละคนยังคงได้กระทำบทบาทหน้าที่ของความเป็นหญิงดีๆ ในด้านอื่นๆ อยู่ เช่น การเป็นลูกที่ดีต่อพ่อแม่ เป็นที่พึ่งของครอบครัว เป็นลูกที่พึ่งพา เลี้ยงดูตัวเองได้ไม่เป็นที่อับอาย เพียงแต่เลือกที่จะไม่เป็นเมีย ไม่แต่งงานกับผู้ชายเท่านั้น

ในการใช้ชีวิตคู่ของหญิงรักหญิงที่ต่างเติบโตมากับกระบวนการหล่อหลอมและเรียนรู้ความสัมพันธ์อยู่เพียงระบบเดียวที่เป็นการเรียนรู้ภาคบังคับคือรักต่างเพศ ทำให้หญิงรักหญิงไม่อาจปฏิเสธการครอบงำเชิงความคิดและอุดมการณ์เหล่านี้ได้ทั้งหมด ฉะนั้นการให้ความหมายกับการเป็นหญิงรักหญิง จึงเน้นไปที่การบอกว่ามันคือการเลือกเส้นทางที่แตกต่าง ซึ่งในด้านหนึ่งอาจจะมีการปรับรูปแบบการใช้ชีวิตให้ต่างจากรักต่างเพศ ซึ่งก็จะนำไปสู่การให้คุณค่ากับประสบการณ์ที่ตนเองได้เรียนรู้มา แต่ในบางแง่มุมก็ยังคงยึดมั่นเกี่ยวกับคุณค่าความเป็นผู้หญิงในลักษณะแบบรักต่างเพศ เช่น มีความคาดหวังกับชีวิตคู่ การเป็นระบบคู่คนเดียวในความสัมพันธ์กับคู่ปัจจุบัน ซึ่งมีความเป็นไปได้บ้างไม่ได้บ้าง เนื่องจากในการใช้ชีวิตร่วมกัน ทำให้เห็นว่า การมีชีวิตคู่หนึ่งมีความสลับซับซ้อน และเกี่ยวข้องกับ ความเชื่อในระบบวิถีคิดที่แต่ละคนได้รับมา ซึ่งนำมาสู่การปรับเปลี่ยนเมื่อมีการใช้ชีวิตคู่กับคนแต่ละคน การให้ความหมายกับคุณค่าและความคาดหวังในชีวิตคู่ในช่วงแรกและช่วงต่อๆ มาอาจจะไม่เหมือนกัน ซึ่งอาจจะปรับเปลี่ยนไปตลอดไม่หยุดนิ่ง เพื่อให้ความหมายใหม่กับทางเลือกและต่อรองกับระบบอำนาจที่ควบคุมความสัมพันธ์ของมนุษย์ไว้

ฉะนั้นจะเห็นได้ว่า ในการนิยามตนเองเกี่ยวกับการเป็นหญิงรักหญิง จึงเป็นการนิยามตัวตนด้านหนึ่งคือ การปฏิเสธบทบาทหน้าที่เมีย และเลือกเป็นหญิงรักหญิง แต่ยังคงยอมรับสถานการณ์เป็นหญิงโสดในสังคม (ไม่เปิดเผยว่า

เป็นหญิงรักหญิง) ยอมรับการเป็นลูกสาวที่ดีของครอบครัว เช่น ส่งเงินช่วยเหลือทางบ้านหรือพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้หญิงรักหญิงรู้สึกว่าตนเองมีทางเลือกที่จะดำรงการเป็นหญิงรักหญิงของตนไว้

ขณะที่คนทั่วไปเข้าใจว่าปัจจุบันหญิงรักหญิงมีพื้นที่แสดงตัวตนได้แล้ว ไม่ถูกกีดกันแล้ว สะท้อนให้เห็นระบบอำนาจที่ควบคุมพฤติกรรมของคนนั้นไม่ได้อยู่ที่การแสดงออกที่ต่อต้านหรือการใช้ความรุนแรงทางตรง แต่เป็นความรุนแรงที่เรี่ยบังในสายตาคนอื่น แต่กระทำกับตัวตนของหญิงรักหญิงโดยตรง และทำให้แต่ละคนต้องเผชิญสถานการณ์แบบโดดเดี่ยว และต้องเผชิญอยู่กับทำให้ถูกกลบกลืนให้หายไป การมีพื้นที่ให้หญิงรักหญิงได้สะท้อนเสียงมาสู่สังคม เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความแยบยลในการใช้อำนาจที่ส่องลงผู้คนให้หลงเชื่อว่า ไม่มีการกระทำความรุนแรงต่อคนรักเพศเดียวกันแล้ว เรามีเสรีที่จะเลือกใช้ชีวิตทางเพศในแบบที่ตัวเองต้องการ แต่จากประสบการณ์ของหญิงรักหญิงแต่ละคน แต่ละคู่ ในการศึกษานี้ สะท้อนให้เห็นว่า ในทุกพื้นที่ของทางเลือกที่แตกต่างไปจากข้อกำหนดของหญิงรักหญิง เติบโตด้วยการต่อรองกับการให้ความหมายในระบบความสัมพันธ์หลัก ซึ่งสะท้อนระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ระบบรักต่างเพศกระทำกับคนรักเพศเดียวกันอย่างเห็นได้ชัด

การที่สังคมกำหนดผู้หญิงไม่ให้พูดถึงประสบการณ์ทางเพศ และทำให้ขาดองค์ความรู้เกี่ยวกับตัวเอง การรู้จักถึงความต้องการของตัวเอง ฉะนั้นการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับหญิงรักหญิงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะจะไม่ทำให้ประสบการณ์เป็นเรื่องส่วนตัวที่ทุกคนต้องเริ่มต้นจากสูญญากาศ แต่เราสามารถสร้างพื้นที่ให้เห็นความแตกต่างและการมีตัวตนของหญิงรักหญิงได้ปรากฏเหมือนมนุษย์ทั่วไป เพราะผู้หญิงทุกคนท้ายที่สุดก็ไม่มีอะไรแน่นอนว่าจะดำรงสถานะความเป็นหญิงไว้ได้ในทุก ๆ ข้อ และในทุกช่วงชีวิตต่างมีการปรับเปลี่ยนแปลงได้อย่างไม่หยุดนิ่ง ฉะนั้นจึงต้องให้ความสำคัญกับการทำความเข้าใจกับเพศวิถีของมนุษย์ ที่หลากหลาย ไม่หยุดนิ่ง เพื่อให้ผู้หญิงทุกคนได้เลือกเป็นอย่างที่ตนเองต้องการโดยไม่มีกรอบเพศภาวะ เพศวิถีที่เป็นรูปแบบที่ถูกกำหนดให้เป็นแบบที่หยุดนิ่งและตายตัวไว้ และทำให้ผู้หญิงมองไม่เห็นทางเลือกสำหรับตัวเอง ประสบการณ์ทางเพศที่หลากหลายของผู้หญิงจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นสิ่งที่จะทำให้ผู้หญิงเชื่อมั่นกับการเลือกจะเป็นในสิ่งที่ตนต้องการ

บรรณานุกรม

หนังสือและบทความในหนังสือ

- กฤตยา อาชวนิจกุล และกนกวรรณ ธารวรรณ. ขบวนการทางสังคม บนมติการเมืองเรื่องเพศและร่างกายผู้หญิง. ใน วิถีชีวิต วิถีรู้: ขบวนการประชาชนร่วมสมัย. เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์ตรีวิน, 2545.
- กฤตยา อาชวนิจกุลและวรรณาทองสิมา. (บรรณาธิการ) "หญิงรักหญิง": สิ่งมีชีวิตที่ไม่มีชื่อและปราศจากตัวตน". ใน "ผู้หญิง" ในวาทกรรมสิทธิทางเพศ, กรุงเทพฯ: อมรินทร์ปริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2548.
- กาญจนา แก้วเทพ. "บทศึกษาถึงความเป็นแม่ในบริบทของปัจเจกและสถาบัน: ความคิดจากหนังสือ of women born." ใน ม่านแห่งอคติความสัมพันธ์ระหว่างสตรีกับสถาบันสังคม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เจนเนอร์เพรส, 2535.
- ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์. ฐานคติเรื่องเพศในนโยบายเรื่องโรคเอดส์ของรัฐบาลไทย. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, 2547.
- ชาย โพธิ์ธิดา. ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ปริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2547.
- ธงชัย วินิจจะกุล. วงศาวทยา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548 .
- ธีรยุทธ บุญมี. พหุนิยม (Pluralism). กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสภาการวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2546.
- วาร์ณี ภูริสินธิ์. สตรีนิยมขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งศตวรรษที่ 20. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2545.
- วิลาสินี พิพิธกุล กิตติ กันภัย. เพศและการสื่อสารในสังคมไทย. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2546.
- สุธรรม ธรรมรงค์วิทย์. "ความสัมพันธ์แบบหญิงรักหญิงในฐานะการต่อสู้ทางการเมือง." ใน ผู้หญิงกับความรั 1 (ภาค2) รวบรวมโดยโครงการสตรีและเยาวชน. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542.
- หลุยส์ ดูปาร์ต. "สถานะของหญิงมีสามีในประเทศสยาม." แปลโดย ไพโรจน์ กัมพูสิริ. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533.

เอกสารอื่นๆ

- ทศพร มณีศรีขำ. "การสร้างความเป็นอื่นให้กับเกย์." ปริญญาการศึกษาคุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2545.
- มานิตตา ชาญไชย. "ความเป็นเอกลักษณ์ทางสังคมของ "ดี" และกลยุทธ์ในการใช้ชีวิตประจำวันของผู้หญิงที่มีคนรักเป็นทอม." วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546.
- สุธรรม ธรรมรงค์วิทย์. "อำนาจและการขัดขืน: ชายรักชายในสังคมที่ความสัมพันธ์ต่างเพศเป็นใหญ่." วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตสาขาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548.
- สุไลพร ชลวิไล. "ตัวตนในเรื่องเล่า: การต่อรองทางอัตลักษณ์ของหญิงรักหญิง." วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545.

บทความและอื่นๆ

- กิตติศักดิ์ ปกรติ. "ตำนานรักร่วมเพศ." วารสารนิติศาสตร์ 13 (มิถุนายน 2526).
- กรมศิลปากร. "บทละครเรื่องพระมเหศวรและกลอนเพลงยาวเรื่องหม่อมเป็ดสวรรค์." กรุงเทพฯ: ประจักษ์วิทยา.(2511).

บทความแปล

Rosalind C. Morris, 1994. แปลโดย วิลาสินี พิพิธกุล. "สามเพศสี่ระและสี่เพศวิถี: การปรับโฉมใหม่ของวาทกรรมเพศสภาพและเพศวิถีในยุคสังคมไทยร่วมสมัย." ใน เพศวิถี วันวาน วันนี้ และวันพรุ่งนี้ที่จะไม่เหมือนเดิม. กาญจนา แก้วเทพและพรศรฯ แซ่ก้วย.(บรรณาธิการ) กรุงเทพฯ : อมรินทร์ปิ่นตั่งแอนต์พลับลิชชิ่ง, 2547.

หนังสือพิมพ์

"การทำทลายความรู้ความหมายเรื่องเพศ. " โพสต์ทูเดย์ คอลัมภ์เสียงสตรี. (วันที่ 27 มีนาคมและวันที่ 3 เมษายน 2547).

Books

De Lauretis, Teresa. "Upping the Anti (sic) in Feminist Theory." in Conflicts in Feminism. M. Hirsch & E. Keller eds. New York: Routledge, 1990.

Foucault, Michel. Discipline and Punish: The Birth of the Prison. Alan Sheridan. New York: Vintage Books, 1995.

Halperin, David M. "Saint Foucault: Towards a Gay Hagiography." New York: Oxford University Press, 1995.

Rubin, Gayle S. "Thinking Sex: Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality." in the Lesbian & Gay Studies Reader. Abelove, Henry, Barak, Michele Aina and Halperin, David M. (ed.). New York: Routledge, 1993.

Rich, Arianne. "Compulsory Heterosexuality." in the Lesbian & Gay Studies Reader. Abelove, Henry, Barak, Michele Aina and Halperin, David M. (ed.). New York: Routledge, 1993.

Rich, Adrienne. "Of women born: Motherhood As Experience and Institution." Hardcover, Paperback ., 1995.

Richardson, Diane "Sexuality and Feminism." In Introducing Women's Studies; Feminism Theory and Practice. Victoria Robinson and Diane Richardson ed. New York; New York University Press, 1997.

Warren, Mary. The Nature of Women: An Encyclopedia and Guide to the Literature. California: Edgepress, 1980.

Warren, Mary. The Nature of Woman: An Encyclopedia and Guide to the Literature. California: Edgepress, 1980.

เอกสารประกอบการประชุมวิชาการระดับชาติ
เวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย ครั้งที่ ๓
“ความหลากหลายทางสังคมวัฒนธรรม”

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ร่วมกับ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

๑๖ - ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๙

กลุ่มที่ ๕

ภาษากลายพันธุ์ และชาติพันธุ์ทับซ้อน

วันศุกร์ที่ ๑๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๙ เวลา ๐๙.๐๐ – ๑๒.๐๐ น.

- (๕.๑) “การอ่านภาษาภาพจิตรกรรมกับอักษรธรรมล้านนา: ชื่อของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์แม่น้ำโขง”
โดย อรรถพล สาตุ้ม (หน้า ๑)
- (๕.๒) “การประกอบสร้าง “ประวัติศาสตร์การต่อสู้ระหว่างเผ่าพันธุ์” ในงานประวัติศาสตร์พม่า
สมัยใหม่ ทศวรรษ 1880-1940: บทเสนอเบื้องต้น” โดย ธนภาพย เดชพาวุฒิกุล
(หน้า ๑๗)
- (๕.๓) “ตำนานตัวอักษร: กลไกทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ที่ไม่มีตัวอักษร”
โดย ศิราพร ณ ถลาง (หน้า ๔๑)

- เอกสารนี้ชุดนี้เป็นเอกสารฉบับร่าง ห้ามอ้างอิงหรือเผยแพร่โดยมิได้รับอนุญาตจากผู้เขียน -

การอ่านภาษาภาพจิตรกรรมกับอักษรธรรมล้านนา: ชื่อของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์แม่น้ำโขง

อรรคพล สาตุ้ม

ความนำ

ผู้เขียนระหว่างทำวิทยานิพนธ์นั้น ได้ทบทวนนิยาม “พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์” ได้สืบหา ความหมายเกี่ยวข้องกับ พื้นที่ทางวัฒนธรรม ในอดีตพื้นที่ทางความคิดของคน ยังไม่ได้แยกแยะว่ามนุษย์ต่างจากสิ่งมีชีวิตอื่น และธรรมชาติในระบบนิเวศ-สิ่งแวดล้อม ดังที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้อธิบายไว้ในหนังสือยุคสมัยไม่เชื่ออย่าลบหลู่ว่า คนไทยนับถือพุทธ ที่ยังไม่แยกมนุษย์ กับสิ่งมีชีวิตอื่นนั้น ใครสำคัญกว่ากัน เพราะคนไทยเชื่อว่าการเวียนว่ายตายเกิดเป็นคน อาจเป็นหมา หรือ เทวดาชาติที่แล้ว คนกับสัตว์ และสิ่งมีชีวิตล้วน ตกอยู่ในห่วงสังสารวัฏเดียวกัน “การไม่แยกมนุษย์ออกจากพันธุ์พืช สัตว์ และสิ่งแวดล้อม เป็นทัศนคติต่อโลก และชีวิตของชาวพุทธ อะไรเกิดขึ้นก็กระทบถึงกันหมด ดังนั้นทัศนคตินี้ มีความสำคัญในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เพราะกระบวนการ มันทำงานโดยไม่ได้ถามก่อนว่า แล้วคนทำอะไร การไม่เอาคนเป็นตัวตั้งสอดคล้องกับกระบวนการธรรมชาติ ในระบบนิเวศน์ ไม่ใช่มนุษย์เป็นศูนย์กลาง...

อย่างไรก็ดี ผู้เขียนนิยามโลกทัศน์มนุษย์ไม่ได้เป็นศูนย์กลาง คือ หลักการเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม และมีที่มาจากแนวคิดพื้นที่คติไทยของนิธิ เอียวศรีวงศ์ โดยผู้เขียนใช้คติจักรวาล-ไตรภูมิ ซึ่งได้พยายามอ่านสำรวจเอกสารว่า มีแนวคิดคติจักรวาล ที่ปรากฏคติความเชื่อเรื่องจักรวาลนิยม ที่มีบนหีบพระธรรมในล้านนา มีอยู่ในวัดหลวง ของอำเภอยะโฮง และออกสำรวจภาคสนามวัดในอำเภอยะโฮง และโครงการอนุรักษ์พื้นที่ศิลปกรรม จังหวัดน่าน โดยการสนับสนุนจากยูเนสโก จึงนำแนวคิดคติจักรวาล ไตรภูมิ ได้มาประยุกต์ใช้ กับสัญญาวิทยานิพนธ์ความหมายอันเป็นรหัสในวัฒนธรรม (1) การเปลี่ยนแปลงของชื่อแม่น้ำโขง มีผลต่อโลกทัศน์ของคนในชุมชน และวัด โดยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์-ประวัติศาสตร์ศิลปะ (2)อ่านภาษาภาพกับอักษรธรรมล้านนา มุ่งเน้นสมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา (เลขที่ ๖) อ่านพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ดังกล่าว นอกจากอ่าน และตีความเป็นแผนที่ หรือ พื้นที่ในชุมชนจินตนาการ ก่อนมีรัฐชาติเขตแดนนั้น (3)โลกทัศน์ทางสิ่งแวดล้อมเชื่อมโยงบริบทในภาพจิตรกรรมแม่น้ำของ วัดภูมินทร์ จังหวัดน่าน ซึ่งการพิจารณาประเด็นในปัญหานี้ จึงควรจะเริ่มตั้งแต่ผู้เขียนอธิบายความสำคัญของชื่อแม่น้ำของ หรือแม่น้ำโขง

การเปลี่ยนแปลงของชื่อแม่น้ำโขง

“คำและความศักดิ์สิทธิ์ทางภาษาในสมัยโบราณ กับกระบวนการคิดของคนในสมัยปัจจุบันย่อมแตกต่างกัน เพราะภาษาเป็นตัวแทนของความคิด และความหมายของคำย่อมส่งผลต่อความรู้สึก โลกทัศน์ และการเปลี่ยนแปลงของคนกับถ้อยคำ ในแต่ละยุคสมัย ย่อมมีพลังแก่คนไม่เหมือนกัน เปรียบเสมือน คำบางคำก็เป็นคำที่ตายไปแล้ว ไม่มีลมหายใจเลย หรือว่าพยัญชนะบางอย่างก็ไม่ได้ใช้ เช่น พยัญชนะ...(ไม่มีในแป้นพิมพ์)ที่มีความหมายถึงคน ทั้งนี้ แม่น้ำโขงเปลี่ยนแปลงอย่างไร ในสำนักการรับรู้โลกทัศน์ของคน ”

เมื่อมีหลักหมายของความสำคัญทางภาษา และประวัติศาสตร์ กระบวนการคิด เกี่ยวข้องศิลาจารึก โดย นิธิ กล่าวไว้ในหนังสือ คำมีคม ว่าด้วยภาษา วัฒนธรรม และอำนาจว่า ตอนเรามีอักษรไทยใช้แรกๆ อักษรไทยไม่ทะเยอทะยานเข้ามาเท่ากับกระบวนการคิดของผู้อ่าน หมายความว่าผู้อ่านได้ แต่ถ้อยคำ จำเป็นต้องสร้างกระบวนการคิด ที่ทำให้ถ้อยคำเหล่านั้น มีความหมายเอาเอง จารึกสุโขทัยนั้น ไม่มีเครื่องหมายวรรคตอน แต่ประการใดเขียนอักษร

เจ้าหน้าที่พิเศษโครงการย้อนรอยอดีตจิตรกรรมวัดคูมอญ จังหวัดเชียงใหม่

- เอกสารนี้ฉบับนี้เป็นเอกสารฉบับร่าง ห้ามอ้างอิงหรือเผยแพร่โดยมิได้รับอนุญาตจากผู้เขียน -

ติดกันเป็นพืด เช่น จารึกหลักที่หนึ่ง (ถ้าไม่ปลอม) ว่า “พ่อกูเชื้อศรีอินทราทิตย์แม่กูชื่อนางเลื่อง” จะเข้าใจความหมายข้อนี้ได้อย่างน้อยสองอย่าง อย่างแรกก็คือการบอกชื่อพ่อชื่อแม่ให้ผู้อ่าน อย่างที่สองก็คือหลอกพ่อว่า พ่อ กูเชื้อศรีอินทราทิตย์ แล้วก็หลอกแม่ว่า แม่ กูชื่อนางเลื่อง

ดังนั้น นิธิ ได้ชี้ให้เห็นว่า ถ้าอ่านตามความหมายที่สอง ผู้อ่านย่อมไม่เข้าใจว่า จะแปลว่าอย่างไรกันแน่ แต่ความทั้งหมดในจารึกบังคับให้ผู้อ่าน ที่ต้องการรู้เรื่องสร้างกระบวนการคิดเดียวกับผู้เขียน จึงจะรู้เรื่องได้ นั่นก็คือ เขาต้องการบอกชื่อพ่อชื่อแม่ของเขา และการใช้วรรคตอนในศิลาจารึก ไม่ใช่แค่พื้นที่สำหรับ เว้นวรรคไม่มีพจน์ในจารึก แต่การใช้เครื่องหมายสลักจารึกต้องมีการสื่อความหมายมากกว่านั้น

อย่างไรก็ดี การอธิบายสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม ที่ซ่อนรหัสเกี่ยวพันในพื้นที่ทางความคิด จึงได้ มีนักวิชาการอ่านศิลาจารึก หลายท่าน ดังจะกล่าวต่อไป

ประวัติศาสตร์ในศิลาจารึก ชื่อคำว่าแม่น้าของ หรือ โขง

ในทัศนะของนักประวัติศาสตร์ มีหลายท่าน ศึกษาเกี่ยวกับศิลาจารึก ได้มีการค้นหาหลักฐานที่มีจากศิลาจารึก ซึ่งสะท้อนความสัมพันธ์ ตั้งแต่หลักศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง กับแม่น้าโขง แอนโทนี รีด นักประวัติศาสตร์ด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้กล่าวถึงหลักฐานจากศิลาจารึก เรียกว่า แม่น้าโขงในหนังสือของเขา ส่วนสัมพันธ์ระหว่างกัน กรณี “คนสุโขทัยไปดื่มแม่น้าโขง” ซึ่ง พิริยะ ไกรฤกษ์ อ่านศิลาจารึกมีทัศนะต่อชื่อว่า แม่น้าโขง จากประโยค “ภู่งกินน้ำโขงเมื่อแล้งรอบเมืองสุโขทัย ไตร(บุร) โดยเขาให้คำอธิบายพร้อมจับผิดหลักศิลาจารึกหลักที่ 1 ว่า (ก) น้ำโขง ไต่แกแม่น้าโขง ซึ่งไม่ปรากฏในศิลาจารึกสุโขทัย เช่นเดียวกับคำว่าแล้ง แต่เขาให้ข้อสังเกตว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” คงจะดัดแปลงมาจาก “ในปลาในข้าว” ที่ปรากฏอยู่ในจารึกหลักที่ 5 ศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง ภาษาไทยด้านที่ 1 บรรทัดที่ 25 ของพระมหาธรรมราชาที่ 1 (ลิไท) พบที่วัดช้างค้ำ จังหวัดน่าน ทั้งนี้ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว ยังเป็นสำนวนที่ใช้ในไตรภูมิอภินิหารด้วย คือ “ทั้งเข้าในนาทั้งปลาในน้ำ”(ซึ่งเน้นในที่นี้เพื่อความเชื่อมโยงน่านกับแม่น้าโขง)

อนึ่ง พิริยะ ไกรฤกษ์ ยังเน้นในหลายจุดที่แปล ชื่อว่าแม่น้าโขง และ นักวิชาการ พิเศษ จันทรพงษ์ แม่น้าของกับแม่น้าโขง นอกจากนี้ ประเสริฐ ณ นครและ ศรีตกร วลิลโภคม ก็ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรสุโขทัยกับ น่าน โดยกล่าวถึงภูมิศาสตร์ และวัฒนธรรมระหว่าง สุโขทัย แพร์ น่าน พะเยา ความสัมพันธ์ อิง-ยม-น่าน มีศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ 1 ที่กล่าวว่าสุโขทัยมีน้ำกินดีเหมือนน้ำในแม่น้าโขงหน้าแล้ง สะท้อนความสัมพันธ์สุโขทัย พ่อขุนศรีนาวนามถม ไปถึงเชียงแสน พะเยา และผู้เขียน ต้องการอธิบายเพิ่มว่า เพราะน่านในอดีตเป็นนครรัฐเล็กๆ ก่อตั้งขึ้นราวกลางพุทธศตวรรษที่ 18 บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำน่านและแม่น้ำสาขาในหุบเขาทางตะวันออกของภาคเหนือ เมืองน่าน หรือชื่อภาษาบาลีคือ นันทบุรี ส่วนศูนย์กลางนามเมืองทางราชการใช้ว่า “นันทบุรี ศรีนครน่าน” เป็นเมือง ที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ยาวนานพอๆ กับสุโขทัย ล้านนาและพะเยา พัฒนาการทางด้านประวัติศาสตร์ของเมืองน่าน เริ่มปรากฏขึ้นเมื่อราว พ.ศ.1825 มีคนไทยกลุ่มหนึ่ง ซึ่งมีพระยาภูคาเป็นผู้นำ ได้ครอบครองพื้นที่ราบตอนบนของจังหวัดน่าน ในระหว่างปลายพุทธศตวรรษที่ 18 ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกันกับการก่อตั้งบ้านเมืองในที่อื่นรอบด้านคือเมืองสุโขทัยทางทิศใต้ เมืองเชียงรายทางด้านตะวันออกและเมืองพะเยาทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ

เมืองปัวและน่านมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด กับอาณาจักรสุโขทัยทั้งในฐานะหัวเมืองประเทศราช และความสัมพันธ์ทางเครือญาติระหว่างเจ้าผู้ครองนครราชวงศ์ภูคา กับกษัตริย์ในราชวงศ์พระร่วงแห่งกรุงสุโขทัย ดังปรากฏความในศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 1, 8, 45, และ 64 พุทธศตวรรษของน่าน ในระยะแรก จึงปรากฏอิทธิพล ศิลปะสุโขทัยอย่างเด่นชัด อย่างไรก็ตามแม่น้าโขงหรือแม่น้าของ น้ำของ ก็มีการตั้งคำถามถึง การไม่ได้เขียนว่าด้วยพยัญชนะ ข.ไซ เหมือนในปัจจุบัน

ชื่อแม่น้ำโขงอันหลากหลายไหลไปตามพื้นที่เป็นแม่น้ำนานาชาติ

การปรากฏของสองชื่อ แม่น้ำของ หรือแม่น้ำโขง จากหลักศิลาจารึกของสุโขทัยนั้น และ ที่มาและความสำคัญ ของ “แม่น้ำของ” เกี่ยวกับการเรียกชื่อ น้ำแม่ของ ถือว่าเป็นเอกสารสำคัญ คือศึกษาเอกสาร พื้นเมืองเชียงแสน เชียงรายและเชียงใหม่(ฉบับย่อ) ของประเสริฐ ณ นคร และเอกสารพื้นเมืองเชียงแสน : เชียงใหม่ ของ สรัสวดี อ๋องสกุล จะทำให้เราเข้าใจได้ ด้วยตรรกะของการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ราวกับว่าจากสยามเป็นไทย : นามนั้นสำคัญไฉน? มีผลต่อสร้างชาติไทย และประวัติศาสตร์แบบเรียนโดยศูนย์กลางของไทย คือ สุโขทัยซึ่งมีทัศนคติวิชาการ ต่อ ชื่อ แม่น้ำโขง ดังที่ว่า แม่น้ำโขง: ชื่อนี้สำคัญไฉน คือ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ เมื่ออยู่ในเมืองจีนก็มีชื่อว่า “แม่น้ำหลานชาง” หรือ “แม่น้ำล้านช้าง” และที่น่าสนใจยิ่งกว่านั้นก็คือ เมื่ออยู่ในทิเบต (ถ้าหากจะถือว่าทิเบตเป็นอีกประเทศหนึ่งแตกต่างจากจีน) กลับมีชื่อเรียกในท้องถิ่นว่า “ด้าจู”(Dzachu) ซึ่งแปลว่า “แม่น้ำหิน” หรือ “น้ำหิน” ไม่แน่ว่าคำว่า “ล้านช้าง” นั้น ก็น่าสนใจความ หรืออาณาบริเวณแคไหนตลอดระยะทาง 2,198 กิโลเมตร ที่อยู่ในเมืองจีน เป็นไปได้ว่า อาจมีชื่ออย่างอื่น อีกก็ได้ และคำว่า “ล้านช้าง”นี้อาจจะเป็นชื่อที่เก่าแก่แล้ว เลื่อนไหลลงมา กลายเป็นชื่อของอาณาจักรล้านช้าง (คู่กับ “ล้านนา” ทำนองเดียวกับเมือง “ยอร์ก” ในอังกฤษไหลเลื่อนข้ามมหาสมุทรไปเป็น “นิวยอร์ก” ในอเมริกา)

แม่น้ำโขงเมื่อเข้ามาอยู่ในเขตที่เรียกว่า ไทย-ลาว ก็เคยมีชื่อดั้งเดิมว่า “น้ำของ” เพราะฉะนั้นอำเภอ(หรือเมือง) เชียงของ น่าจะเป็นชื่อที่เก่าแก่ที่สุดที่กลายเป็น “โขง” ในความหมายของพวกรัตนโกสินทร์ก็ว่าได้ ที่เปลี่ยนเสียงจาก “สระอ” มาเป็น “สระโอ” เราไม่ทราบคำว่า “ของ” หรือ “โขง” มีต้นกำเนิดมาจากไหน หากเชื่อในวัฒนธรรม “ราชวงศ์” ก็อาจจะตีความว่ามาจากสัตว์เลื้อยคลานที่น่าสะพรึงกลัว คือ “เข้”(เพิ่มเติมโดยผู้เขียน อ่านพบเพิ่มเติมจาก เอกสารว่ามีการเชื่อมโยงกับพระอิศวรที่วัดพุไธสน้ำโขงเป็นเมีย และมีการตีความว่าจะเข้ คือแม่โขง) หรือ “ของ” แต่ ถ้าเชื่อในวัฒนธรรม “หลวง” ก็อาจตีความลากเข้าวัด กลายเป็นว่าเพี้ยนมาจาก “คงคา” แม่น้ำอันศักดิ์สิทธิ์

กระนั้น ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ได้เน้นถึงความหลากหลายของชื่อแม่น้ำโขง แม้กระทั่งชื่อเรียกก็ไม่เหมือนกัน (ในกัมพูชา ชื่อว่า ตนเลธม, เวียดนาม ชื่อว่าเกาลองหรือเก้ามังกร) ในแต่ละที่ แต่ละถิ่น แต่ละวัฒนธรรม เรียกกันต่างออกไป จะเหมือนกันก็ในยุคสมัยใหม่ของเราเอง ที่เมื่อมีการศึกษาในระบบโรงเรียนระบบสื่อสารโทรคมนาคมสากล ทำให้เราเรียกชื่อแม่น้ำเหล่านี้เหมือนกันหมดว่า “แม่โขง” หรือสะกดเป็นภาษาอังกฤษบรรทัดฐานว่า The Mekong River....

เมื่อมีการศึกษาคำว่าแม่น้ำโขง นี่มันมีความสำคัญ สรวง โชติสุรัตน์ กล่าวไว้ว่าพวกมอญ เขมร ได้อพยพลง มาได้ บริเวณลุ่มแม่น้ำโขง หรือ ของ ดันน้ำที่อยู่ประเทศจีนเรียกว่าแม่น้ำหลานฉอง หรือหลานฉาง และจากศิลาจารึก ที่ เรียกกันสองแบบแล้ว มีคนที่เสนอว่า แม่น้ำโขง เริ่มฮิตเมื่อไร คือ ทอง โรจนวิธาน กล่าวว่าในศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 1 หรือ จารึกพ่อขุนรามฯ นั้น มีทั้ง “โขง” และ “ของ” ใน ส.ป.ป.ลาว เรียก “ของ” มาตั้งแต่สมัยตั้งอาณาจักรล้านช้าง มา จนถึงปัจจุบันนี้ ทางฝั่งขวาแม่น้ำโขงหรือทางภาคอีสานของไทย แต่โบราณมาก็เรียก “แม่ของ” มีกระทั่งในกลอน ลำของชาวอีสานโบราณ....แต่คำว่าโขงเริ่มฮิตเมื่อไรในสมัยที่ไทยเราได้เรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศส จนเกิดกรณี พิพาทอินโดจีนขึ้น ได้มีการแต่งเพลงข้ามโขง และเพลงอื่นๆ ซึ่งมีคำว่า “โขง” อยู่ด้วยอีกหลายเพลง และได้ถูกนำมา ร้องเป็นทำนองเพลงปลุกใจอยู่เป็นเวลานาน จนคำว่า “โขง” ติดปากคนไทยคนไทยมาทุกวันนี้...

ด้วยเหตุที่ว่า ผู้เขียนได้พยายามค้นหาการที่รัฐสยามในภาคกลาง พยายามตั้งคำว่า แม่น้ำโขง แทนคำว่า แม่น้ำของ เพื่อการบูรณาการสร้างชาติ หรือ อาณาณิคมภายในจากรัฐชายขอบเข้าสู่ส่วนกลางตั้งแต่ยุครัชกาลที่ 5 กรณี เสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง และขอยกตัวอย่าง ซึ่งชื่อของแม่น้ำเจ้าพระยา ที่มีการศึกษาของศรีศักร วัลลิโภดม สัจจิตต์ วงษ์เทศ เรื่องกรุงเทพฯมาจากไหน และศรีศักร กล่าวว่าแม่น้ำเจ้าพระยา ชื่อนี้สำคัญไฉน คือความคิดในเรื่องแม่น้ำ และชื่อแม่น้ำเจ้าพระยา เกี่ยวข้องโยงความรู้ลึกลับนึกคิดของคนในปัจจุบัน ตั้งแต่สมัยเวลาที่มีการสร้างรัฐชาติขึ้นมาตั้งแต่ รัชกาลที่ 4 นั้นเอง และชื่อแม่น้ำลำคลอง มีที่มาจากคำเรียกของคนภายในท้องถิ่น และคนภายนอกท้องถิ่น โดยมีความแตกต่างกัน....เช่นกัน ในกรณีภาพเก่าแม่น้ำเจ้าพระยา อเนก นาวิกมูล ได้เสนอชื่อของแม่น้ำเจ้าพระยาว่า มี ที่มาอย่างไร ค้นในหนังสือเก่าๆ ก็ไม่พบร่องรอยหลักฐานเขียนถึง แม้สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ พระบิดาแห่ง

วิชาประวัติศาสตร์ไทยก็อาจทรงให้คำตอบได้ อย่างไรก็ตาม ได้ทรงกล่าวถึงความเก่าแก่ของชื่อ “เจ้าพระยา” ไว้ในหนังสือสาสน์สมเด็จ ด้วย...อันเป็นนัยยะสำคัญของหลักหมายแห่งชาติ

แม่น้ำโขงแห่งชาติไทย และ ความสำคัญ “แม่น้ำของ” ในชุมชน

จากกรณีดังกล่าวของแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งสะท้อนถึงการพยายามศึกษาที่มาและความสำคัญของชื่อแม่น้ำ แม้กระทั่งในอิทธิพลของความคิดจากสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ถือว่าสร้างประวัติศาสตร์แห่งชาติขึ้น ดังที่มีการตั้งคำถามเกี่ยวกับการเขียนประวัติศาสตร์ของชาติ และการสร้างตัวตนของสยาม จากแผนที่ โดย ธงชัย วินิจจะกูล ใน SIAM MAPPED... ก็ได้กล่าวถึงประเด็นที่สำคัญของความขัดแย้ง ในการสร้างตัวตนของชาติ และความขัดแย้งในการช่วงชิงแม่น้ำโขง ซึ่งมีสมหมาย ชินนาค ใช้ศึกษาคำว่า แม่น้ำมูน หรือ มูล ของการสร้างรัฐชาติ ที่มีการช่วงชิงความหมายของคำนี้

อย่างไรก็ตาม การขัดแย้ง ที่สำคัญที่ผู้เขียนต้องการชี้ให้เห็นถึงจุดเปลี่ยนคำว่าแม่น้ำของ จากอิทธิพลแนวคิดการสร้างตัวตนในหนังสือ SIAM MAPPED... ว่า อาณาเขตภายในของรัฐสยาม เพื่อการสร้างชาติ และความขัดแย้ง การแย่งชิง พื้นที่ ทรัพยากรโดยฝรั่งเศส ช่วง ร.ศ.112 ทำให้มีผลเปลี่ยนแปลงชื่อแม่น้ำของ หรือ โขง และมีผลต่อ โลกทัศน์ในชุมชนเชียงของ ต่อพื้นที่ทางความคิด รับรู้ลึก สำนึกความเป็นชาติสมัยใหม่แตกต่างโลกทัศน์เดิม เพราะอิทธิพลของวิทยาศาสตร์ด้วย และพื้นที่อันสัมพันธ์เดิม ถูกตัดขาดจากกัน เชียงของที่เคยเป็นส่วนหนึ่งของน่าน ที่มีการเชื่อมโยงโลกทัศน์ของคติจักรวาลไตรภูมิ อยู่ในจักรกรรมวัฏภูมิหนทร์ ในน่าน แต่ว่าแม่น้ำของเปลี่ยนแปลงสัมพันธ์ภาพ จิตรกรรม แม่น้ำของในสมุทภาพไตรภูมิด้วยแล้วก็ตาม ดังนั้นพื้นที่จริง สัมพันธ์กับการสร้างเมือง ทางประวัติศาสตร์ ในบริบทนี้ สมัยรัชกาลที่ 5 ก่อนที่จะรวมเชียงของไปอยู่ในเชียงราย

เมืองเชียงของ การอพยพกับความหลากหลายทางชาติพันธุ์-ผู้คน และการตั้งถิ่นฐานชุมชนแม่น้ำของ จากตำนานเป็นอาณาจักร

การเติบโตเป็นเมืองของผู้คน บริเวณลุ่มแม่น้ำโขง ที่มีการตั้งถิ่นฐานชุมชน มีทฤษฎีการมองประเด็นตัวอักษร จะพบจารึกที่เป็นตัวอักษรทางเหนือ มีลักษณะตัวอักษรใกล้เคียง กับตัวอักษรปาลวะของอินเดีย ทำให้รับอิทธิพลทางประวัติศาสตร์ในแหล่งเมืองโบราณ แต่ถ้าศึกษาข้อมูลจากตำนาน ดังที่มีตำนานสุวรรณโคมคำ และ จิตร ภูมิศักดิ์ มีความว่าที่ตั้งของเมืองอยู่บนเกาะใหญ่ริมแม่น้ำโขงฝั่งลาว ตรงคอนมูล เยื้องปากแม่น้ำกกไปทางใต้เล็กน้อย ตรงข้ามบ้านสวนคอก อำเภอยางสัก แต่ถ้ามองอาณาเขตโดยสวัสดิ์ อ่องสกุล กล่าวไว้ว่า คาดคะเนที่ตั้งของเมืองเป็นเกาะใหญ่อยู่ในลำน้ำโขง ใต้ปากน้ำกกลงไป ดังที่มีสมมุติฐานจากเมืองแม่ คือโพธิสารหลวง เกิดเป็นเมืองลูกสุวรรณโคมคำ และความเชื่อนาคเข้ามาสร้างเมือง และมีกลุ่มชนเดิมอาศัยอยู่แล้ว คือพวกลัวะ พวกข่า ต่อมาพวกขอมหรือ กรอม อพยพเข้ามา มีการสร้างบ้านแปงเมือง ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม และเมื่อเมืองลุ่มจมลง ก็มีชนชาติไท (ไทเมือง-ไทยวน) ที่มีการเคลื่อนย้ายของสิ่งหวัดดี แน่แน่นอนว่า มีเมือง แต่ละเมืองซ้อนทับกัน ทั้งเมืองโยนกนาคพันธุ์ (โดยสิงหนวัติ) เมืองสุวรรณโคมคำ และเมืองหิรัญนครเงินยางเชียงแสน ซึ่งกำลังจะกล่าวถึงดังนี้

มีการเชื่อมโยงจากตำนานพระเจ้าเลียบโลก ในเมืองเชียงของ (และน่าน) คือ เมืองขรรฆนครเดิม ซึ่งพระพุทธเจ้า ท่องเที่ยวโปรดเวไนยสัตว์อยู่ในชมพูทวีป ครั้งหนึ่งพระองค์พร้อมกับพระสาวกได้เสด็จมาถึงยังริมฝั่งแม่น้ำโขง ซึ่งแต่ก่อนเรียกว่า “ขรณที” และมีคำทำนายถึงความเจริญของพุทธศาสนา และเมืองเชียงของในภายหน้า

¹ อรรถพล สาตุ้ม ผลกระทบของการพัฒนา และโลกาภิวัตน์ต่อชาวมูร ระหว่างแม่น้ำโขงตอนบน ไทย-ลาว นำเสนอ การประชุมเชิงวิชาการและนิทรรศการเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์กับการพัฒนาในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี 22-23 มิถุนายน 2549

ด้วย จนกาลเวลาผ่านไปหมู่บ้านตำมิละ ได้กลายเป็นเมืองร้อยเต้า จนกระทั่งได้เข้าสู่การปกครองของปลายสมัยพญา
ลาวจักรราช หรือลาวจังกราช

ชาวลี๋ย ณ กลาง กล่าวไว้ว่าตั้งแต่ ลวจังกราช พญาคณอพยพมาตั้งถิ่นฐานบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงตอนบน ในพ.ศ.
1181 มีเมืองสำคัญ คือ เมืองหิรัญนครเงินยาง วิชชาโยอาณาเขตที่เรียกว่า ดวงบ้านดวงเมือง สมัยก่อนตั้งอาณาจักรก็
กล่าวถึงการส่งราชบุตรออกไปสร้างเมืองใหม่ในบริเวณที่มีชัยภูมิดี เช่น อยู่ริมน้ำ ส่งผลให้อาณาเขตขยายตัวขึ้น
แบ่งเป็นเขตศูนย์กลางการปกครองเดิมคือเมืองหิรัญนครเงินยาง(สันนิษฐานว่าเป็นอำเภอเชียงแสนในปัจจุบัน) เมือง
ฝาง และเมืองเชียงราย ซึ่งอาจจะเคยเป็นราชธานี ส่วนเมืองที่เกิดจากดวงเมืองฐานะคล้ายลูกหลวง ได้แก่ เมืองเชียง
ของ (น่าทึ่งเคยมีการอ้างว่าสืบเชื้อสายลาวจังกราช) และเมืองเชียงของมีการบันทึกเป็นภาษามลายูว่า เมืองขรราช (ขร
รัฐ) ทั้งนี้เริ่มมีการนับถือพระพุทธศาสนาเข้ามาแล้ว ต่อมาเมื่ออำนาจเสื่อมลง เมืองเทิง เมืองลอ เมืองพาน เมืองน่าน
หลวงพระบาง ไม่สนับสนุนส่งส่วยอีกเลย

จนกระทั่งเข้าสู่ยุคมังราย ซึ่งขณะนั้นพ่อขุนรามคำแหง อาณาจักรสุโขทัยมีอำนาจเหนือเมืองแพร่ เมืองน่าน
และพญามังราย ด้วยเหตุสาบานเป็นพระสหาย กับพญาจางเมืองของพะเยา พ่อขุนรามคำแหง ณ ริมแม่น้ำสายตา จน
ทำให้แม่น้ำสายตาเปลี่ยนนามเป็น “แม่น้ำอิง” มาจนทุกวันนี้ ต่อมาพญามังรายยกไพร่พลจากเชียงรายไปเข้ายึดเมือง
ลำพูน และเชียงใหม่ ก่อตั้งเมืองสำคัญ มีระบบการปกครอง ลำดับราชวงศ์สายสัมพันธ์เชียงแสน และขยายขอบเขต
อาณาจักรเรื่อย ๆ จนกระทั่งยุคพระเจ้าติโลกราช มีอำนาจก็ขยายขอบเขตอาณาจักรล้านนา (ข้อสังเกตพบศิลาจารึกคำ
ว่าล้านนา ที่เชียงของ) มกระทบกระทั่งทำสงครามสู้รบกับอยุธยา แม้กระทั่งเมืองน่านและแพร่ก็มาอยู่ภายใต้การ
ปกครอง ในช่วงอาณาจักรล้านนาเป็นปีกแผ่นเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุดทั้งฝ่ายอาณาจักรและศาสนจักร ศิลปะล้านนาจาก
เชียงใหม่และลำพูนส่งผ่านเข้ามาถึงน่าน ศิลปะของน่านจึงเป็นการผสมผสานศิลปะล้านนากับสุโขทัย ซึ่งสืบเนื่องต่อมา
จนถึงระยะหลังของพุทธศตวรรษที่ ๒๑ จึงปรากฏฝีมือช่างพื้นเมืองน่านมากขึ้น

เมื่ออาณาเขตล้านนากว้างขวางขึ้น แต่ความขัดแย้งภายในจากขุนนาง ดังเช่นเจ้าเมืองเชียงราย ปัญหามี
บ่อยครั้งจบจบจนมีการเข้ายึดล้านนา โดยพม่า แต่ก็มี การต่อต้านเจ้าเมืองน่าน พยายามแข็งขึ้น ช่วงขณะที่มีอิทธิพลของ
อยุธยาอยู่ดูแลไม่ให้มีอำนาจมากขึ้น ทั้งนี้ล้านนา โดนสองฝ่ายผลักดันควบคุมอยู่นี้

เมืองเชียงของในอำนาจของน่าน-เชียงแสน

ต่อมาพ.ศ.2274 น่าน ได้มีอำนาจขึ้นมาอีกครั้ง การปกครองได้ขอบเขตทั้งเมืองเทิง เมืองลอ และเชียงของ
โดยเจ้าหลวงตีนมหาวงศ์

อนึ่ง ขอบเขตแดนยังไม่เกิดขึ้นชัดเจน ในช่วงขณะนั้น เชียงแสน-เชียงราย ภายใต้การปกครองของเจ้าฟ้า
หลวงทิพย์เนตร เป็นแคว้นใหญ่ที่สุด เพราะมีเมืองขึ้น เช่นเมืองฝาง เชียงราย เมืองยอง เมือง ภูคา เมืองเชียงของ
ฐานะของเมืองขึ้นตรงกับกรุงอังวะ มีทหารพม่าประจำ มีข้าหลวงกำกับ อยู่ประจำพร้อมขุนนางอีกด้วย ถ้ามองภาพรวม
ช่วงรอบต่อประวัติศาสตร์ ช่วงที่เชียงใหม่ ภายใต้เวลา พ.ศ.2274-75 การแตกเป็นแคว้นแคว้น เชียงใหม่ก็อยู่ภายใต้ เจ้า
องค์คำ แห่งวงศ์หลวงพระบาง ไม่ขึ้นอยู่กับพม่า และสยาม ทั้งสองฝ่าย ขอบเขตมีแค่เชียงใหม่-ลำพูน ส่วนลำปาง
ภายใต้เจ้านันททิพย์ช้าง ลำปางมีเขตเล็กๆ แต่ขึ้นอยู่กับอังวะ แคว้นนาม พม่าไม่ได้ส่งข้าหลวงมากำกับเหมือน
เมืองขึ้นอื่นๆ ซึ่งเมืองลำปางจะมีบทบาทสำคัญอันกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงพื้นเมืองขึ้นมาใหม่อีกครั้ง

สร้อยศรี อ่องสกุล² การพื้นเมือง หรือต่อต้านพม่า โดยเมืองลำปาง พ่อเจ้าทิพย์ราชวงศ์เป็นต้นราชวงศ์เจ้าเจ็ด
ตน ที่มีพระเจ้ากาวิละสืบเชื้อสายพ่อเจ้าทิพย์ราชวงศ์ เมื่อพ.ศ. 2314 ได้รวบรวมกำลังต่อต้านพม่า กับพระยาจำปาน
โดยขับไล่ พม่า เข้ากับสยาม หรือกรุงธนบุรี ในยุคพระเจ้าตากสิน ขณะนั้นในพ.ศ. 2317 ได้ชัยชนะในการตีเมือง

² สร้อยศรี อ่องสกุล. ประวัติศาสตร์ล้านนา. เชียงใหม่ : ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2544
: 260-265

เชียงใหม่ จากเจ้าเมืองที่พม่าแต่งตั้งไว้ ซึ่งกว่าจะทำได้สำเร็จก็ใช้เวลายาวนานถึง พ.ศ.2347 หลังจากนั้น ที่เมืองลำปางกลุ่มเจ้าเจ็ดตน จึงเป็นที่รวมกำลังพลแห่งที่มั่นสำคัญ เพราะพระเจ้ากาวิละครองเมืองลำปาง

ต่อมาได้ขึ้นมาปกครองเชียงใหม่ แทนพระยาจำบ้าน หรือ พระยาวชิรปราการ ในช่วงพ.ศ.2325 ส่วนทางด้านเมืองน่าน เจ้านายน้อยวิทูรบุตร เจ้าเมืองน่านก็ยอมรับอำนาจสยาม พระเจ้าตากสิน จึงแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองน่าน เจ้านายผู้นำเมืองต่างๆทางตอนบนของล้านนา เริ่มให้ความสนใจหันมาสมาคมกับก๊กต่อสยาม และกว่าเจ้าเมืองจะยอมจงรักภักดีอย่างแท้จริง เพราะ เมื่อพ.ศ. 2331 เจ้าเมืองน่านก็เข้ากับพม่าบ้าง สยามบ้าง และยอมรับอำนาจเต็มที่ เมื่อยุคพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก(รัชกาลที่ 1) ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ จุดเปลี่ยนนี้ จึงเป็นส่วนสำคัญ ต่อมาของความขัดแย้งที่สืบเนื่องไป เพราะกลุ่มตระกูลเจ้าเจ็ดตน พื้นฟูเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน และเชียงใหม่ มีความจงรักภักดี ในการร่วมมือกับสยาม แต่การเมืองภายในราชวงศ์ เจ้าเจ็ดตน ผู้เขียนขอละไว้ เพื่อเข้าสู่การอธิบาย การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ “เชียงของ” อยู่ใน “น่าน” เพราะการรวมกำลังกองทัพเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง และน่าน เข้ายึดเมืองเชียงใหม่ และทำลายการปกครองของพม่า แต่เมืองเชียงของก็เป็นเมืองร้างอยู่ช่วงหนึ่ง ซึ่งต่อมาได้เป็นอาณาเขตส่วนหนึ่งของน่านแล้ว จนกระทั่ง นโยบายการปฏิรูปล้านนาในสมัยรัชกาลที่ 5

การเสียดินแดนฝั่งซ้าย และฝั่งขวา “แม่น้ำโขง” ในเขตเมืองน่าน

เนื่องจากการศึกษาถึงการเสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงมากพอสมควร และผู้เขียนอ้างอิงไว้ในวิทยานิพนธ์บ้างแล้ว แต่ที่ไม่ได้อ้าง แต่กล่าวถึงเพิ่มเติมในที่นี้ สยามยามวิกฤติ จาก ร.ศ.112 (พ.ศ.2436) สูยุโรป ร.ศ.116 การที่รัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสยุโรป เป็นผลสืบจากการเสียดินแดนของสยาม แต่ว่าผู้เขียนจะใช้อธิบายหลักฐาน และน้ำหนักของเหตุผล โดยใช้ประวัติศาสตร์มุมมองภายใน ส่วนของเมืองน่าน ในฐานะประเทศราช หรือรัฐชายขอบ เริ่มมีความสำคัญหลังจากเหตุการณ์ดังกล่าว รัฐบาลกลาง จึงได้เริ่มสนใจควบคุมเมืองน่านให้มีแบบแผนการปกครอง ในแบบเดียวกับเชียงใหม่ แต่ก็มีปัญหาในเรื่องพรมแดน ที่ติดกับฝรั่งเศสถูกคุกคามอยู่เรื่อยๆ เพราะฝรั่งเศสพยายามระเบิดเกาะแก่งเพื่อการเดินเรือสินค้าเข้าไปขายจีน และอังกฤษ ที่เป็นเจ้าอาณานิคมก็เข้ามาทำการค้ากับเชียงใหม่

ฉะนั้น กระแสจักรวรรดินิยมได้ใหม่เข้ามา กระหน่ำ จึงมีนโยบายต่างๆปฏิรูปการปกครองมณฑลลาวเฉียง ลดอำนาจเจ้าเมืองประเทศราชเดิม การรวมหัวเมือง และสร้างตัวตนแผนที่เพื่อให้ชัดเจนขึ้น ต่อมานโยบายผสมกลมกลืนคนเมือง และชาติพันธุ์ ดังมี ลัวะ กะเหรี่ยง ลื้อ ไทยใหญ่ อื่นๆให้มีสำนึกชนชาติไทย และพระราชชายาเจ้าดารารัศมีได้ทำหน้าที่เชื่อมสัมพันธ์ภาพ จากเชียงใหม่ ต้องมาอยู่ที่ส่วนกลางกรุงเทพฯ จนในที่สุด สยามจำต้องยอมยุติปัญหา ยอมยกดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงที่ขึ้นกับเมืองน่านอันเป็นดินแดน ส่วนหนึ่งของมณฑลพายัพให้ฝรั่งเศสไปโดยลงนามในสนธิสัญญา เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2446 (ร.ศ.122)เป็นผลทำให้การคุกคามของฝรั่งเศส ด้านมณฑลพายัพยุติลง เพราะฝรั่งเศสต้องการพื้นที่ทรัพยากรปอเกลือในเขตน่าน

จุดเปลี่ยนสำคัญจากเชียงของ ส่วนหนึ่งของ น่าน กลายเป็นเชียงราย

เมื่อมีการพยายามสร้างอาณานิคมภายในของสยาม ก็มีการกระทบกระทั่งเรื่องเขตแดนของฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง และการตั้งอำนาจเมืองทางเหนือ เข้ามาเป็นของสยาม ได้เกิดความขัดแย้งขึ้น และแน่นอนว่า การหวาดกลัวต่อกบฏเงี้ยว ที่มีการสนับสนุนจากเจ้านายฝ่ายเหนือ

มีการเกิดกบฏเงี้ยวขึ้น ที่เมืองเชียงของ³ ในปี พ.ศ.2448 เนื่องจากที่ตั้งของเมืองเชียงของเป็นบริเวณเขต 25 กิโลเมตร ที่อยู่ในสัญญากรุงสยาม กับกรุงฝรั่งเศส ข้อที่ 3 ที่ว่า

“คอเวนเมนต์สยามจะไม่ก่อสร้าง ตำน ค่าย กู ฤาที่อยู่ของพลทหารในแขวงเมืองพระตะบอง แล เมืองนครเสียมราฐ แลในจังหวัด 25 กิโลเมตร (225 เส้น) บนฝั่งตะวันตกแม่น้ำโขง”

³ ประวัติศาสตร์เมืองเชียงราย-เชียงใหม่ เชียงใหม่, มิ่งเมือง 2546 : 273-276

ดินแดนแถบนี้ มีพวกเงี้ยวอาศัยอยู่ 2 พวก คือพวกที่เดินทางไป-มา มีหลักฐานเป็นคนในบังคับอังกฤษ บางคนก็ไม่มี ประมาณ 40 คน อีกพวก คือ พวกที่อพยพ มาจากนครลำปาง พะเยา แพร่ ในคราวที่เกิดกบฏ พ.ศ. 2445 สาเหตุที่เกิดกบฏเงี้ยวครั้งนี้ในเชิงของนี้ ต่างจากเชียงราย และเชียงแสน ตรงที่ว่า

1. การแตกความสามัคคีกันในฝ่ายปกครองเมืองเชียงของ เจ้าเมืองเชียงของแสดงท่าทีจงรักภักดีกับฝรั่งเศส เมื่อมีเหตุการณ์ไม่สงบในเชียงของก็หลบข้ามไปอยู่ฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นดินแดนของฝรั่งเศส
2. มีฝรั่งเศสเข้ามาพัวพันด้วย ทำให้ปราบยาก รัฐบาลสยาม ยกทัพขึ้นมาช่วยก็ประสบปัญหา ทหารไปตั้งมั่นในเชียงของไม่ได้ต้องเจรจาอนุญาตฝรั่งเศสอยู่นาน จึงสำเร็จ ในที่สุดก็สามารถปราบพวกเงี้ยวหนีข้ามไปฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง

หลังจากเหตุการณ์นี้ ก็ไม่ปรากฏว่าเกิดการรุกรานของพวกเงี้ยวอีกเลย แต่ก็ทำให้รัฐบาลสยามเห็นข้อบกพร่องในการดำเนินการเกี่ยวกับนโยบายการโยกย้ายเมืองประเทศราช และหัวเมืองชั้นนอกเข้าสู่ส่วนกลาง ดังเห็นจากหลักฐานคำปรารภของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 แสดงความกังวลใจกับกรมพระยาดำรงราชานุภาพว่า

“....เราปกครองหัวเมืองลาว และหัวเมืองมลายูทั้งเจ็ด ก่อนข้างจะผิดไปจากสภาพอันแท้จริง อาจกล่าวได้ว่าเรานำแบบการปกครองของต่างประเทศมาใช้ผิดแบบเขาไป เมื่ออังกฤษใช้รูปแบบการปกครองนี้ นั้น เขาให้คำแนะนำปรึกษาแก่ผู้ปกครอง ซึ่งถือเสมือนเป็นเจ้าของหัวเมืองเหล่านั้น ในทางตรงข้ามเราถือว่าหัวเมืองเหล่านั้นเป็นของเรา ซึ่งมันไม่จริง เพราะคนมลายู และคนลาว เขาถือว่าหัวเมืองเหล่านั้นเป็นของเขา เมื่อเราพูดว่าเราไว้วางใจเขา แท้จริงก็ไม่ได้เป็นอย่างนั้น เรากลับส่งข้าหลวง และผู้ช่วยไปให้คำปรึกษาแก่พวกเขาแล้วก็ไปเช็ดพวกเขาเหมือนหุ่น หรือถ้าทำไม่ได้ก็จะคอยสอดส่องพวกเขา และรายงานความลับของเขาเข้ามา อย่างไรก็ตามเราแก้ตัวไม่ได้ในเรื่องนี้ ฉะนั้นคิดว่า การปกครองที่ไม่ได้ตรงไปตรงมา จะไม่เกิดผลในทาง การเชื่อใจซึ่งกันและกัน และยังไม่ได้ความสงบทางใจอีกด้วย”

รัฐบาลสยามได้ผ่อนปรนนโยบายการรวมอำนาจไประยะหนึ่ง ดังที่มีนักวิชาการบางท่านวิเคราะห์ว่า การเปลี่ยนแปลงภายในสยาม เป็นผลสืบจากระบบโลก ทางด้านการค้า และจักรวรรดินิยมโดยกระแสโลกาภิวัตน์ได้เข้ามาในสยาม ตั้งแต่ สนธิสัญญาเบาว์ริงแล้ว ต่อมาได้ถึงเวลาของการเปลี่ยนแปลงอีกครั้ง คือเริ่มสมัยจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล ตั้งแต่ พ.ศ. 2442 เป็นต้นมา ซึ่งช่วงสถาปนาระบบมณฑลเทศาภิบาล มีการวิเคราะห์ ถือว่าเป็นการสร้างสำนึกรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยการสถาปนากองการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล คือการสลายระบบเมืองประเทศราช ตั้งแต่ พ.ศ.2442-2445 ต่อมาใน พ.ศ.2445-2458 มีการสร้างสำนึกรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ “เอกภาพแห่งชาติ” เนื่องจากผลกระทบกบฏเงี้ยว สะท้อนถึงความไม่เข้าใจกันระหว่าง “คนเมือง” และ “คนไทย” อย่างชัดเจนที่สุด เพราะขาดสำนึกของความเป็นพลเมืองของรัฐไทยร่วมกัน ทางแก้ไขคือการสร้างสำนึกให้เกิดขึ้นแก่คนในชาติเดียวกัน ซึ่งขณะนั้นเพิ่งก่อรูปรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ขึ้น คนเมืองค่อยๆ ได้ปรับเปลี่ยนความคิด และจิตใจโดยผ่านระบบการศึกษาโรงเรียน ดังนั้นลักษณะเด่นของการปฏิรูปการปกครอง มีผลทำให้เอกลักษณ์ของล้านนาในทุกด้าน เช่น การเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม ซึ่งผู้เขียนต้องการชี้ให้เห็นถึง “ภาษากลายพันธุ์ และชาติพันธุ์ทับซ้อน”

จากด้านการศึกษา “เน้นให้เรียนภาษาไทยภาคกลาง ส่วนผู้ที่สนใจเรียนอักษรธรรมล้านนา ก็ไม่สามารถเข้ารับราชการของรัฐบาลสยามได้”ทั้งนี้เป็นผลจากการปฏิรูปให้ชาติพันธุ์ในล้านนาเป็นพลเมืองอย่างเดียวกับไทย และกึ่งปฏิรูปศาสนา คือองค์กรพระสงฆ์ ทำให้เรียนภาษาไทยภาคกลาง ส่งผลต่อศิลปวัฒนธรรมค่อยๆ ถูกเปลี่ยนโฉมหน้าไปโดยสิ้นเชิง

ประกาศยกเมืองเชียงรายเป็นเมืองจัตวาอยู่ในมณฑลพายัพ

มีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าฯ ให้ประกาศทราบทั่วกันว่า แต่เดิมเมืองเชียงแสน เมืองเชียงราย เมืองฝาง เวียงป่าเป้า เมืองพะเยา อำเภอแม่ใจ อำเภอดอกคำใต้ อำเภอแม่สรวย อำเภอเชียงคำ อำเภอเชียงของ ได้จัดรวมเข้าเป็นจังหวัดเรียกว่า "จังหวัดพายัพเหนือ" ต่อมาเมืองเหล่านี้ มีความเจริญยิ่งขึ้นจนเป็นเหตุให้เห็นว่า การที่จัดให้เป็นแต่เพียงจังหวัดไม่พอแก่ราชการ และความเจริญสมควรเลื่อนชั้นการปกครองขึ้นให้สมกับราชการ และความเจริญในท้องถิ่น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รวมเมืองเชียงแสน เมืองเชียงราย เมืองฝาง เวียงป่าเป้า เมืองพะเยา อำเภอดอกคำใต้ อำเภอแม่สรวย เมืองเชียงคำ เมืองเชียงของ ตั้งเป็นเมืองจัตวา เรียกว่า เมือง เชียงราย อยู่ในมณฑลพายัพ และจัดแบ่งการปกครองเป็น 10 อำเภอ คือ อำเภอเมืองเชียงราย อำเภอเมืองเชียงแสน อำเภอเมืองฝาง อำเภอเวียงป่าเป้า อำเภอเมืองพะเยา อำเภอแม่ใจ อำเภอดอกคำใต้ อำเภอแม่สรวย อำเภอเมืองเชียงคำ อำเภอเมืองเชียงของ เหมือนอย่างหัวเมืองจัตวาชั้นในที่ขึ้นอยู่กับกรุงเทพมหานครทั้งปวง และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระภักดีณรงค์ ซึ่งเป็นข้าหลวงประจำจังหวัดพายัพเหนือ เป็นผู้ว่าราชการเมืองเชียงรายรับราชการสนองพระเดชพระคุณสืบไป

ศาลาว่าการมหาดไทย

ประกาศมา ณ วันที่ ๔ มิถุนายน รัตนโกสินทรศก ๑๒๓ (พ.ศ. ๒๔๕๓)

(ลงพระนาม) ดำรงราชานุภาพ

เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย

พระบรมราชโองการฉบับนี้มีข้อสังเกต ดังต่อไปนี้

1.เมืองเชียงราย แต่เดิมก่อนที่จะเป็นจังหวัดพายัพเหนือ (บริเวณเชียงใหม่เหนือ) นั้นมีเมืองต่าง ๆ อยู่ในอำนาจการปกครองคือ เมืองฝาง เวียงป่าเป้า แม่สรวย เชียงแสน เท่านั้น ต่อมาเพิ่มเมืองต่างๆเข้ามาในเขตปกครองอีก 5 เมือง คือ 1) เมืองพะเยา 2) เมืองดอกคำใต้ (ซึ่งเดิมขึ้นอยู่กับเมืองลำปาง) 3) เมืองเชียงคำ 4) เมืองเชียงของ (เดิมขึ้นอยู่กับเมืองน่าน ส่วนเมืองเทิงนั้น ในระยะแรกที่มีพระบรมราชโองการประกาศ รวมอยู่ในเมืองเชียงคำ) และ 5) เมืองแม่ใจ (เดิมมีอาณาเขตถึง อำเภอพานในปัจจุบันเป็นเมืองที่ขึ้นกับลำพูน)

2.พระบรมราชโองการประกาศยกเมืองเชียงราย ให้เป็นเมืองจัตวา เหมือนอย่างหัวเมืองชั้นในของราชอาณาจักรสยามนี้แสดงให้เห็นชัดเจนว่าสยามได้ถือเอาบริเวณลุ่มน้ำกก ผนวกเข้ากับลุ่มน้ำแม่อิง อันเป็นบริเวณที่อยู่ในข้อตกลง "เขตห้ามรุกล้ำ" ของอังกฤษ กับฝรั่งเศสนั้น เป็นดินแดนอันหนึ่งอันเดียวกัน ในพระราชอาณาเขตของสยาม อันจะมีผลทำให้บริเวณลุ่มน้ำกก เป็นส่วนหนึ่งของเขตห้ามรุกล้ำ ทำให้บริเวณนี้มีความปลอดภัยจากการถูกยึดครองของมหาอำนาจฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอย่างแน่นอน

3.การโอนหัวเมืองสำคัญๆที่เป็นอู่ข้าวอู่น้ำของล้านนา มาอยู่ในการปกครองของสยามอย่างแท้จริง ย่อมจะทำให้กำลังของเจ้าผู้ครองนคร ซึ่งยังมีฐานะเป็นประเทศราชอ่อนแอลง จนไม่เป็นภัยต่อสยามอีกต่อไป

4. เชียงราย กลายเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรสยามอย่างสมบูรณ์ ส่วนเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง น่าน ยังคงมีฐานะเป็นเมืองประเทศราชของสยามอยู่ และยังมีเจ้าผู้ปกครองนครเป็นผู้บริหารบ้านเมืองในทางนิติบัญญัติจากประกาศฉบับนี้ก่อให้เกิดผลดีหลายประการเช่น

1.มหาอำนาจ อังกฤษ ฝรั่งเศส ไม่สามารถแสวงหาอิทธิพลเหนือดินแดนแถบนี้ได้โดยง่าย

2.เชียงรายเป็นเมืองจัตวาโดยสมบูรณ์ขึ้นกับรัฐบาลกลางโดยตรง ไม่ต้องขึ้นกับเชียงใหม่ ทำให้มีอิสระในการปกครองตนเองในการที่จะพัฒนาบ้านเมืองให้ความมั่นคงและเจริญขึ้น

ในปี พ.ศ.2458 มีการแบ่งการปกครองเป็น 2 มณฑล คือ มณฑลพายัพได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย และลำพูน ส่วนมณฑลมหาสารคาม ประกอบด้วย ลำปาง แพร่ และน่าน ต่อมาในปี พ.ศ. 2468 รัฐบาลกลางได้ยุบมณฑลมหาสารคาม เข้ากับมณฑลพายัพ และยกเลิกตำแหน่งเจ้าเมือง โดยกำหนดว่าหากตำแหน่งเจ้าเมืองใดว่างลงจะไม่แต่งตั้งขึ้นอีก

ดังนั้น กระบวนการปฏิรูปมณฑลพายัพ ทำให้ อำเภอย่างงของ จึงตกอยู่ภายใต้การปกครองของเมือง เชียงราย ไม่ได้กลับสู่ส่วนหนึ่งของน่านอีกแล้ว นี่คือ สิ่งที่คุณเขียนต้องการชี้ให้เห็นถึง "พื้นที่" ของเมืองเปลี่ยน และ "พื้นที่" ของความคิดในการเรียกชื่อแม่น้ำโขงเปลี่ยนไปด้วย ตามอำนาจของรัฐบาลส่วนกลาง⁴ ที่กำลังแพร่ขยายกำหนดขอบเขตพรมแดนที่ชัดเจน ส่งผลต่อการศึกษาประวัติศาสตร์-ประวัติศาสตร์ศิลปะชายขอบ ที่ควรสนใจในการศึกษาดังที่ม.ล.สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ กล่าวไว้ในประวัติศาสตร์-ประวัติศาสตร์ศิลปะ จากทฤษฎีจักรวรรดินิยม สู่อารยธรรมที่ชายขอบ และธงชัย วินิจจะกูล กล่าวถึงในเรื่องเล่าจากชายแดน และการศึกษา "พื้นที่ชายขอบ หรือชายแดน" ในประวัติศาสตร์ชุมชน ที่มีความหมายการเรียกชื่อ "แม่น้ำของ" "น้ำของ" "น้ำแม่ของ" ในชุมชนท้องถิ่น บริบทของพื้นที่ของชุมชนและวัด ในที่สุดกลายเป็นจังหวัดน่าน

พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนและวัด

กรอบของความคิดในการศึกษาโลกทัศน์ ต่อ ชื่อของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์แม่น้ำโขง

ได้มีนักมานุษยวิทยาไทย คือ ศิราพร ณ ถลาง ใช้แนวคิดโครงสร้างเพื่อการหาชนชาติไทยในนิทาน : แลลวดแวนคิตชน และวรรณกรรมพื้นบ้าน และได้รับอิทธิพลของแนวคิดโครงสร้างในการอ่านรหัสวัฒนธรรม หรือสัญลักษณ์ปริศนา เฉลิมเผ่ากอนันตกุล กล่าวว่าในการที่ใช้เค้าโครงความคิดเรื่องโครงสร้างในการศึกษานิทานปรัมปรา คือโคลด เลวี-สเตราส์ กล่าวว่า เขาเคยใช้เวลาว่างไปในการออกแบบเครื่องแต่งกาย และฉากสำหรับละครอุปรากร ปัญหาที่ยังคงเหมือนเดิมอีก คือเป็นการพยายามเอาสิ่งซึ่งมีอยู่ในดนตรี และในคำร้องมาแสดงภาษาของลวดลายเส้น และสี ซึ่งก็คือการพยายามที่จะเข้าถึงลักษณะคงที่ของรหัสที่ซับซ้อนอย่างยิ่งชุดหนึ่ง (คือ รหัสทางดนตรี รหัสทางวรรณกรรม รหัสทางศิลปะ) ปัญหาคือต้องหาสิ่งที่รหัสเหล่านี้มีส่วนร่วมกัน เราอาจจะพูดได้ว่าเป็นเรื่องของรูปแบบ คือแปลสิ่งที่แสดงออกด้วยภาษาหนึ่ง (หรือจะเรียกว่ารหัสหนึ่งก็ได้ ถ้าต้องการ แต่ใช้ว่าภาษาก็เพียงพอแล้ว) ให้มาเป็นสิ่งที่แสดงออกด้วยภาษาที่ต่างออกไป

ซึ่งสำหรับ "พื้นที่" ในทัศนะผู้เขียน ต่อผลงานของ เลวี-สเตราส์ นั้น เป็นพื้นที่ทางความคิด แน่แน่นอนว่าอยู่เป็นส่วนหนึ่งในการศึกษาที่ใช้แนวคิด "โครงสร้าง" นั้นเอง

พิเชษฐ์ สายพันธ์ ได้กล่าวถึงความคิดพื้นฐานทางภาษาศาสตร์ ต่อการอธิบาย เรื่อง พื้นที่ คือ โลกนั้นเต็มไปด้วยการสื่อความหมาย ตามนัยยะของคำอธิบายของ โรลิ่งด์ บาร์ค นักสัญวิทยา ซึ่งมีนักวิชาการไทยนำความคิดนำมาใช้ศึกษาวัฒนธรรมแล้ว จำนวนหนึ่ง อาทิเช่น ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร นพพร ประชากุล ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์ และผลงานแปลเรื่อง มายาคติ ของวรรณพิมล อังคศิริสรรพ เมื่อนำมาพิจารณาพื้นที่ของภาษาภาพจิตรกรรม และตัวอักษรธรรมล้านนา ก็สามารถมองได้ว่า พื้นที่ของภาพจิตรกรรม เปรียบเสมือนภาษาเขียน ซึ่งความหมายของการถูกสร้างขึ้นมาอย่างไม่รู้จบสิ้น คนที่มีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน จึงเปรียบเสมือนผู้อ่าน และผู้เขียนในเวลาเดียวกัน และอยู่ในกระบวนการของการสื่อความหมายที่ไม่รู้จบ ความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่บนวาทกรรม ซึ่ง บาร์ค เรียกว่า

⁴Akkaphon Satum. "Impact of Development and Globalization on Natural Resources in the Upper Mekong River : The Decline of Fish." นำเสนอในงาน First ASEAN Graduate Scholars Workshop Organised By Asia Research Institute, National University of Singapore, Singapore 28 – 29 July 2006.

วาทกรรมเชิงอารมณ์ การศึกษาเรื่องพื้นที่ จึงสามารถวิเคราะห์ได้จากความหมายที่ปรากฏอยู่ เหมือนการอ่านหนังสือที่มีคนเขียนไว้ ปรากฏการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้น จึงเปรียบเสมือนภาษาที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อสื่อสารกับคนในสังคม

การปะทะกันของความหมายจำนวนมาก ที่เกิดขึ้นนี้ทางภาษาศาสตร์อธิบายว่า ความหมายเกิดจากกระบวนการทางความคิด และการสื่อด้วยภาษาเช่นกัน

นอกจากนี้ มีการพิมพ์วิทยานิพนธ์ ที่ศึกษาทฤษฎีหลังสมัยใหม่ อิทธิพลหลังโครงสร้างกับอิทธิพลกระแสความคิดหลังอาณานิคม การตีความผลงานนักเขียน หรือประวัติศาสตร์ของตะวันตกให้ออกจากการครอบงำของผลงานนั้น และมีนักวิชาการไทย ใช้แนวคิดวาทกรรมศึกษาประวัติศาสตร์โดย วีระ นุชเปี่ยม กล่าวถึงความรู้ อำนาจอุดมการณ์ในวาทกรรมทางประวัติศาสตร์ มีมุมมองประวัติศาสตร์ว่าเหมือน พื้นที่เรื่องแต่ง ถ้าจะมองนวนิยาย ที่มีการกล่าวหาของไทยว่า บิดเป็นประวัติศาสตร์ และเหมือนการแต่งประวัติศาสตร์ เช่น ประชาธิปไตยบนเส้นขนาน และในต่างชาตก็รหัสลับดาวิณี ส่วนทางด้านนักแปลไทย ก็มีการ กล่าวถึง สัญญาวิทยา พื้นที่กับนวนิยายในเรื่อง "สมัญญาดอกกุหลาบ" อัมแบร์โต เอโก อื่นๆ

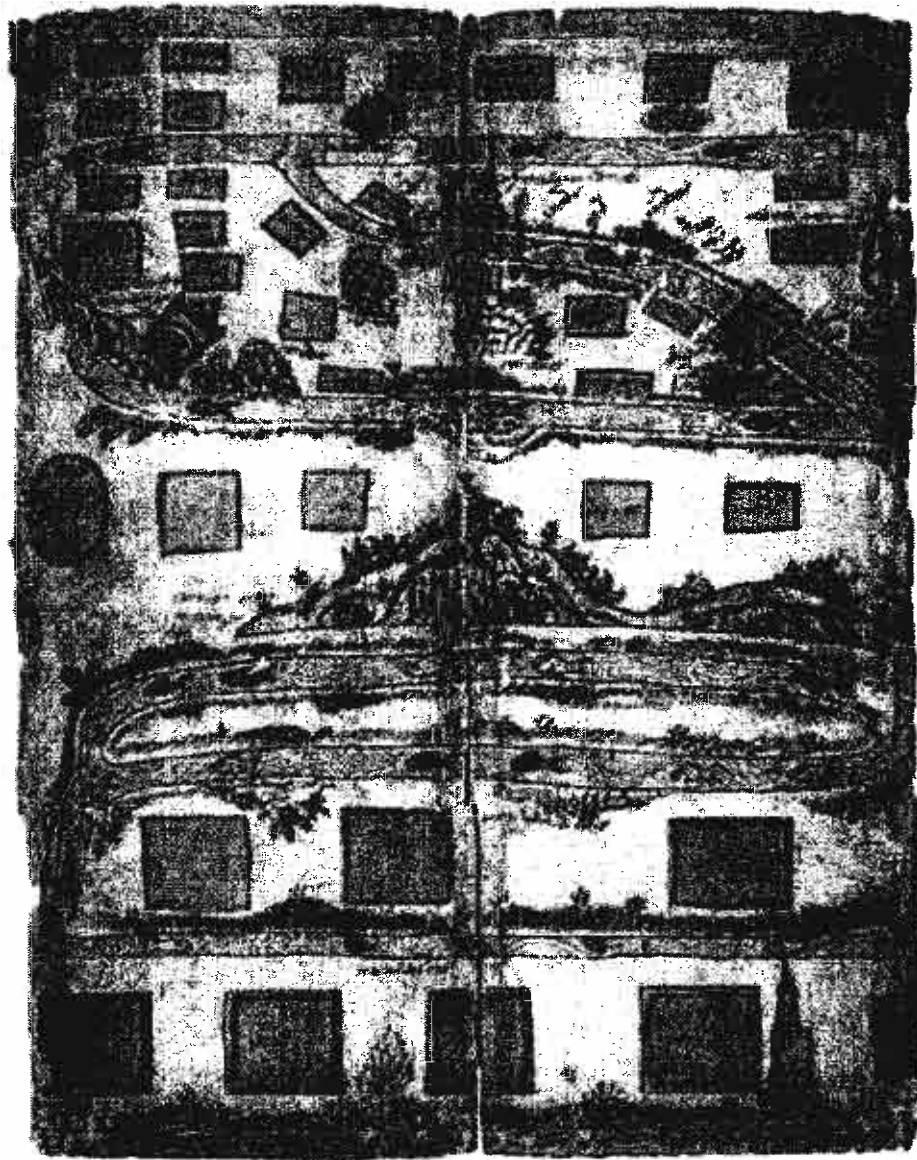
แนวคิดสัญญา พื้นที่กับการอ่าน เช่น โลกในมือผู้อ่าน (A History of Reading) นักภาษาศาสตร์ทางโครงสร้าง หลังโครงสร้าง จนกระทั่ง อีกหลายคนในต่างประเทศ ที่มีอิทธิพล ไม่ว่าจะเป็นแคโรล นอม ชอมสกี และผู้เขียนสนใจวิกิเอนสไตร์ การใช้พื้นที่ตรรกะในการอธิบายข้อเท็จจริง ไม่ใช่ทุกสิ่งทุกอย่าง แต่มันขึ้นอยู่กับพื้นที่ตรรกะ โดยผู้เขียนใช้พื้นที่ตรรกะสะท้อนถึงการเข้าถึงความจริงเกี่ยวกับโลกทัศน์ "แม่น้ำของ" "น้ำของ" "น้ำแม่ของ" มีข้อเท็จจริงอยู่ที่คนใช้ภาษาอักษรธรรมล้านนา ความรู้ กับ "อ่าน" ภาษาภาพจะรับรู้เข้าถึงสังคม ที่แฝงได้มากกว่าคนปัจจุบัน ดังนั้นถ้าแม่น้ำของ อยู่ในบริบทของรูปภาพ-ตัวอักษร เชื่อมโยงนามธรรม อันเกี่ยวกับธรรมชาติ และคติธรรมได้ด้วยพื้นที่ตรรกะเดิม อุปมา นี้คือ "ภาษา-พื้นที่ตรรกะ"

ธงชัย วินิจจะกูล นำเสนอไว้ว่า ถ้าหากเรายอมรับแผนที่ตำนาน แล้ว จิตรกรรมฝาผนังก็คือเรื่องเล่า หรือแผนที่ชนิดหนึ่ง ซึ่งเราสามารถรับรู้เรื่องจากประสบการณ์ของคนเขียนได้ ซึ่งผู้เขียน รับความคิด มาปรับเข้ากับการเปลี่ยนแปลงพรมแดนแม่น้ำโขง⁵ หากอ่านจากภาพแผนที่ได้ ซึ่งผู้เขียนคิดว่าการนำแนวคิดอ่านสัญญาวิทยา โครงสร้างของสัญญา "ภาษา" ที่สื่อออกทางแผนที่ สถาปัตยกรรม จิตรกรรม เช่น การอ่านภาพจิตรกรรมฝาผนังของเควิต วัยอาจและการอ่านรหัสภาพ และสัญลักษณ์ทางใช้แนวคิดทางสังคมมานุษยวิทยามาใช้ก็เป็นประเด็นที่น่าสนใจของปริศนาเผ่าอนันตกุล และการอ่าน ภาพภูมิประเทศ ที่น่าสนใจมีการประยุกต์ใช้แนวคิด สัญญาของความหมาย และปรากฏการณ์ทางสังคม สำหรับใช้ในการตีความธรรมชาติ ภูเขา สิ่งก่อสร้างของมนุษย์ ทางสัญญาที่มนุษย์สร้างผ่านการอ่านภาพภูมิประเทศเหมือนเป็นตัวแทนของภาษาอย่างหนึ่ง ซึ่ง มันอาจจะเป็นการสะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับพรมแดนภูมิสถาปัตยกรรมออกมาทางด้านสิ่งแวดล้อม และดังที่มีการเสนอเกี่ยวกับสถาปัตยกรรม จิตรกรรมสัมพันธ์กับน้ำไว้ก็ได้

"ภาพของไตรภูมิบนฐานพุทธศาสนาร่วมกันก็ย่อมเกี่ยวข้องกับระบบนิเวศได้ ตามแนวคิด จิตรกรรม และความหมายของคำว่า จิตรกรรม แนวคิดทางพุทธศาสนามีอิทธิพลจิตรกรรมไทยส่วนใหญ่ เกี่ยวกับจิตนั้นแหละชื่อว่า วิจิตรกว่าจิตรกรรมนั้น ช่างหรือ จิตรกรวาดภาพบ่งบอกถึงท้องที่เขยวรก สวรรค์ผ่านภาพนั่นเอง"

ดังนั้น จึงมีการอุปมาว่า จิตนี้บริสุทธิ์ได้ หอมจืดจากกิเลสได้เช่นเดียวกับน้ำ เพราะน้ำโดยธรรมชาติของมัน เป็นสิ่งบริสุทธิ์ และ "จิตนี้เป็นประภัสสร" ในคัมภีร์อรุณกถา ได้อธิบายไว้ดังนี้ จิตอยู่ จิตปกติ คืออวัจนจิตนั้น ในเมื่อไม่มีอุปกิเลสเข้าไปทำให้เศร้าหมองแล้ว จิตนั้นก็ผ่องใสบริสุทธิ์เหมือนกับน้ำที่ใส จิตอยู่น้ำที่ใสนั้น เมื่อมีสิ่งต่างๆ เหมือนเดิม กลายเป็นน้ำสีเขียวไปอย่างนี้เป็นต้น และน้ำที่กลายเป็นสีเขียวไปแล้วนั้น จะว่าเป็นน้ำใหม่ก็ไม่ใช่ หรือจะว่าเป็นน้ำเก่าที่ใสก็ไม่ใช่ ข้อนี้ฉันใด แม้จิตนั้นก็เช่นเดียวกัน

⁵ อรรถพล สาตุ้ม. การเปลี่ยนแปลงพรมแดนความรู้: คติทางศิลปะ-ภูมิสถาปัตยกรรมระบบนิเวศของวัดในชุมชนชายแดนสองฝั่งโขง. วารสารชุดภูมิภาคศึกษา สำหรับรวมบทความคัดย่อและข้อเขียน นักศึกษาปริญญาโท ภูมิภาคศึกษา ปีที่1 ฉบับที่1 : 90-103

ภาพที่ ๗๖ แผนที่โบราณ : แสดงเมืองต่างๆ ในอาณาจักรไทย และประเทศเพื่อนบ้านที่มีพรมแดนติดกัน
และระบอบการปกครอง

เช่น เมืองเวียงจันทน์ ขวัญ บ้านนาโพธิ์ พิษณุโลก ขาของหลวง หลงไป ทพชา เป็นต้น

ที่มา สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา(เลขที่ ๖)ในที่นี้ใช้คำว่า แม่น้ำของ และกรอบคิดนิยาม “พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์” สะท้อนระบบนิเวศกับจักรวาลวิทยาในอดีตของกลุ่มแม่น้ำโขง และนอกจากนี้ยังมีการค้นพบใช้แผนที่เพื่ออธิบายเส้นทางการสงคราม และการค้า ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ และคริส เบเกอร์ ก็เสนอว่า “แผนที่” การมองสังคมวิทยาเมือง และศัพท์บาลีในไตรภูมิภคตา หากนอกจากพระสงฆ์ ที่เข้าถึงได้แล้ว คนก็สามารถรับรู้จากภาพคติไตรภูมินี้ว่า แม่น้ำทุกสายไหลไปหาพระสุเมรุ ตามคติจักรวาล...

ที่มา รูปประกอบสถาปัตยกรรมวัดกมฺมินทร⁶

“พื้นที่”ในชุมชน สถาปัตยกรรมของวัด กับการอ่านภาษาภาพจิตรกรรม

-ประวัติของวัดกมฺมินทร และจิตรกรรมฝาผนังประกอบสถาปัตยกรรม

วัดกมฺมินทร อยู่ที่บ้านกมฺมินทร อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน ใกล้กับพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติน่าน เดิมชื่อ “วัดพรหมมินทร” เป็นวัดที่แปลกกว่าวัดอื่น ๆ คือ โบสถ์และวิหาร สร้างเป็นอาคารหลังเดียวกัน ประคองไม้ทั้งสี่ทิศแกะสลักลวดลายโดยช่างฝีมือล้านนาสวยงามมาก นอกจากนี้ฝาผนังแสดงถึงชีวิตและวัฒนธรรมของยุคสมัยที่ผ่านมาตามพงศาวดารของเมืองน่าน วัดกมฺมินทรสร้างขึ้น เมื่อประมาณ พ.ศ. 2139 โดยพระเจ้าเจตบุตรพรหมมินทร์ เจ้าผู้ครองเมืองน่านได้สร้างขึ้นหลังจากที่ครองนครน่านได้ 6 ปี มีปรากฏในคัมภีร์เมืองเหนือว่าเดิมชื่อ “วัดพรหมมินทร” ซึ่งเป็นชื่อของเจ้าเจตบุตรพรหมมินทร์ ผู้สร้างวัด แต่ช่วงหลังชื่อวัดได้เพี้ยน หรือกลายพันธุ์ไปจากเดิมกลายเป็นวัดกมฺมินทร... สุนทรียศาสตร์ ความงาม คติแฝงพุทธปรัชญาเป็นหนึ่งเดียวในประเทศไทย

วัดกมฺมินทร ได้รับการบูรณะครั้งใหญ่เมื่อปี พ.ศ. 2410 หลังจากสร้างมาได้ 271 ปี โดยพระเจ้าอนันตวรฤทธิเดช เจ้าผู้ครองนครน่าน โปรดให้ซ่อมแซมเป็นครั้งใหญ่ แล้วเสร็จ เมื่อปี พ.ศ. 2418 ใช้เวลาซ่อมแซมนานถึง 9 ปี

งานจิตรกรรมฝาผนังแบ่งเป็น 3 ลักษณะ คือ แสดงชาดกวิถีชีวิต ดำเนินพื้นบ้านและความเป็นอยู่ของชาวน่านในอดีต ได้แก่ การแต่งกายคล้ายผ้าขึ้นลายน้ำไหล การทอผ้า ด้วยกี่ทอมือ การติดต่อซื้อขายกับชาวต่างชาติ มีสิ่งน่าประทับใจที่สุดคือ ภาพบุคคลขนาดใหญ่เท่าตัวคน ที่อาจมีชีวิตอยู่จริงในเวลานั้น ความใหญ่โตมโหฬารของภาพบุคคล 6 ภาพ มิใช่จะทำให้คนชมต้องตะลึงเท่านั้น หากภาพวาดมีความงดงามมาก เพราะบรรยายถึงอารมณ์การแต่งกายของหญิงชาย โดยเฉพาะสามารถถ่ายทอดอารมณ์ ชีวิตชีวา และแสดงถึงลีลาอันอ่อนช้อยได้เป็นอย่างดี ภาพเหล่านี้ส่วนมากเขียนอยู่บนบานประตู ซึ่งเมื่อเปิดประตูออก บานประตู จะบังภาพไปบางส่วน ภาพบุคคลบางภาพไม่เพียงแต่มีความน่าสนใจ อาจจะมีที่มาที่ ช่อนเร้นอยู่ เช่น ภาพเด่นของหนุ่มสาวกำลังกระซิบสนทนากัน ผู้ชายสักหมึก ผู้หญิงแต่งกายหล่ออย่างเต็มยศ ภาพวาดของหนุ่มสาวคู่ที่มีความประณีตมาก เมือง ภาพปูม่าน ยาม่าน ภาพนี้ได้รับการยกย่องว่าเป็นภาพที่งามเป็นเยี่ยมของวัดกมฺมินทร มีการใช้สีแดง ฟ้าดำ น้ำตาลเข้มเป็นพื้นใหญ่ๆ คล้ายภาพสมัยใหม่ ชีวิตความเป็นอยู่ของคนเมืองน่าน หญิงสาวกำลังทอผ้าด้วยกี่พื้นเมือง นอกชานมีเรือนเล็กๆ ตั้งหมอนำดินเผาที่เรียกว่า “ร้านน้ำ” ส่วนชายหนุ่มไว้ผมทรงหลักแจวเรือทรงมหาดไทย แสดงให้เห็นอิทธิพลตะวันตกที่เข้ามาผสมผสานในวิถีพื้นเมืองน่าน ภาพชาวต่างประเทศ ที่เข้ามาเมืองน่านช่วงรัชกาลที่ 5 ทรงผม และเครื่องแต่งกายของผู้หญิงเป็นรูปแบบเดียวกับที่กำลังเป็นที่นิยมในยุโรปขณะนั้น

⁶ รูป และข้อมูลบางส่วนมาจากเว็บไซต์ http://lannaworld.com/cgi/lannaboard/reply_topic.php?id=7076

สน สีมাত্রัง ผู้ศึกษาเรื่องนี้มานาน ตั้งข้อสงสัยว่า อาจจะเป็นภาพเหมือนของช่างเขียนเอง อีกภาพหนึ่งเป็นภาพเขียนครึ่งตัวใบหน้าบ่งบอกว่าเป็นวัยกลางคน มีหนวดเคราหนาคล้ายชาวตะวันตก สวมเสื้อครุยสีแดง อาจเป็นภาพเหมือนมิชชันนารีคนใดคนหนึ่งที่ยื่นเผยแพร่ศาสนาในเมืองน่าน นอกจากนี้เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องราวของพุทธประวัติ คันธกุมาร และเนมิราชชาดก ซึ่งบางภาพยังคงมีอักษรธรรมล้านนากำกับอยู่ในจิตรกรรมฝาผนัง

ภาณุพงษ์ เลาสม⁷ กล่าวไว้ว่า การศึกษาจิตรกรรม มีแนวทางศึกษาได้ทั้งทางคติชน และประวัติศาสตร์สังคม อื่นๆ ซึ่งจิตรกรรมฝาผนังวิหารจตุรमुख วัดภูมินทร์ อาคารรูปทรงจตุรमुखที่วัดภูมินทร์ เป็นงานสถาปัตยกรรมล้านนาแบบพิเศษ ที่มีความงดงามลงตัวอย่าง มีเอกลักษณ์ เป็นการผสมรวมเข้าด้วยกัน ระหว่างพระวิหาร และพระอุโบสถ ในลักษณะไขว้กันโดยมีพระเจดีย์อยู่ ณ ศูนย์กลางจุดตัด ซึ่งช่างได้ออกแบบให้ฐานรองรับเจดีย์ (องค์ระฆังขนาดเล็ก) เป็นแกนสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูป 4 องค์ อยู่ 4 ด้าน หันพระพักตร์ออกด้านประตูทั้งสี่ทิศ หันเบื้องพระปฤษฎางค์ชนกันประทับนั่งบนฐานชุกชี เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย เข้าใจว่าน่าจะหมายถึงพระพุทธเจ้า 4 พระองค์ ที่ได้มาตรัสรู้ และประกาศศาสนาในภัทรกัลป์ คือ พระพุทธเจ้า กกุสันโธ โกนาคม กัสสปะ และโคตมะ

แต่อย่างไรก็ตามภาพจิตรกรรม ซึ่งช่างได้ออกแบบให้ภาพพุทธประวัติ มีลักษณะของภาพเหตุการณ์ ที่มีขนาดใหญ่ ประมาณคนจริง เป็นประธานอยู่บนส่วนผนัง ด้านทิศเหนือ ทิศตะวันออก และทิศใต้ จะวาดรูปพระพุทธเจ้าประทับนั่งปางมารวิชัย มีพระสาวกนั่งประนมมืออยู่ข้างละ 2 องค์ สันนิษฐานว่าคงเป็นตอนที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมเทศนาเล่าเรื่องคันธกุมารชาดก(ฝีมือช่างไทลื้อ และอาจจะเป็นม่าน พม่า และทำไมดำเนินเรื่องเวียนขวา) ช่างได้เขียนเป็นภาพเล่าเรื่องขนาดเล็กบนผนัง ช่วงถัดลงมาต่อเนื่องกันตลอดทั้งสามด้าน ส่วนผนังด้านทิศตะวันตกตอนบนเป็นภาพพระพุทธเจ้าเสด็จสู่ปรินิพพานในปางไสยาสน์ มีพระสาวกนั่งแสดงอาการโศกเศร้าเสียใจอยู่ 4 องค์ ซึ่งองค์ประกอบของภาพจิตรกรรมฝาผนังแห่งนี้ เป็นองค์ประกอบภาพขนาดใหญ่ ที่ประกอบขึ้นจากภาพย่อยๆ จำนวนมาก ทั้งภาพเหตุการณ์(พุทธประวัติ) ภาพเล่าเรื่อง และภาพบุคคลที่สอดแทรกอยู่ จะเห็นได้ว่ามีความแตกต่างกันทั้งในด้านขนาด รูปทรง และเนื้อหา แต่ช่างก็สามารถทำให้ภาพทั้งหมดอยู่รวมกันได้อย่างกลมกลืน ภาพแต่ละส่วนไม่ได้ถูกแบ่งกันด้วยกรอบภาพใดๆ แต่จะถูกจัดวางอย่างเหมาะสมและแยบยล นับตั้งแต่ตำแหน่งภาพ การเว้นระยะ และการสร้างความต่อเนื่อง ด้วยฉากธรรมชาติ ตลอดจนโครงสร้างที่เป็นพื้นหลังเพื่อเชื่อมโยงภาพทั้งหมดให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ส่วนภาพของงานจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ จึงเป็นความงามที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวอย่างสูง แตกต่างจากภาพเขียนของภาคกลาง ที่นิยมแสดงอารมณ์ความรู้สึกผ่านทางอากัปกิริยาแบบนาฏลักษณ์ ทั้งหมดนี้คือ มุมมอง ด้านศิลปกรรมว่า จิตรกรรมล้านนา มีความเป็นพื้นถิ่น ก็มีคุณค่า แม้ว่ามาตรฐานการวัด คุณค่าของความงามแบบส่วนกลาง กับความหลากหลายของท้องถิ่น

เดวิด เค เวียอาได้ ตีความ ถึงสถานภาพของตัวบทโดยการอ่านความคิดจากจิตรกรรม และปริตรคา เฉลิมเผ่ากอนันตกุล ได้กล่าวถึงว่า หัวใจการตั้งคำถามว่า เหตุใดจิตรกรรมวัดนี้ จึงเลือก วาดภาพจากเรื่องคันธกุมาร เรื่องคันธกุมาร พูดถึงความรู้สึกอะไร และความรู้สึกเช่นนั้น มีความหมายอย่างไรในช่วงเวลา มีการวาดภาพ ดังนั้นวิธีการหาความหมายของเนื้อเรื่องเล่า ปมใหญ่เป็นเรื่องลูกกำพร้า เพราะคันธกุมาร เป็นนิทานพื้นบ้านในภาคเหนือ อีสาน และในลาว เกี่ยวกับชีวิตการเดินทาง และผจญภัยของคันธกุมารเพื่อตามหาพ่อผู้ให้กำเนิดตน โดยเริ่มเรื่องราว

“แม่ของคันธกุมารเป็นหญิงชาวบ้าน ทำไร่ไถนาด้วยความยากลำบาก พระอินทร์เห็นเข้าเกิดความสงสาร จึงแปลงร่างเป็นช้างเผือกลงมายังโลก และถ่มน้ำมนต์ไว้ในรอยเท้าของตนในนา แม่ของคันธกุมารมารพบเข้า และได้ต้อน้ำมนต์ของพระอินทร์จุ่มลง จึงตั้งครรภ์ และให้กำเนิดคันธกุมาร เมื่อคันธกุมารโตขึ้น ก็ได้ติดตามหาพ่อ ซึ่งก็นำไปสู่การผจญภัยในเมืองต่างๆ ได้ต่อสู้กับยักษ์ และศัตรูอื่นๆ จนสามารถเอาชนะได้หมด และได้อาวุธกับของวิเศษต่างๆ หลากอย่าง บางครั้งก็ได้ช่วยเหลือเจ้าหญิงต่างเมือง จนได้เป็นกษัตริย์ครองเมืองต่างๆ เหล่านั้น ในที่สุดคันธ

⁷ ภาณุพงษ์ เลาสม. จิตรกรรมฝาผนังล้านนา. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2541 : 104-111

กุมาร ก็ได้มีโอกาสพบ กับพ่อที่แท้จริง ซึ่งได้มอบงานของตนไว้ให้ งานนี้มีอิทธิฤทธิ์สามารถนำทรัพย์สมบัติมาให้ และเหาะเหินเดินอากาศได้ หลังจากนั้น คัทธนกุมารก็ได้เดินทางต่อไป ครั้งหนึ่งเสียที่ถูกศัตรูขโมยอาวุธวิเศษไป และนำมาใช้สังหารตน แต่ลูกชายคนหนึ่งของคัทธนกุมาร ที่เติบโตขึ้นมาโดยไม่รู้จักพ่อเช่นกัน ก็ได้ออกเดินทางติดตามหาพ่อ และได้ช่วยชุบชีวิตคัทธนกุมารขึ้นมาใหม่ได้ ในตอนท้ายคัทธนกุมารครองเมืองเป็นกษัตริย์ เมื่อตายแล้วได้เกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์..."

ปริตศา เฉลิมเผ่ากออนันตกุล ได้กล่าวว่า "ปมลูกกำพร้า" (พ่อ) ได้ถูกตีความ และอ่านว่ามันน่าจะเกี่ยวข้องกับบริบทประวัติศาสตร์ โดย เดวิด เค วัยอาจ สันนิษฐานการเชื่อมโยงปมลูกกำพร้า กับวิกฤติการณ์ ร.ศ.112 ที่เกี่ยวพันนาน และเขาได้สรุปในประโยคสุดท้ายว่า "จิตรกรรมวัดภูมินทร์ อาจจะทำให้เราสามารถสำรวจลึกลงไปในการคิดและความรู้สึกของคนที่ได้รับผลกระทบกระเทือนอย่างรุนแรง จากความวุ่นวายของเหตุการณ์ ร.ศ. 112 และช่วยให้เราเห็นว่า เหตุการณ์นั้นนอกจากจะยังความเจ็บปวดให้รัชกาลที่ 5 แล้ว ยังทิ้งความรู้สึกทอตะกอน สิ้นหวังและความเป็นเสมือนลูกกำพร้า ไว้ให้แก่ตระกูลเจ้าของน่านด้วย" แต่ว่าการอนุมาน "ปมลูกกำพร้า" มันอาจจะเป็นการที่มีรูปภาพบนฝาผนังโดยไม่มี ความหมายอย่างใด เกี่ยวข้องสาระ หรืออารมณ์นิทาน ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นการสร้างความหมายใหม่ ๆ ได้ทั้งนั้น เราจะทักท้วงได้อย่างไรว่า นิทานกับจิตรกรรมพูดถึงสิ่งเดียวกัน หรือในเรื่องบริบทประวัติศาสตร์ หากเกิดพบว่าภายหลังว่าภาพพุทธาฝรั่งเศสนั้น วาดมาจากภาพถ่าย ไปสการ์ด หรือหนังสือร่วมสมัย และวาดก่อนเหตุการณ์ ร.ศ. 112

ที่มา รูปหน้าของ^๑ หรือน้ำแม่ของ ในส่วนของภาพจิตรกรรมของวัดภูมินทร์ และอักษรธรรมล้านนา

การอ่านภาษาภาพและอักษรธรรมล้านนา

เมื่อผู้เขียนได้ประมวล แนวคิด ทฤษฎีในการมีมุมมองการอ่านสัญลักษณ์ของภาษาอักษรธรรมล้านนา กับความหลากหลายทางภาษา ชาติพันธุ์ในผลงานจิตรกรรม ที่ทับซ้อนชาติพันธุ์ ในกรณีของวัดภูมินทร์ เรื่องจิตรกรรมฝาผนังนี้ ผู้เขียนก็ได้ตั้งคำถามที่เกี่ยวกับการนิยามระบบนิเวศเอาไว้ เพื่อเชื่อมกับเรื่อง "พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์" แม้ว่าจะมีบางส่วนเกี่ยวข้องกับบริบทของปัญหาของเดวิด เค วัยอาจ และ ปริตศา เฉลิมเผ่ากออนันตกุล อยู่บ้าง จึงต้องกล่าวถึงในแง่ประวัติศาสตร์ นอกจากแนวคิดทางศิลปะ และต้องทวนกับการนิยาม "พื้นที่" โลกทัศน์ทางสิ่งแวดล้อม ดังที่ปิ่นแก้ว

^๑ ขอบขอบพระคุณ อาจารย์ มรว.รุจยา อาภากร และอาจารย์สมหมาย เปรมจิตต์ อาจารย์สมเจตน์ วิมลเกษม อาจารย์ไพฑูรย์ ดอกบัวแก้ว ที่ได้มีประสบการณ์ และคำแนะนำ โดยได้รับความรู้จากทุกท่าน

เหลืองอร่ามศรี⁹ การย่อนนิยามความหมายต่อธรรมชาติ มันมีการนิยามโดยสยาม และ การสร้างให้เกิดความเป็นธรรมชาติ มีการทำให้คนชาติพันธุ์ตกอยู่ในสภาพคนอื่นไป แต่ผู้เขียนไม่สามารถกล่าวถึงผล ต่อจิตใต้สำนึกของการออกเสียง อักษรธรรมล้านนา เพราะมีผู้เสนอเอาไว้ว่า ตัวอักษรธรรมล้านนา ด้านรูปพยัญชนะสระ การออกเสียง ต่างๆ มีลักษณะแตกต่าง เชื่อมโยงกลุ่มชาติพันธุ์โดยวิธีการทางภาษาศาสตร์ ซึ่งนักวิชาการบางท่าน ได้ให้ความรู้ กำเนิดทางภาษา ความหมาย และความสำคัญไว้ด้วย

กระนั้น จากตัวอักษรธรรมล้านนา น้ำของ หรือแม่น้ำของ และชื่อเรียกแม่น้ำโขง ล้วนเชื่อมโยงพื้นที่ตระกูลของความเป็นจริงเชิงสัญลักษณ์ ระดับจักรวาลคติ เรื่องเล่า คัทธกumarชาตก เกี่ยวข้องกับทศชาติชาตกอันเป็นเรื่อง "เวียนว่ายตายเกิด" และเรื่องนอกจากจะเน้นการเดินทาง แล้ว ความหมาย รหัสทางวัฒนธรรม ที่ซ่อน อยู่อย่างชัดเจน ก็คือ ภาพตัดต่อ รวบรวม "น้ำของ" หรือ "น้ำแม่ของ" สะท้อนระบบนิเวศ กับจักรวาลวิทยาในอดีตของลุ่มแม่น้ำโขง หนึ่งไม่พ้นกฎแห่งกรรม แม่น้ำจะเป็นตัวเชื่อมโยงไปอีกโลกหนึ่ง สถานที่หนึ่งของภาวะที่เป็นสวรรค์ นรก นิพพาน

ดังนั้น ตัววัดภูมินทร์ มีนาค 2 ตัว เลื้อยผ่านตลอดฐานพระอุโบสถ และเหยียดลำตัวยาวไปตามแนวแกนทิศเหนือ-ใต้บนฐานเตี้ยๆ ซึ่งเป็นชั้นธสีมา ตรงมุมทั้งสี่มีใบเสมาตั้งอยู่ และรอบพระอุโบสถไม่ได้สร้างกำแพงล้อมไว้ เพื่อแสดงเครื่องชี้แนวเพื่อสร้างความรู้สึกรู้ว่า มีกำแพงล้อมพระอุโบสถ และพญานาคไว้ โดยเหตุที่พญานาคเป็นสัญลักษณ์แห่งน้ำ ทั้งนี้ยังเกี่ยวข้องกับการแปรรูปเขาพระสุเมรุ และพระมหาสมุทรเข้าสู่ลักษณะทางสถาปัตยกรรม

"น้ำแม่ของ หรือ น้ำของ-แม่น้ำของ" จึงเป็น "แผนที่" นำทางตัวเชื่อมโยงทางสังคมวัฒนธรรม คือ คติจักรวาลเป็นส่วนหนึ่งของการหล่อหลอมโลกทัศน์ชุมชนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อันสะท้อนแนวคิดกำเนิดโลก ธรรมชาติและปรากฏการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้น ไม่สามารถควบคุมได้ ตามกฎแห่งกรรม แสดงถึงชุมชนเลือกใช้ชีวิตเข้ากับเงื่อนไขต่างๆ ภายในท้องถิ่นของตน โดยรับจาก ศาสนาพุทธนิกายเถรวาท และความเชื่อพื้นบ้าน ส่วนคติไตรภูมิแสดงถึงความสัมพันธ์ของคติน้ำระหว่างสัตตมหาสถานกับเมืองใน "ความเป็นจริง" เช่น เชียงของ เชียงแสน กับ "เมืองในชมพูทวีป" คือภาพสะท้อนคติจักรวาลทางพุทธของมนุษย์ สัตว์ สิ่งมีชีวิตต่างๆ นั่นคือ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในโลกทัศน์ระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมของจิตรกรรม และอักษรธรรมล้านนา

สรุป

จากประวัติศาสตร์เกี่ยวกับ แม่น้ำโขง ถึงสมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา แม่น้ำของประจวบแผนที่แล้ว และภาพจิตรกรรม น้ำของ กับอักษรธรรมล้านนา ทำให้เราได้มีความเข้าใจโลกทัศน์ของธรรมชาติในคติธรรม และสังขารอันเป็นเรื่องจิตวิญญาณ นามธรรม ซึ่งเกี่ยวพันคติจักรวาล แต่ละชาติภพ การเกิด การตาย และการเปลี่ยนแปลงตามกฎแห่งกรรม ผูกพันกับคติน้ำ การไหลของแม่น้ำสู่ยอดเขาแห่งจักรวาล ผู้คน สิ่งมีชีวิต กับวิถีชีวิต พืชพันธุ์ ได้โน้มเข้าหาในคติพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในตำนานพระพุทธเจ้าเลียบโลก ผวนกับแนวคิดสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ และการสร้างเมืองชุมชน ตามบริบทประวัติศาสตร์เวลา พื้นที่โดยการอ่านสัญลักษณ์วัฒนธรรมดังกล่าว

เมื่อความเปลี่ยนแปลงเป็นพลวัต หรือ เฮราคลิตุส ได้อุปมาเชิงวิภาษวิธีว่า เราไม่มีอะไรที่ไม่เคลื่อนไหว ทุกสิ่งย่อมเคลื่อนที่ไป เราไม่มีวันที่จะอาบน้ำในแม่น้ำสายเดิมได้สองครั้ง เพราะว่า ในสองช่วง ที่ต่อเนื่องกัน แม่น้ำสายนั้น ก็มิใช่แม่น้ำสายเดิมเสียแล้ว เพราะจากขณะหนึ่งไปสู่อีกขณะหนึ่ง มันได้เปลี่ยนไปโดยมีน้ำอื่นไหลเข้ามาแทน ฉะนั้น ในบริบทของคนเมือง-ไทวน-ไทลื้อ ความสัมพันธ์กับพม่า ในสมัยรัชกาลที่ 5 การสร้างชาติ ต่อมารัชกาลที่ 6 จนกระทั่งจุดเปลี่ยนหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 แล้ว มีเหตุการณ์ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นได้ใช้เทคโนโลยีการพิมพ์รูปวิหาร- วัดภูมินทร์ในธนบัตรที่พิมพ์ขึ้นใช้ในประเทศไทย และสมัยหนึ่งรัฐบาลไทยได้ตีพิมพ์ภาษาไทย-รูปภาพของพระวิหาร วัดภูมินทร์ ลงในด้านหน้าของธนบัตรชนิดราคาหนึ่งบาท เป็นสัญลักษณ์แห่ง

⁹ Pinkaew Luangaramsri. Redefining nature : Karen ecological knowledge and the challenge to the modern conservation paradigm Chennai : Earthworm Book, 2002 : 33-47

ศิลปกรรมไทย จากวัดภูมินทร์ ในสงครามอินโดจีน-เชียงตุง สะท้อนในสัญลักษณ์การบริโภคว่า เปลี่ยนคุณค่าเป็นมูลค่า สามารถเข้าถึงทุนนิยมได้ง่าย จากธนบัตรสมัยเจ้าพ่ออุปฮาด (วัดภู) ธนบัตร รูปภาพวัดเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย ได้

ส.ธรรมยศ คนหนึ่งในกลุ่มปัญญาชนภาคเหนือ มีอายุอยู่ในช่วงยุค พ.ศ.2490 ผู้มีส่วนร่วมรื้อฟื้นคนเมือง กล่าวในช่วงนี้มีแนวคิดนี้ปรากฏอยู่ว่าคิดแบ่งแยกดินแดน “แผนที่” จากน่าน-หลวงพระบาง แต่ว่าหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 กองทัพยุคจอมพลป. ชนชั้นผู้นำสร้างชาติไทย ร่วมกับหลวงวิจิตรวาทการ และวาทกรรมเสื้อผ้าร่างกายภายใต้บังการของอำนาจ และวัฒนธรรมภาษา ศิลปกรรม ต่างๆ ที่มีผู้ได้ทำการศึกษาแล้ว กำลังกลับมามีบทบาทกับอเมริกา พร้อมกระแสดำว่า “การพัฒนา” เข้ามากลายพันธุ์ และผนวกกลืนไม่ให้ผู้คน ชุมชน-ชาติพันธุ์ จังหวัดน่าน คิดแบ่งแยก เขตแดนจากไทย ตามนโยบายความมั่นคงแห่งชาติ กับการไปสู่ประเทศทุนนิยม พร้อมอุตสาหกรรม ต่อมาในยุคจอมพลสฤษดิ์ นโยบายพัฒนาเศรษฐกิจสังคมแห่งชาติ “สงครามเย็น” และ “แม่น้ำโขง” ผลกระทบของโลกาภิวัตน์ กับการท่องเที่ยวอื่นๆ

ในที่สุดการที่ภาษากลายพันธุ์จาก “แม่น้ำของ” “น้ำของ” หรือ “น้ำแม่ของ” ในอักษรธรรมล้านนา กับภาพจิตรกรรมฝาผนัง และความทับซ้อนของผู้คนเคยใกล้ชิดแม่น้ำโขงหรือน้ำของ ก็ยังคงมีพลังหลงเหลือการเรียกร้องพื้นที่อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ จวบจนทุกวันนี้

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะเกิดอะไรขึ้นกับโลก ที่หมุนรอบตัวเอง ในความจริงก็เคลื่อนไหวทุกวัน ทุกผู้คนต่างก็ต้องการเข้าถึงความสงบสันติสุข อาจจะเป็นธรรมชาติ หรือสัจธรรม แก่นแท้ของชีวิตแต่ละคน ในที่สุดแล้ว ผู้เขียนตระหนักว่า “จิต” สำคัญต่อโลกทัศน์การคิด และการอ่านภาษาภาพจิตรกรรม ในอักษรธรรมล้านนา ขณะที่มีการเปลี่ยนแปลงถ้อยคำ มนต์ขลังของความศักดิ์สิทธิ์ จะให้ความหมาย รู้สึกว่า เราเป็นหนึ่งในเดียวของมวลมนุษยชาติใน “พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์” สังสารวัฏที่เกิดขึ้นร่วมกันในโลก

**การประกอบสร้าง “ประวัติศาสตร์การต่อสู้ระหว่างเผ่าพันธุ์”
ในงานประวัติศาสตร์พม่าสมัยใหม่ ทศวรรษ 1880-1940 : บทเสนอเบื้องต้น**
(The Construction of “Ethnic Struggle History”
in Burmese Historical Writings, 1880s-1940s : A Prologue)*

ธนาภา เดชพาวณิกกุล

๑

ความนำ

ความเป็นชาติพันธุ์ (ethnicity) ในพม่าเป็นประเด็นสำคัญที่ได้รับความสนใจและศึกษาอย่างกว้างขวางในแวดวงพม่าศึกษาทั้งจากสาขามานุษยวิทยา รัฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ภาษาศาสตร์ ฯลฯ เป็นที่ยอมรับทั่วไปว่าความสำคัญดังกล่าวผูกโยงอยู่กับสภาวะการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองพม่าในปัจจุบันอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยง

ความหลากหลายทางชีวภาพและลักษณะเฉพาะทางภูมิศาสตร์ของประเทศพม่าคือปัจจัยที่ถูกระบุว่าเป็นตัวกำหนดอัตลักษณ์และแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ในพม่า คำอธิบายหลักที่พบได้เสมอคือสภาพภูมิศาสตร์ที่เป็นอุปสรรคต่อการคมนาคม คือมูลเหตุที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ในพม่ามีปฏิสัมพันธ์ต่อกันน้อยมาก การผสมกลมกลืนระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์จึงเกิดขึ้นได้ยาก ผลจากการโดดเดี่ยวดังกล่าวสะท้อนให้เห็นผ่านเอกลักษณ์ทางภาษา ประเพณีปฏิบัติ ความเชื่อ วิถีชีวิต ฯลฯ ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ที่สั่งสมมาอย่างยาวนานภายในขอบเขตพื้นที่ทางภูมิศาสตร์หนึ่ง

ผู้ศึกษาเรื่องพม่าส่วนใหญ่เชื่อว่ารูปการณ์ของการธำรงชาติพันธุ์เช่นนี้ได้ดำรงอยู่นับแต่อดีต แม้จะยอมรับว่าอาจมีเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์หลายประการที่สามารถก่อให้เกิดการผสมกลมกลืนของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ เช่น กิจกรรมสงครามระหว่างรัฐในสมัยจารีต การกวาดต้อนผู้คน เป็นต้น แต่โดยทั่วไปแล้วคำอธิบายที่มีต่อปรากฏการณ์ดังกล่าวมักเป็นไปทางตรงข้าม กล่าวคือ สงครามที่เกิดขึ้นบนเส้นทางประวัติศาสตร์นั่นเองที่เป็นสิ่งกระตุ้นสำนึกทางชาติพันธุ์ให้แจ่มชัดมากยิ่งขึ้น สงครามขยายอำนาจของกลุ่มชาติพันธุ์พม่ากระทำต่อกลุ่มชาติพันธุ์อื่น เช่น การขยายอำนาจของพม่าในรัชสมัยพระเจ้าอโนรธา (Anawratha) พระเจ้าตะเบงชเวตี้ (Tabin-shwethi) บูเรนนอง (Bayinnaung) หรืออลองพญา (Alaungpaya) และรวมถึงสงครามต่อต้านอำนาจพม่าเช่นการกบฏของพวกมอญ ไทใหญ่ คือเหตุการณ์ที่ถูกตีความว่าเป็นดังผลลัพธ์และสาเหตุของความเป็นปฏิปักษ์ระหว่างชาติพันธุ์ ความทรงจำที่มีต่ออดีตตกย้ำบาดแผลทางประวัติศาสตร์ให้สืบทอดไปสู่สมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์จากรุ่นสู่รุ่น กระทั่งกลายเป็นแก่นแกนของความทรงจำของกลุ่มชาติพันธุ์

* ผู้เขียนขอขอบคุณ รศ.ชาคริต ชุ่มวัฒนะที่ปรึกษาสารนิพนธ์, ผศ.จุลิศร วิรุณหะ, รศ.ฉลอง สุนทรวาณิชย์ และ รศ.สุวรรณา สถาอานันท์ที่กรุณาให้คำแนะนำและชี้แจงความคิดในขั้นดำเนินการวิจัยกระทั่งปรากฏเป็นรูปร่าง ขอขอบคุณปรกาการ กลิ่นฟุ้ง, ปฐม ศาตะนันท์, อาวุธ ชีระเอก, บัณฑิต ไกรวิจิตร, ประกิตติ สัตตสุข สำหรับความเห็นและเอกสารที่เป็นประโยชน์ และณัฐพรพรชัย เศษบรรณและปัญญาที่ช่วยอำนวยความสะดวกอย่างดี ความรับผิดชอบใดๆ ต่อบทความชิ้นนี้เป็นของผู้เขียนผู้เดียว

ประเทศพม่ามีภูเขาสูงล้อมรอบ 3 ด้านคือ ด้านทิศเหนือ ทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ทางด้านทิศเหนือและทิศตะวันออกเฉียงเหนือเป็นเขตที่ราบสูงอันเป็นพรมแดนธรรมชาติที่ช่วยแบ่งเขตอิทธิพลทางประวัติศาสตร์และชาติพันธุ์ออกจากจีนและไทย ทั้งยังมีแม่น้ำสาละวิน (Salween) ไหลตัดแบ่งเขตที่ราบสูงจนทำให้ถูกกลายเป็นพื้นที่เฉพาะทางประวัติศาสตร์ของพวกไทใหญ่ (Shans) ในขณะที่ทางด้านทิศตะวันตกมีเทือกเขาอารกันโยมา (Arakan Yoma) เนินเขานากาและเนินเขาชิน (Naga and Chin Hills) เป็นพรมแดนกันเขตแดนทางวัฒนธรรมของพวกยะไข่ออกจากพวกพม่า

- เอกสารนี้ฉบับนี้เป็นเอกสารฉบับร่าง ห้ามอ้างอิงหรือเผยแพร่โดยมิได้รับอนุญาตจากผู้เขียน -

แนวโน้มสำคัญที่เกิดจากการให้ความหมายต่อปรากฏการณ์ทางชาติพันธุ์เช่นนี้คือการระบุว่าความเป็นชาติพันธุ์คือสาเหตุหลักของความเปลี่ยนแปลงในประวัติศาสตร์พม่า ในทางเดียวกันจากทัศนะเช่นนี้เองได้นำไปสู่การสรุปรวมประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์พม่าเป็น “ประวัติศาสตร์การต่อสู้ระหว่างเผ่าพันธุ์” เรื่องเล่าดังกล่าวประกอบด้วยแนวเรื่อง 2 แบบที่มีลักษณะตรงข้ามแก่กัน คือ 1) เรื่องเล่าว่าด้วยการสร้างเอกภาพของเผ่าพันธุ์พม่าเหนือแผ่นดินพม่าซึ่งดำเนินมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์โดยปรากฏผ่านจักรวรรดิพม่า 3 ยุค² และ 2) เรื่องเล่าว่าด้วยการธำรงรักษาอิสรภาพ การปลดแอกของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นชนกลุ่มน้อย เรื่องเล่าทั้ง 2 แบบต่างให้ความสำคัญกับความสืบเนื่องของอดีต ความทรงจำ อัตลักษณ์คงที่ซึ่งลอยอยู่เหนือกาลเวลาของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ และขับเน้นภาพการต่อสู้เพื่อการปลดปล่อย (เผ่าพันธุ์พม่าจากอาณานิคมตะวันตก, กลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นชนกลุ่มน้อยจากการกดขี่ของกลุ่มชาติพันธุ์พม่า) ทั้งนี้ ภายใต้สถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างรัฐบาลกลางพม่ากับชนกลุ่มน้อยตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 “ประวัติศาสตร์การต่อสู้ระหว่างเผ่าพันธุ์” ได้กลายเป็นแหล่งอ้างอิงความชอบธรรมของการต่อสู้เพื่อกอบกู้ดินแดนมาตุภูมิและธำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (ดู วันดี, 2545; อูติวุฒิ, 2548)

เมื่อพิจารณาพม่าศึกษาโดยนักวิชาการไทย ประวัติศาสตร์การต่อสู้ระหว่างเผ่าพันธุ์ที่ถูกกำหนดจากปัจจัยทางภูมิศาสตร์ (ในความหมายกว้างคือ พื้นที่ ภูมิอากาศ อุณหภูมิ อาหาร นิเวศวิทยา ที่อยู่ภายใต้ขอบเขตพื้นที่หนึ่ง) เป็นความคิดที่ฝังแน่นอยู่ในความคิดของนักวิชาการและนักวิจัยชาวไทยซึ่งส่วนใหญ่คือปัญญาชนชนชั้นกลางที่มีอุดมการณ์แบบเสรีนิยม (Liberalism) และอ้างความชอบธรรมของหลักการพหุนิยมทางการเมืองและวัฒนธรรม สภาการณดังกล่าวยังถูกผลักให้ไกลออกไปภายใต้บริบททางการเมือง-วัฒนธรรม และความทรงจำทางประวัติศาสตร์ของสังคมไทย (Chalong, 1997: 93-101) รวมถึงกระบวนการตีความที่มีลักษณะของการนำบริบทของปัญหาร่วมสมัยของพม่าไปใช้อธิบายอดีต ซึ่งทำให้ประวัติศาสตร์ความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ในพม่าถูกใช้ในงานวิจัยหรือตัวบทประเภทต่างๆ เพื่อสนับสนุนประเด็น หัวข้อวิจัย หรือสมมติฐานที่ผู้เขียน/ผู้วิจัยชาวไทยเชื่อหรือกำหนดไว้ล่วงหน้า เช่น ความสัมพันธ์อันดีระหว่างชาวมอญกับราชสำนักไทยที่มีมาแต่อดีต ความเกี่ยวพันทางประวัติศาสตร์ในเรื่องเผ่าพันธุ์และวัฒนธรรมระหว่างไทใหญ่ ไทอาหมหรืออัสสัม กับไทยสยาม การอพยพ-เคลื่อนย้ายข้ามพรมแดนพม่า-ไทยของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกจัดให้เป็นชนกลุ่มน้อยอันเนื่องมาจากการกดขี่ ความโหดร้ายของชนชั้นปกครองพม่า เป็นต้น [สุวรรณา, 2519: 25-26; สุรัตน์, 2520: 45, 61-62; ยุติกา, 2521: 83-84; ญาณี, 2540: 17-18; สุภรณ์, 2541: 16-17; พรพิมล, 2542: (57), 1, 10, 18, 35, 113, 234; คณิน, 2544: 38, 40, 83; สมพงศ์, 2544: 213-214; ลัดดาวัลย์, 2545: 67; มาโนช, 2547: 40] แม้ว่าจะปรากฏงานของผู้ศึกษาบางท่านที่เบนทิศทางการวิเคราะห์ไปสู่ประเด็นเรื่องความแตกต่างทางวัฒนธรรมมากกว่าเผ่าพันธุ์ (สุนทร, 2542: 112-114; ภมรี, 2548: 138-139) ทว่าโดยทั่วไปแล้ว การทำความเข้าใจประวัติศาสตร์พม่าก็ยังมีอาจหลีกเลี่ยงการอธิบายอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ที่ผูกติดกับพื้นที่ทางภูมิ- (รัฐ) ศาสตร์ กล่าวได้ว่างานวิจัยเกี่ยวกับพม่าในแขนงวิชาประวัติศาสตร์โดยนักวิชาการไทยยังคงยึดอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่ไม่เปลี่ยนแปลงเพื่อเป็นฐานสำหรับการวิเคราะห์เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต³ อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ได้ถูกนิยามเข้า

² ประกอบด้วยจักรวรรดิพุกาม (Pagan) ทองอุ (Toungoo) และ กองบอง (Konbaung) อย่างไรก็ตาม ประวัติศาสตร์ฉบับราชการที่ปรากฏในแบบเรียนประวัติศาสตร์พม่าในปัจจุบันได้แบ่งประวัติศาสตร์พม่าออกเป็น 5 สมัย คือ สมัยราชวงศ์ สมัยอาณานิคมอังกฤษ สมัยเอกราช สมัยสังคมนิยม และสมัยปัจจุบัน (วิรัช นิยมธรรม, 2545, มิถุนายน: 4) โดยกำหนดให้พุกามเป็นจุดเริ่มต้นของสมัยราชวงศ์

³ แม้ว่าข้อจำกัดในแนววิเคราะห์ที่กล่าวมาจะถูกท้าทายจากงานวิจัยสาขามานุษยวิทยาและรัฐศาสตร์ซึ่งให้ความสำคัญกับพลวัตของการธำรงชาติพันธุ์และความไม่คงที่ของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ทั้งในระดับที่อยู่ภายในพรมแดนรัฐและระหว่างพรมแดน อย่างไรก็ตาม พลวัตของมุมมองดังกล่าวกลับถูกจำกัดอยู่เฉพาะการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ในสนามของนักวิจัย กล่าวคือ นักวิจัยไทยจำนวนหนึ่งยังคงผูกติดกับแนวอธิบายประวัติศาสตร์พม่าแบบดั้งเดิมในยามที่อ้างอิงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต ทั้งนี้ อาจเพื่อยืนยันว่ากลุ่มชาติพันธุ์ที่ทำการศึกษามีสำนักแห่งความเป็นชนชาติที่สืบเนื่องยาวนาน เพื่อสนับสนุนแนววิธีการศึกษา, หรือเพื่อเร้าอารมณ์ (romanticize) และโน้มน้าวให้ผู้อ่านเห็นใจในชะตากรรมอันเลวร้ายของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกศึกษา (วันดี, 2545: 16-